Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Тураевская средняя общеобразовательная школа»
Менделеевского муниципального района
Республики Татарстан

Рабочая программа
по родному языку (татарскому языку)
для общеобразовательных организации
с обучением на татарском языке

Уровень образования: основное общее образование, 5-9 классы

Разработано:
ШМО учителей родного языка (тат) и литературы (тат),
русского языка и литературы, иностранного языка (англ.,фран.)

Татарстан Республикасы
Менделеев муниципаль районы
Муниципаль бюджет гомуми белем бирү учреждениесе
“Турай урта гомуми белем бирү мәктәбе ”

Татар телендә белем бирү оешмалары өчен
туган телдән (татар теленнән) эш программасы

Белем дәрәҗәсе(сыйныф): төп гомуми белем, 5-9 нчы сыйныфлар

Эшләде: туган тел(тат) һәм әдәбият(тат),рус теле һәм әдәбияты,чит тел (инглиз,фран.)МБ укытучылары.

5-9 нчы сыйныф өчен туган телдән (татар теленнән) эш программасы Федераль дәүләт белем бирү стандартларының таләпләренә туры китереп, Татарстан Республикасы Мәгариф һәм фән министрлыгы тарафыннан расланган үрнәк программага «Татар телендә төп гомуми һәм урта белем бирү мәктәпләре өчен ана теленнән программа" 5-11нче сыйныфлар өчен, Г.Р.Галиуллина, М.М.Шәкүровалар авторлыгында, Казан. 2017, "Одобрено решением федерального учебно- методического объединения по общему образованию (протокол от 16 мая 2017г. № 2/17)"нигезләнеп төзелде.

Дәреслекләр:

Сыйныф	Дәреслекләр авторы	Нәшрият
5	Ч.М.Харисова, Н.В.Максимов, Р.Р.Сәйфетдинов	Казан: Татар. кит. нәшр., 2015
6	Ф.Ю.Юсупов, Ч.М..Харисова,Р.Р.Сәйфетдинов.	Казан: Татар. кит. нәшр., 2014
7	Н.М.Максимов, Г.Ә.Нәбиуллина	Казан: Татар. кит. нәшр., 2014
8	М.З.Зәкиев, Н.В.Максимов	Казан: Татар. кит. нәшр., 2015
9	М.З.Зәкиев, С.М. Ибрагимов	Казан: Татар. кит. нәшр., 2015

Эш программасы **418** сәгатькә исәпләнгән.

Программаны үзләштерүдән көтелгән нәтиҗәләр
5 сыйныф
Шәхескә кагылышлы нәтиҗәләр

Укучыда формалашачак:

- шәхеснең әхлакый-рухи сыйфатларын камилләштерү:
- горурлык, гражданлык хисләре формалаштыру;
- әхлак нормаларын, җәмгыятьтә яшәү кагыйдәләрен үзләштерү;
- күршеңә ярдәм итүдә танып-белү инициативасы күрсәтү;
- үз алдыңа максат кую, аңа ирешү юлларын эзләү;
- уңышларыңа яки уңышсызлыкларыңа, аларның сәбәпләренә дөрес бәя бирү;
- шәхси эшчәнлек стилен формалаштыру:

Укучы формалашу өчен мөмкинлек алачак:

- *төрле мәгълүмат чараларын (сүзлекләр, Интернет ресурслар һ.б.) танып-белү һәм аралашу вакытында;активлыкка, мөстәкыйль, иҗади фикер йөртергә; фәнни-тикшеренү эшчәнлеген башкару, шәхес буларак формалашуны дәвам итү;*
- *үзең алган күнекмәләрен тормышның төрле шартларында куллана белергә өйрәнү.*

Метапредмет нәтиҗәләр

Танып белү универсаль уку гамәлләре(ТБУУГ):

Укучы өйрәнәчәк:

-уку максатын мөстәкыйль билгеләү; тиешле мәгълүматны белү;

-кирәкле төзәтмәләр кертү; үз эшчәнлегең белән идарә итү.

-укытучының күрсәтмәләрен аңлап үти белү;

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

-укудагы уңышларның, уңышсызлыкларның сәбәбен аңлый, анализлый белү;

- уку эшчәнлеге нәтиҗәләрен контрольгә ала белү.

Регулятив универсаль уку гамәлләре(РУУГ):

Укучы өйрәнәчәк:

- дәреснең проблемасын (тема) һәм максатларын мөстәкыйль формалаштыру;
- проблеманы аңлап гипотеза чыгару, үз фикереңне дәлилләр китереп раслый белү, телдән (диалогик, монологик) һәм язма сөйләмдә сәбәп-нәтиҗә бәйләнешен аерып алу, нәтиҗәләрне формалаштыру;
- максатка ирешү юлларын билгеләү;

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *үз эшчәнлегеңнең нәтиҗәле булуына ирешү, үз эшчәнлегеңне контрольгә алу;*
- *укытучы белән бергәләп, үз эшен, иптәшләренең җавапларын бәяләү;*
- *кагыйдә, күрсәтмәләрне истә тоту һәм аларга ияреп гамәлләр кылу;*
- *эшләнгән эшкә бәя бирү, сыйфатын һәм дәрәҗәсен билгеләү.*

Коммуникатив универсаль уку гамәлләре(КУУГ):

Укучы өйрәнәчәк:

- тыңлый белү;
- диалог төзүдә һәм коллектив фикер алышуда катнашу;
- сыйныфташлары һәм укытучы белән уку эшчәнлеген оештыруда хезмәттәшлек итү;
- төрле фикерләрне исәпкә алып эш итү;
- үз фикерен дәлилли белү, тормыштан мисаллар китерү;
- төрле җавапларны тыңлау, чагыштыру, нәтиҗә ясау;
- үз фикерен тулы һәм төгәл итеп әйтә белү;
- күмәк эш вакытында уртак фикергә килү;
- *мәгълүмат туплауда үзара хезмәттәшлек итүдә актив теләк күрсәтү;*
- *укылган текстлар буенча сораулар бирә алу;*

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- үз эшен контрольдә тоту, сыйныфташларына ярдәм итү;
- коммуникатив күнекмәләрнең кеше тормышындагы ролен билгеләү;
- үз фикерләрен телдән һәм язмача җиткерә белү;
- башкаларны тыңлый, киңәш бирә белү;
- сыйныфташлары каршында төрле темаларга, башкарылган проектлар буенча чыгыш ясау;
- иптәшеңнең гамәлләрен бәяләү, күршең белән хезмәттәшлек итү.

Предмет буенча нәтиҗәләр

Сөйләм һәм аралашу:

Укучы өйрәнәчәк:

- Телләр турында күзаллауга ия булу, татар теленең Россия тарихы һәм мәдәнияте белән бәйләнешне аңлау; хәзерге татар теленең төп кулланылыш формалары турында күзаллауга ия булу.
- Телнең аралашу чарасы булуы турында төшенчә алу
- сөйләшү, нинди дә булса биремне бергәләшеп үтәү, бәхәс һәм тикшерүләрдә катнашу вакытында әйләнә-тирәдәгеләр белән максатчан рәвештә коммуникатив бәйләнешкә керү;
- формаль һәм формаль булмаган шәхесара һәм мәдәниятара аралашуның милли-мәдәни нормаларын үзләштерү;
- татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерү; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында куллану;
- Телнең җәмгыять һәм дәүләт тормышындагы ролен аңлау;

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *Телнең кеше тормышындагы роле.*
- *Сүзләрне төгәл, урынлы һәм сәнгатьле куллану ягыннан, үзеңнең һәм башкаларның сөйләмен дөрес бәяли белү, үз сөйләмеңдәге хаталарны тану һәм төзәтү*

Сөйләм эшчәнлеге

Укучы өйрәнәчәк:

- тел материалы белән логик фикерләүне сорый торган эш төрләрен башкару;
- телдән һәм язма сөйләмне синонимнар, фразеологизмнар белән баету, бер мәгънәле һәм күп мәгънәле сүзләрдән дөрес файдалана белү, сүзләрнең туры һәм күчерелмә мәгънәләрен урынлы куллану;
- лексикология, фонетика буенча алган белемнәрен практик куллану күнекмәләренә ия булу;
- сөйләм эшчәнлеге төрләре буенча ныклы күнекмәләр булдыруны дәвам итү;
- телдән һәм язма сөйләм осталыгы һәм күнекмәләрен камилләштерү;

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *сөйләшү, нинди дә булса биремне бергәләшеп үтәү, бәхәс һәм тикшерүләрдә катнашу вакытында әйләнә-тирәдәгеләр белән максатчан рәвештә коммуникатив бәйләнешкә керү; формаль һәм формаль булмаган шәхесара һәм мәдәниятара аралашуның милли-мәдәни нормаларын үзләштерү;*
- *татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерү; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында куллану;*

Текст

Укучы өйрәнәчәк:

- Текст билгеләрен белү;
- Текст темасын, төп мәгънәсен, иң мөһим сүзләрне билгеләү
- Текстның микротемасын билгеләү, аны кызыл юлларга бүлү.
- Абзацның һәм текстның композицион элементларын белү.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *Текст кисәкләре һәм җөмләләрне бәйләүче лексик һәм грамматик чараларны табу.*
- *Тема бердәмлеге, хикәяләү эзлеклегеннән чыгып, текстны анализлау һәм характеристика бирү.*

Сөйләм теле

Укучы өйрәнәчәк:

- тел материалы белән логик фикерләүне сорый торган эш төрләрен башкару;
- телдән һәм язма сөйләмне синонимнар, фразеологизмнар белән баету, бер мәгънәле һәм күп мәгънәле сүзләрдән дөрес файдалана белү, сүзләрнең туры һәм күчерелмә мәгънәләрен урынлы куллану;
- лексикология, фонетика буенча алган белемнәрен практик куллану күнекмәләренә ия булу;
- сөйләм эшчәнлеге төрләре буенча ныклы күнекмәләр булдыруны дәвам итү;
- телдән һәм язма сөйләм осталыгы һәм күнекмәләрен камилләштерү;

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *сөйләшү, нинди дә булса биремне бергәләшеп үтәү, бәхәс һәм тикшерүләрдә катнашу вакытында әйләнә-тирәдәгеләр белән максатчан рәвештә коммуникатив бәйләнешкә керү; формаль һәм формаль булмаган шәхесара һәм мәдәниятара аралашуның милли-мәдәни нормаларын үзләштерү;*
- *татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерү; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында куллану;*

Татар теле турында гомуми мәгълүмат.

Укучы өйрәнәчәк:

- Аралашу чарасы буларак тел, татар теле — татар әдәби әсәрләр теле, тел турындагы фән буларак лингвистика төшенчәләрен белү.
- Лингвистиканың төп бүлекләре турында мәгълүматлы булу.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *Татар теленең дөнья телләре арасында тоткан урынын белү.*
- *Төрки телләр тармакларын белү.*

Башлангыч сыйныфта үткән материалны кабатлау.

Укучы өйрәнәчәк:

- Фонетика,сүз ясалышы, лексикология бүлекләре буенча белемнәрне гомумиләштерү.
- Аваз. Татар теленең сузык авазлар системасын, сузыкларның язылышын, тартыкларның язылышын, телнең орфографик кагыйдәләрен кабатлау.
- Сүзнең лексик мәгънәсе, сүз ясалышы һәм сүз формасы үзгәрү турында белемнәрне искә төшерү.
- Грамматиканың бер бүлеге буларак морфология, синтаксис берәмлеге буларак сүзтезмә, әйтү максаты ягыннан җөмлә төрләрен, аларның интонацион һәм мәгънәви үзенчәлекләрен кабатлау.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *Максатка ирешү юлларын мөстәкыйль планлаштыру, танып белү һәм уку мәсьәләләрен чишүнең эффектив ысулларын аңлы рәвештә сайлап ала белү.*
- *Фонетика, морфология, синтаксис, сүз ясалышы буенча белемнәрне тирәнәйтү.*

Фонетика һәм графика.

Укучы өйрәнәчәк:

- фонетик, сүз төзелеше һәм лексик берәмлекләр белән эш итүне ныгыту;
- фонетика буенча алган белемнәрен практик куллану күнекмәләренә ия булу;

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *Телдән һәм транскрипция элементлары ярдәмендә анализлау һәм характеристика бирү: сөйләмнең аерым авазларын, сүзләрне әйтү һәм язу үзенчәлекләре; сөйләмдә авазлар; иҗекләргә бүлү күзлегеннән сүз; орфографик хаталар табу һәм аларны төзәтү; сүз төркемнәренең синтаксик ролен билгеләү; сүзгә морфологик анализ ясау.*
- *Сөйләмдәге аерым авазларга, сүзләрнең әйтелеш һәм язылыш үзенчәлекләренә, сөйләм агымындагы авазларга, иҗекләргә бүлү күзлегеннән чыгып сүзгә телдән һәм транскрипция элементлары ярдәмендә анализ ясау һәм характеристика бирү.*
- *Сүзгә фонетик анализ ясау.*

Орфоэпия һәм орфография.

Укучы өйрәнәчәк:

- орфоэпик һәм орфографик кагыйдәрне үзләштерү, гамәли куллана белү;
- сүзгә орфоэпик анализ ясау, өйрәнелгән орфограммаларга характеристика бирү һәм сүзләрнең язылышын аңлату.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *Язма эшләр вакытында орфографик хаталарны табу һәм төзәтү, татар теленең орфографик кагыйдәләрен истә тоту*

Лексикология һәм фразеология

Укучы өйрәнәчәк:

- Лексикология һәм сөйләм культурасы төшенчәләрен аңлату.
- Сүзнең лексик мәгънәсен, бер һәм күп мәгънәле, туры һәм күчерелмә мәгънәле сүзләрне аеру.
- Омоним һәм аның төрләре,синоним, антоним сүзләр, фразеологик әйтемнәр, алынмалар турында аңлата белү.
- Кулланылыш ягыннан һәм кулланылыш дәрәҗәсе буенча татар теленең сүзлек составы төшенчәләрен аеру.
- Сүзлекләр һәм аларның төрләрен саный белү.
- Сүзләргә лексик анализ ясау.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *Уку максатын мөстәкыйль билгеләү, уку һәм танып белү эшчәнлегендә яңа бурычлар кую.*
- *Гипотеза төзү, аны нигезләү.*
- *Фикер йөртүнең логик чылбырын язу.*
- *Төрле чыганаклардан танып белү һәм коммуникатив ихтыяҗларны канәгатьләндерерлек мәгълүматлар табарга күнегү.*
- *Үзенчәлекле билгеләрне аеру максаты белән текстларны чагыштыру, төшенчә итеп чыгару.*

Морфемика һәм сүз ясалышы.

Укучы өйрәнәчәк:

- Морфемика һәм сүз ясалышы өлкәсендәге белемнәрне дөрес язу практикасында, шулай ук сүзгә грамматик анализ ясауда куллану.
- Сүзләргә морфемик һәм сүз ясагыч анализ ясау.
- Татар телендә сүз ясалышы механизмын үзләштерү, сүз ясалышының төп ысулларын белү.
- Сүз ясалышы ысулларын тану. Тамыр, ясалма, кушма, парлы, кыскартылма сүзләрнең язылышын үзләштерү.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *Сүзгә сүзьясалыш анализы ясарга.*
- *Сүзнең тамырын табу, мәгънәсен аңлату өчен, этимологик ягына игътибар итәргә.*
- *Сүз ясагыч, төрләндергеч, модальлек кушымчаларын белергә.*

Морфология

Укучы өйрәнәчәк:

- Ялгызлык һәм уртаклык, абстракт һәм конкрет исемнәрне тану, аеру. Исемнәрне сан, килеш белән төрләндерә белү;
- Алмашлык турында гомуми төшенчә бирә белү. Исем алмашлыкларын килешләрдә төрләндерү;
- Тамыр, кушма, тезмә саннарны тексттан аера белү. Сан (сорау) алмашлыклары тәшенчәсен аңлата алу;
- Сыйфат турында төшенчә бирә белү. Сыйфат алмашлыкларын атый алу. Синоним һәм антоним сыйфатларга мисаллар китерү;
- Фигыль сүз төркеме турында гомуми төшенчә бирү, аның мәгънәләрен аеру.Фигыльнең башлангыч формасын билгеләү, барлык-юклык төрен, төркемчәләрен атау.Фигыльләрдә басымны дөрес билгеләү

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *Уку максатын мөстәкыйль формалаштыра белү, эшчәнлек алгоритмын мөстәкыйль төзү;*
- *Төркемдә яки парларда фикер алышканда, үз уеңны, хисләреңне белдерү өчен, төрле сөйләм чараларыннан*

файдалана белү;

- *Мәгълүмат җыю һәм эзләүдә инициативалы хезмәттәшлек оештыруга ирешү;*
- *Билгеле бер күрсәтмә нигезендә эшли белү: тәкъдим ителгән сораулар ярдәмендә сыйфат турында модель төзү;*
- *Билгеле бер критерийлар нигезендә классификацияли белү: фигыльләрне мәгънәләре ягыннан төрле төркемнәргә аеру. Кирәкле билгеләрне аера белү максаты белән фигыльләрне чагыштыру;*

Синтаксис һәм пунктуация

Укучы өйрәнәчәк:

- Синтаксис һәм пунктуация төшенчәләрен аңлату.
- Сүзтезмә һәм җөмләнең төп билгеләрен атау.
- Әйтү максаты ягыннан җөмлә төрләрен аеру.
- Интонация өлешләрен һәм тыныш билгеләрен саный алу.
- Җөмлә кисәкләрен тану, тиңдәш кисәкләр янындатыныш билгеләрен куя белү
- Сүз төркемнәрен дөрес язу, аларны сөйләмдә дөрес улану белү күнекмәләрен үстерү;
- сүзтезмәләрне аера белү, алардагы ияртүче һәм ияручe сүзне билгеләп, бәйләүче чараларны күрсәтү;
- әйтү максаты буенча төрле җөмләләрн аера белү, аларны дөрес интонация белән әйтү, алардан соң тиешле тыныш билгеләре кую осталыгы һәм күнекмәләре булдыру;
- сүзләрдән – җөмләләр, җөмләләрдән бәйләнешле текст төзү осталыгы булдыру;

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *Яңа төшенчәләрнең күләмен билгеләү, аларны модельләштерү.*
- *Уку эшчәнлеге максаты белән аның мотивы арасындагы бәйләнешне аңлау.*
- *Төркемнәрдә оештырылган эшчәнлекнең уңай һәм үзеңә файдалы якларын ачыклау*

Стилистика һәм сөйләм культурасы

Укучы өйрәнәчәк:

- телдән һәм язма сөйләмне синонимнар, фразеологизмнарбеләнбаету, бер мәгънәле һәм күп мәгънәле сүзләрдән дөрес файдалана белү, сүзләрнең туры һәм күчерелмә мәгънәләрен урынлы куллану;
- төрле телләрдән кергән сүзләрнең мәгънәләрен аңлап улану һәм дөрес әйтү күнекмәләре булдыру;

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *сөйләшү, нинди дә булса биремне бергәләшеп үтәү, бәхәс һәм тикшерүләрдә катнашу вакытында әйләнә-тирәдәгеләр белән максатчан рәвештә коммуникатив бәйләнешкә керү; формаль һәм формаль булмаган шәхесара һәм мәдәниятара аралашуның милли-мәдәни нормаларын үзләштерү;*
- *татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерү; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында куллану;*

Сөйләм культурасы

Укучы өйрәнәчәк:

- сөйләм эшчәнлеге төрләре буенча ныклы күнекмәләр булдыруны дәвам итү;
- телдән һәм язма сөйләм осталыгы һәм күнекмәләрен камилләштерү;
- укучыларны иҗади эшчәнлеккә тарту, проект эшләре белән кызыксындыру.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *сөйләшү, нинди дә булса биремне бергәләшеп үтәү, бәхәс һәм тикшерүләрдә катнашу вакытында әйләнә-тирәдәгеләр белән максатчан рәвештә коммуникатив бәйләнешкә керү; формаль һәм формаль булмаган шәхесара һәм мәдәниятара аралашуның милли-мәдәни нормаларын үзләштерү;*
- *татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерү; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында куллану;*

Тел һәм мәдәният

Укучы өйрәнәчәк:

- Телнең җәмгыять һәм дәүләт тормышындагы ролен аңлау;
- Телнең кеше тормышындагы роле.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *татар халкының милли-мәдәни кыйммәтләренең берсе буларак татар телен аңлау; шәхеснең интеллектуаль, иҗади сәләтләрен һәм әхлак сыйфатларын үстерүдә туган телнең мөһим ролен, мәктәптә белем алу процессында ана теленең әһәмиятен аңлау;*
- *телнең халык мәдәнияте һәм тарихы белән аерылгысыз бәйләнештә булуын аерым мисаллар ярдәме белән тасвирлау;*
- *татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерү; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында куллану;*

6 сыйныф

Шәхескә кагылышлы нәтиҗәләр

Укучыда формалашачак:

- шәхеснең әхлакый-рухи сыйфатларын камилләштерү:
- милли горурлык, гражданлык хисләре формалаштыру;
- әхлак нормаларын, җәмгыятьтә яшәү кагыйдәләрен үзләштерү;
- күршеңә ярдәм итүдә танып-белү инициативасы күрсәтү;
- үз алдыңа максат кую, аңа ирешү юлларын эзләү;
- төрле мәгълүмат чараларын (сүзлекләр, Интернет ресурслар һ.б.) танып-белү һәм аралашу вакытында куллану;
- активлыкка, мөстәкыйль, иҗади фикер йөртергә, фәнни-тикшеренү эшчәнлеген башкару, шәхес буларак формалашуны дәвам итү;
- үзең алган белем күнекмәләрен тормышның төрле шартларында куллана белергә өйрәнү.

Укучы формалашу өчен мөмкинлек алачак:

- *бәхәсле ситуацияләрдән чыгу юлын табу сәләтен булдыру;*
- *куркынычсыз, сәламәт яшәү рәвеше алып бару,*
- *материаль һәм рухи кыйммәтләргә сакчыл караш формалаштыру.*

Метапредмет нәтиҗәләр

Танып-белү универсаль уку гамәлләре(ТБУУГ):

Укучы өйрәнәчәк:

- танып-белү юнәлешендәге максатларны билгеләү;
- укучының үз эшчәнлеген мөстәкыйль рәвештә оештыра белүе, бәяләве, үзенең кызыксынучанлык өлкәсен билгеләве;
- мөстәкыйль рәвештә теманы, куелган проблеманы ача белү, фикер йөртү;
- уку мәсьәләсе тирәсендә логик фикерләү;

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *фикерләүдә логик чылбыр төзү;*
- *тема тирәсендәге төп билгеләрне аерып алу нигезендә кагыйдә формалаштыру;*
- *төрле мәгълүмат чаралары белән эшли, кирәкле мәгълүматны таба, анализлый һәм үз эшчәнлегендә куллана белү;*

Коммуникатив универсаль уку гамәлләре (КУУГ):

Укучы өйрәнәчәк:

- тыңлый белү;
- диалог төзүдә һәм коллектив фикер алышуда катнашу;
- сыйныфташлары һәм укытучы белән уку эшчәнлеген оештыруда хезмәттәшлек итү;
- төрле фикерләрне исәпкә алып эш итү;
- үз фикерен дәлилли белү, тормыштан мисаллар китерү;
- төрле җавапларны тыңлау, чагыштыру, нәтиҗә ясау;
- үз фикерен тулы һәм төгәл итеп әйтә белү;
- күмәк эш вакытында уртак фикергә килү;
- мәгълүмат туплауда үзара хезмәттәшлек итүдә инициативасы күрсәтү;
- укылган текстлар буенча сораулар бирә алу;
- бирелгән текстларның дәвамын үзлектән сөйләп карау, фикер әйтү автор фикере белән чагыштыру;

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *үз эшен контрольдә тоту, сыйныфташларына ярдәм итү;*
- *коммуникатив күнекмәләрнең кеше тормышындагы ролен билгеләү;*
- *үз фикерләрен телдән һәм язмача җиткерә белү;*

- *башкаларны тыңлый, киңәш бирә белү;*
- *сыйныфташлары каршында төрле темаларга, башкарылган проектлар буенча чыгыш ясау;*
- *иптәшеңнең гамәлләрен бәяләү, күршең белән хезмәттәшлек итү.*

Регулятив универсаль уку гамәлләре (РУУГ):

Укучы өйрәнәчәк:

- дәреснең проблемасын (тема) һәм максатларын мөстәкыйль формалаштыру;
- проблеманы аңлап гипотеза чыгару, үз фикереңне дәлилләр китерепраслый белү, телдән (диалогик, монологик) һәм язма сөйләмдә сәбәп-нәтиҗә бәйләнешен аерып алу, нәтиҗәләрне формалаштыру;
- максатка ирешү юлларын билгеләү;
- үз эшчәнлегеңнең нәтиҗәле булуына ирешү, үз эшчәнлегеңне контрольгә алу;

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *укытучы белән бергәләп, үз эшен, иптәшләренең җавапларын бәяләү;*
- *кагыйдә, күрсәтмәләрне истә тоту һәм аларга ияреп гамәлләр кылу;*
- *эшләнгән эшкә бәя бирү, сыйфатын һәм дәрәҗәсен билгеләү.*

Предмет буенча нәтиҗәләр

Тел турында гомуми мәгълүмат

Укучы өйрәнәчәк:

- тел материалы белән логик фикерләүне сорый торган эш төрләрен башкару;
- телдән һәм язма сөйләмне синонимнар, фразеологизмнар белән баету, бер мәгънәле һәм күп мәгънәле сүзләрдән дөрес файдалана белү, сүзләрнең туры һәм күчерелмә мәгънәләрен урынлы куллану;
- лексикология, фонетика буенча алган белемнәрен практик куллану күнекмәләренә ия булу;
  - сөйләм эшчәнлеге төрләре буенча ныклы күнекмәләр булдыруны дәвам итү;
- телдән һәм язма сөйләм осталыгы һәм күнекмәләрен камилләштерү;

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *сөйләшү, нинди дә булса биремне бергәләшеп үтәү, бәхәс һәм тикшерүләрдә катнашу вакытында әйләнә-тирәдәгеләр белән максатчан рәвештә коммуникатив бәйләнешкә керү; формаль һәм формаль булмаган шәхесара һәм мәдәниятара аралашуның милли-мәдәни нормаларын үзләштерү;*
- *татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерү; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында куллану;*

Фонетика һәм графика

Укучы өйрәнәчәк:

- фонетик, сүз төзелеше һәм лексик берәмлекләр белән эш итүне ныгыту;
- фонетика буенча алган белемнәрен практик куллану күнекмәләренә ия булу;

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *Телдән һәм транскрипция элементлары ярдәмендә анализлау һәм характеристика бирү: сөйләмнең аерым авазларын, сүзләрне әйтү һәм язу үзенчәлекләре; сөйләмдә авазлар; иҗекләргә бүлү күзлегеннән сүз; орфографик хаталар табу һәм аларны төзәтү; сүз төркемнәренең синтаксик ролен билгеләү; сүзгә морфологик анализ ясау.*
- *Сөйләмдәге аерым авазларга, сүзләрнең әйтелеш һәм язылыш үзенчәлекләренә, сөйләм агымындагы авазларга, иҗекләргә бүлү күзлегеннән чыгып сүзгә телдән һәм транскрипция элементлары ярдәмендә анализ ясау һәм характеристика бирү.*
- *Сүзгә фонетик анализ ясау.*

Сөйләм һәм аралашу

Укучы өйрәнәчәк:

- тел материалы белән логик фикерләүне сорый торган эш төрләрен башкару;
- телдән һәм язма сөйләмне синонимнар, фразеологизмнар белән баету, бер мәгънәле һәм күп мәгънәле сүзләрдән дөрес файдалана белү, сүзләрнең туры һәм күчерелмә мәгънәләрен урынлы куллану;
- лексикология, фонетика буенча алган белемнәрен практик куллану күнекмәләренә ия булу;
- сөйләм эшчәнлеге төрләре буенча ныклы күнекмәләр булдыруны дәвам итү;
- телдән һәм язма сөйләм осталыгы һәм күнекмәләрен камилләштерү;

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *сөйләшү, нинди дә булса биремне бергәләшеп үтәү, бәхәс һәм тикшерүләрдә катнашу вакытында әйләнә-тирәдәгеләр белән максатчан рәвештә коммуникатив бәйләнешкә керү; формаль һәм формаль булмаган шәхесара һәм мәдәниятара аралашуның милли-мәдәни нормаларын үзләштерү;*
- *татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерү; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында куллану;*
- *төрле белешмәләрдән, чыганаклардан тел турында кирәкле мәгълүматны табып, аларны тиешле урында дөрес итеп кулланырга;*

Сөйләм эшчәнлеге

Укучы өйрәнәчәк:

- тел материалы белән логик фикерләүне сорый торган эш төрләрен башкару;
- телдән һәм язма сөйләмне синонимнар, фразеологизмнар белән баету, бер мәгънәле һәм күп мәгънәле сүзләрдән дөрес файдалана белү, сүзләрнең туры һәм күчерелмә мәгънәләрен урынлы куллану;
- лексикология, фонетика буенча алган белемнәрен практик куллану күнекмәләренә ия булу;
- сөйләм эшчәнлеге төрләре буенча ныклы күнекмәләр булдыруны дәвам итү;
- телдән һәм язма сөйләм осталыгы һәм күнекмәләрен камилләштерү;

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *сөйләшү, нинди дә булса биремне бергәләшеп үтәү, бәхәс һәм тикшерүләрдә катнашу вакытында әйләнә-тирәдәгеләр белән максатчан рәвештә коммуникатив бәйләнешкә керү; формаль һәм формаль булмаган шәхесара һәм мәдәниятара аралашуның милли-мәдәни нормаларын үзләштерү;*
- *татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерү; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында куллану;*
- *төрле белешмәләрдән, чыганаклардан тел турында кирәкле мәгълүматны табып, аларны тиешле урында дөрес итеп куллану;*

Телнең функциональ төрлелеге

Укучы өйрәнәчәк:

- телнең функциональ төрлелеге: гади сөйләм, рәсми стиль, фәнни стиль, публицистик стильләрне аеру;
- гади сөйләмгә хас булган тел-сурәтләү чаралары, сөйләм максаты, типик сөйләм ситуацияләре, кулланылу даирәсен белү. Гади сөйләмнең төп жанрлары: хикәя, әңгәмәне аера белү;
- рәсми стильгә хас булган тел-сурәтләү чаралары, сөйләм максаты, типик сөйләм ситуацияләре, кулланылу даирәсе. Рәсми стильнең төп жанрлары: гариза, аның үзенчәлекләрен белү. Фәнни стильнең төп жанрлары: аннотация, аның үзенчәлекләрен аеру;
- публицистик стильнең төп жанрлары: чыгыш, аның үзенчәлекләрен белү.

Укучы өйрәнергә мөмкинлек алачак:

- *ана теленең авазларын һәм хәрефләрен, аларның әйтелеш һәм язылыш үзенчелекләрен аңлый, авазларга характеристика бирә алырга*

Текст

Укучы өйрәнәчәк:

- текст билгеләрен белү. Тема, төп фикер һәм иң мөһим сүзләрне, җөмләләрнең бәйләнеш төрләрен, текст өлешләре һәм җөмләләр бәйләнешенең мәгънәви, лексик һәм грамматик чараларын билгеләү. Тема бөтенлеге, мәгънәви бөтенлек, сурәтләү эзлеклелеге, лексик һәм грамматик бәйләү чараларының урынлы кулланылыш күзлегеннән чыгып, текстны анализлау һәм характеристика бирү;
- сөйләм стилен билгеләү; текстта публицистик стильгә хас булган тел чараларын табу; җөмләдә сүзләрнең туры һәм кире тәртибен билгеләү, тексттагы җөмләләрнең бәйләнеш ысуллары һәм чараларын билгеләү;
- лексикология, фонетика буенча алган белемнәрен практик куллану күнекмәләренә ия булу;
- сөйләм эшчәнлеге төрләре буенча ныклы күнекмәләр булдыруны дәвам итү;
- телдән һәм язма сөйләм осталыгы һәм күнекмәләрен камилләштерү;
- телдән һәм язма сөйләмне синонимнар, фразеологизмнар белән баету, бер мәгънәле һәм күп мәгънәле сүзләрдән дөрес файдалана белү, сүзләрнең туры һәм күчерелмә мәгънәләрен урынлы куллану;

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *сөйләшү, нинди дә булса биремне бергәләшеп үтәргә, бәхәс һәм тикшерүләрдә катнашу вакытында әйләнә-тирәдәгеләр белән максатчан рәвештә коммуникатив бәйләнешкә керергә; формаль һәм формаль булмаган шәхесара һәм мәдәниятара аралашуның милли-мәдәни нормаларын үзләштерергә;*

- *татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерергә; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында кулланырга;*
- *публицистик һәм әдәби жанрдагы текстларда лексик-фразеологик чараларны танырга, фәнни һәм махсус эш стилендә кулланыла торган лексик чараларны белергә;*
- *төрле стиль һәм жанрга караган текстлар белән эшли белергә (аларны билгеләнгән максаттан чыгып укый, мәгълүмати яктан кисәкләргә бүлеп эшкәртә);*

Орфоэпия һәм орфография

Укучы өйрәнәчәк:

- орфоэпик һәм орфографик кагыйдәрне үзләштерү, гамәли куллана белү;
- сүз төркемнәрен дөрес язу, аларны сөйләмдә дөрес куллану белү күнекмәләрен үстерү;

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *сөйләмдәге аерым авазларга, сүзләрнең әйтелеш һәм язылыш үзенчәлекләренә, сөйләм агымындагы авазларга, иҗекләргә бүлү күзлегеннән чыгып сүзгә телдән һәм транскрипция элементлары ярдәмендә анализ ясау һәм характеристика бирергә;*
- *акцентлаштыру күзлегеннән кыен булган сүзләрдә һәм аларның формаларында (боерык фигыльләр һ.б.) кабул ителгән басым төшү урынын үзләштерергә;*
- *орфографик хаталарны табу һәм төзәтергә; сүзгә орфоэпик анализ ясарга. Өйрәнелгән орфограммаларга характеристика бирү һәм сүзләрнең язылышын аңлатырга.*

Морфемика һәм сүз ясалышы

Укучы өйрәнәчәк:

- морфемика һәм сүз ясалышы өлкәсендәге белемнәрне дөрес язу практикасында, шулай ук сүзгә грамматик анализ ясауда куллану.
- сүзләргә морфемик һәм сүз ясагыч анализ ясау;
- татар телендә сүз ясалышы механизмын үзләштерү, сүз ясалышының төп ысулларын белү;
- сүз ясалышы ысулларын тану.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *сүзгә сүзьясалыш анализы ясарга;.*
- *сүзнең тамырын табу, мәгънәсен аңлату өчен, этимологик ягына игътибар итәргә;*
- *сүз ясагыч, төрләндергеч, модальлек кушымчаларын белергә.*

Лексикология һәм фразеология

Укучы өйрәнәчәк:

- лексикология, фразеология буенча алган белемнәрен практик куллану күнекмәләренә ия булу;
- телдән һәм язма сөйләмне синонимнар, фразеологизмнар белән баету, бер мәгънәле һәм күп мәгънәле сүзләрдән дөрес файдалана белү, сүзләрнең туры һәм күчерелмә мәгънәләрен урынлы куллану;
- төрле телләрдән кергән сүзләрнең мәгънәләрен аңлап куллану һәм дөрес әйтү күнекмәләре булдыру;

- сөйләм эшчәнлеге төрләре буенча ныклы күнекмәләр булдыруны дәвам итү;

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *сүзнең башка тел берәмлекләреннән аермасын күрергә;*
- *татар теленең сүзлек составы: искергән сүзләр, тарихи сүзләр, неологизмнар һәм аларның төрләрен белү;*
- *диалекталь сүзләр, терминнар һәм һөнәрчелек сүзләре, жаргон лексикасы һәм аларның кулланылыш үзенчәлекләрен белү;*
- *фразеологик әйтелмәләр, аларның мәгънәләрен аңларга.*
- *төрле сүзлекләр, аларны төрле эшчәнлектә файдалану.*

Морфология

Укучы өйрәнәчәк:

- исем, фигыль,сыйфат, сан, алмашлыкларын табарга өйрәтү, аларның морфологик үзенчәлекләрен һәм җөмләдә кулланылышын аңлау;
- сүз төркемнәрен дөрес язу, аларны сөйләмдә дөрес куллана белү күнекмәләрен үстерү;
- морфологик анализ ясау элементларын үзләштерү;
- мөстәкыйль, хәбәрлек һәм модаль мәгънәле сүз төркемнәрен белү;
- мөстәкыйль сүз төркемнәре: исем, сыйфат, рәвеш, сан, алмашлык, фигыль, аваз ияртемнәрен белү;
- сан, килеш һәм тартым категорияләрен белү;
- асыл һәм нисби сыйфатлар, сыйфат дәрәҗәләрен аеру;
- сүз төркеме буларак сан, аның гомумкатегория мәгънәсе, морфологик үзлекләре, синтаксик функцияләре. Саннарның мәгънә ясалыш ягыннан сан төркемчәләрен белү.Микъдар һәм тәртип саннарының грамматик үзлекләрен аеру;
- сүз төркеме буларак алмашлыклар, аларның гомумкатегория мәгънәләре, морфологик үзлекләре, синтаксик функцияләре. Мәгънә һәм грамматик билгеләр буенча алмашлык төркемнәрен аеру. Алмашлыкларның төрләнешен белү;
- сүз төркеме буларак фигыль, аның гомумкатегория мәгънәсе, морфологик үзлекләре, синтаксик функцияләрен белү. Фигыльләрнең төрләнешен өйрәнү. Затланышлы фигыль формалары: хикәя фигыль, боерык фигыль, теләк фигыль, шарт фигыль турында мәгълүматлы булу;
- сүз төркемнәренә морфологик анализ ясау.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *сүз төркемнәре классификацияләү. Мөстәкыйль, хәбәрлек һәм модаль мәгънәле сүз төркемнәрен белү;*
- *мөстәкыйль сүз төркемнәре: исем, сыйфат, рәвеш, сан, алмашлык, фигыль, аваз ияртемнәрен бел;*
- *сүз төркеме буларак исем, аның сан, килеш һәм тартым категорияләрен белү;*
- *сүз төркеме буларак, сыйфат, аның дәрәҗәләре, асыл һәм нисби сыйфатларны бел;*
- *сүз төркеме буларак сан, аның гомумкатегория мәгънәсе, морфологик үзлекләре, синтаксик функцияләрен, саннарның мәгънә ясалыш ягыннан сан төркемчәләрен белү.Микъдар һәм тәртип саннарының грамматик үзлекләрен аеру;*
- *сүз төркеме буларак алмашлыклар, аларның гомумкатегория мәгънәләре, морфологик үзлекләре, синтаксик функцияләрен белү. Мәгънә һәм грамматик билгеләр буенча алмашлык төркемнәрен, төрләнешен белү;*

- *сүз төркеме буларак фигыль, аның гомумкатегория мәгънәсе, морфологик үзлекләре, синтаксик функцияләре, фигыльләрнең төрләнешен белү. Затланышлы фигыль формалары: хикәя фигыль, боерык фигыль, теләк фигыль, шарт фигыльне бел;*
- *сүз төркемнәренә морфологик анализ ясау.*

Синтаксис һәм пунктуация

Укучы өйрәнәчәк:

- грамматиканың бер өлеше буларак синтаксис, сөйләмнең иң кечкенә берәмлеге буларак җөмлә, эмоциональ бизәлеш ягыннан җөмлә төрләре: тойгысыз һәм тойгылы җөмлә турында мәгълүматлы булу;
- җөмләләрнең интонацион һәм мәгънәви үзенчәлекләрен, җөмләнең грамматик нигезен белү;
- гади һәм кушма җөмләләр, җөмләнең иярчен кисәкләре: аергыч, тәмамлык, хәлләрне белү;
- җәенке һәм җыйнак җөмләләр, тиңдәш кисәкле җөмләләр, тиңдәш кисәкле җөмләләрдә бәйләүче чараларны белү;
- эндәш сүз, аның функцияләре, эндәш сүзле җөмләнең интонациясен белү;
- татар телендә тыныш билгеләре, аларның куелыш кагыйдәләрен өйрәнү.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *җөмләләрне төзелеше һәм мәгънәләре, кулланылу үзенчәлекләре ягыннан тикшерү; тыныш билгеләрен кирәкле урынга куюда интонациянең әһәмиятен аңлый; тыныш билгеләрен кирәкле урынга куюда интонациянең әһәмиятен аңлау;*
- *җөмләләрне төзелеше ягыннан тикшерү;*
- *синтаксистан булган белем һәм күнекмәләрен башка төрле анализлар вакытында да куллана белү.*

Стилистика һәм сөйләм культурасы

Укучы өйрәнәчәк:

- сөйләмдә синоним, антонимнарны урынлы кулану;
- сөйләм культурасын үстерүдә һәм стильләрне камилләштерүдә синтаксик синонимнарның ролен аңлау;
- сөйләмдә төрле лексик чараларны (синоним, антоним,калька, фразеологик әйтелмә, мәкаль, әйтем) урынлы һәм дөрес куллану;
- төрле жанр һәм стильдәге текстлар белән эшләү. Текстларны татар теленнән рус теленә тәрҗемә итү.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *синтаксик конструкцияләрне функциональ-стилистик үзенчәлекләре ягыннан тикшерергә, аларның сөйләмне сәнгатьле итү чарасы булуын аңларга;*
- *төрле стиль һәм жанрга караган текстлар белән эшли (аларны билгеләнгән максаттан чыгып укый, мәгълүмати яктан кисәкләргә бүлеп эшкәртә) белергә.*

Сөйләм культурасы

Укучы өйрәнәчәк:

- телләр турында күзаллауга ия булу, татар теленең Россия тарихы һәм мәдәнияте белән бәйләнешне аңлау; хәзерге татар теленең төп кулланылыш формалары турында күзаллауга ия булу;
- телнең аралашу чарасы булуы турында төшенчә алу.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *сөйләшү, нинди дә булса биремне бергәләшеп үтәү, бәхәс һәм тикшерүләрдә катнашу вакытында әйләнә-тирәдәгеләр белән максатчан рәвештә коммуникатив бәйләнешкә керү;*
- *формаль һәм формаль булмаган шәхесара һәм мәдәниятара аралашуның милли-мәдәни нормаларын үзләштерү;*
- *татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерү; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында куллану;*
- *телнең җәмгыять һәм дәүләт тормышындагы ролен аңлау;*

Тел һәм мәдәният

Укучы өйрәнәчәк:

- Тел һәм мәдәниятнең үзара бәйләнешен белү.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *татар халкының милли-мәдәни кыйммәтләренең берсе буларак татар телен аңлау; шәхеснең интеллектуаль, иҗади сәләтләрен һәм әхлак сыйфатларын үстерүдә туган телнең мөһим ролен, мәктәптә белем алу процессында ана теленең әһәмиятен аңлау;*
- *телнең халык мәдәнияте һәм тарихы белән аерылгысыз бәйләнештә булуын аерым мисаллар ярдәме белән тасвирлау;*
- *татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерү; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында куллану;*

7 сыйныф
Шәхескә кагылышлы нәтиҗәләр

Укучыда формалашачак:

- татар теленең татар халкы өчен төп милли-мәдәни кыйммәт булуын, ана телендә шәхеснең әхлакый, рухи һәм иҗади яктан формалашудагы ролен аңлау;
- туган телгә мәхәббәт һәм аның белән горурлану хисләре тәрбияләү, туган телне саклау һәм үстерү өлкәсендә эшләргә теләк, омтылыш уяту;
- туган телдә аралашу, үз фикереңне һәм хисләреңне төгәл, анык, күпьяклы итеп белдерү өчен кирәкле булган сүзлек составын һәм грамматик, стилистик чараларын белү;
- белем ала белү, тел белеме өлкәсендә белемнәрне мөстәкыйль рәвештә үзләштерү, фәнни-тикшеренү эшчәнлеген оештыра белү;

Укучы формалашу өчен мөмкинлек алачак:

- *әхлак нормаларын, җәмгыятьтә яшәү кагыйдәләрен үзләштерү;*
- *индивидуаль эшчәнлек стилен формалаштыру;*

- *аралашу төренә һәм ситуациясенә бәйле сөйләмне куллана һәм үзара бәйли белү.*

Метапредмет нәтиҗәләр

Танып-белү универсаль уку гамәлләре (ТБУУГ) :

Укучы өйрәнәчәк:

- танып-белү юнәлешендәге максатларны билгеләү;
- укучының үз эшчәнлеген мөстәкыйль рәвештә оештыра
- белүе, бәяләве, үзенең кызыксынучанлык өлкәсен билгеләве;
- мөстәкыйль рәвештә теманы, куелган проблеманы ача белү, фикер йөртү;
- уку мәсьәләсе тирәсендә логик фикерләү;

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *фикерләүдә логик чылбыр төзү;*
- *тема тирәсендәге төп билгеләрне аерып алу нигезендә кагыйдә формалаштыру;*
- *төрле мәгълүмат чаралары белән эшли, кирәкле мәгълүматны таба, анализлый һәм үз эшчәнлегендә куллана белү;*

Коммуникатив универсаль уку гамәлләре(КУУГ):

Укучы өйрәнәчәк:

- тыңлый белү;
- диалог төзүдә һәм коллектив фикер алышуда катнашу;
- сыйныфташлары һәм укытучы белән уку эшчәнлеген оештыруда хезмәттәшлек итү;
- төрле фикерләрне исәпкә алып эш итү;
- үз фикерен дәлилле белү, тормыштан мисаллар китерү;
- төрле җавапларны тыңлау, чагыштыру, нәтиҗә ясау;
- үз фикерен тулы һәм төгәл итеп әйтә белү;
- күмәк эш вакытында уртак фикергә килү;
- мәгълүмат туплауда үзара хезмәттәшлек итүдә инициативасы күрсәтү;
- укылган текстлар буенча сораулар бирә алу;
- бирелгән текстларның дәвамын үзлектән сөйләп карау, фикер әйтү автор фикере белән чагыштыру;
- үз эшен контрольдә тоту, сыйныфташларына ярдәм итү;
- коммуникатив күнекмәләрнең кеше тормышындагы ролен билгеләү;

- үз фикерләрен телдән һәм язмача җиткерә белү;

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- башкаларны тыңлый, киңәш бирә белү;
- сыйныфташлары каршында төрле темаларга, башкарылган проектлар буенча чыгыш ясау;
- иптәшеңнең гамәлләрен бәяләү, күршең белән хезмәттәшлек итү.

Регулятив универсаль уку гамәлләре (РУУГ):

Укучы өйрәнәчәк:

- дәреснең проблемасын (тема) һәм максатларын мөстәкыйль формалаштыру;
- проблеманы аңлап гипотеза чыгару, үз фикереңне дәлилләр китереп раслый белү, телдән (диалогик, монологик) һәм язма сөйләмдә сәбәп-нәтиҗә бәйләнешен аерып алу, нәтиҗәләрне формалаштыру;
- максатка ирешү юлларын билгеләү;
- үз эшчәнлегеңнең нәтиҗәле булуына ирешү, үз эшчәнлегеңне контрольгә алу;

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- укытучы белән бергәләп, үз эшен, иптәшләренең җавапларын бәяләү;
- кагыйдә, күрсәтмәләрне истә тоту һәм аларга ияреп гамәлләр кылу;
- эшләнгән эшкә бәя бирү, сыйфатын һәм дәрәҗәсен билгеләү.

Предмет буенча нәтиҗәләр

Сөйләм һәм аралашу:

Укучы өйрәнәчәк:

- телләр турында күзаллауга ия булу, татар теленең Россия тарихы һәм мәдәнияте белән бәйләнешне аңлау; хәзерге татар теленең төп кулланылыш формалары турында күзаллауга ия булу.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *телнең җәмгыять һәм дәүләт тормышындагы ролен аңларга;*
- *татар халкының милли-мәдәни кыйммәтләренең берсе буларак татар телен аңларга; шәхеснең интеллектуаль, иҗади сәләтләрен һәм әхлак сыйфатларын үстерүдә туган телнең мөһим ролен, мәктәптә белем алу процессында ана теленең әһәмиятен аңларга.*

Сөйләм эшчәнлеге

Укучы өйрәнәчәк:

- сөйләм эшчәнлеге төрләре буенча ныклы күнекмәләр булдыруны дәвам итү;
- телдән һәм язма сөйләм осталыгы һәм күнекмәләрен камилләштерү;

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *иҗади эшчәнлек белән якыннан танышу, кызыксыну.*
- *сөйләшү, нинди дә булса биремне бергәләшеп үтәү, бәхәс һәм тикшерүләрдә катнашу вакытында әйләнә-тирәдәгеләр белән максатчан рәвештә коммуникатив бәйләнешкә керү; формаль һәм формаль булмаган шәхесара һәм мәдәниятара аралашуның милли-мәдәни нормаларын үзләштерү;*
- *татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерү; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында куллану;*
- *төрле белешмәләрдән, чыганаклардан тел турында кирәкле мәгълүматны табып, аларны тиешле урында дөрес итеп куллану;*

Текст

Укучы өйрәнәчәк:

- текст билгеләрен белү;
- текст темасын, төп мәгънәсен, иң мөһим сүзләрне билгеләү;
- текстның микротемасын билгеләү, аны кызыл юлларга бүлү;
- абзацның һәм текстның композицион элементларын белү.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *текст кисәкләре һәм җөмләләрне бәйләүче лексик һәм грамматик чараларны табу;*
- *тема бердәмлеге, хикәяләү эзлеклегеннән чыгып, текстны анализлау һәм характеристика бирү.*

Телнең функциональ төрлелеге:

Укучы өйрәнәчәк:

- телнең төп функцияләре турында, Татарстан Республикасының дәүләт теле һәм татар халкының милли теле буларак татар теленең әһәмияте турында, тел һәм мәдәният арасындагы бәйләнеш, кеше һәм җәмгыять тормышында туган телнең әһәмияте турында күзалларга;

-туган тел турындагы фәнни белемнәрнең нигезен үзләштерергә; аның баскычлары һәм берәмлекләре арасындагы бәйләнешне аңларга;лингвистиканың төп төшенчәләрен үзләштерергә;телнең төп берәмлекләрен, грамматик категорияләрен танырга һәм анализларга;

-туган телнең гуманитар фәннәр системасындагы урынын һәм гомумән белем бирү өлкәсендәге әһәмиятен аңларга;

-туган тел турындагы фәнни белемнәрнең нигезен үзләштерергә; аның баскычлары һәм берәмлекләре арасындагы бәйләнешне аңларга.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *лингвистиканың төп төшенчәләрен үзләштерергә: лингвистика һәм аның төп бүлекләре; тел һәм сөйләм, аралашу, телдән һәм язмача аралашу; монолог, диалог һәм аларның төрләре; телдән аралашу ситуациясе; сөйләм теле, фәнни, публицистик, рәсми стильләр, әдәби тел; фәнни, публицистик һәм рәсми эш кәгазьләре жанрлары;*
- *сөйләмнең функциональ-мәгънәви төрләре (хикәяләү, сурәтләү, фикерләү); текст, текст төрләре; телнең төп берәмлекләре, аларның билгеләре һәм сөйләмдә куллану үзенчәлекләрен үзләштерергә;*
- *төрле белешмәләрдән, чыганаклардан тел турында кирәкле мәгълүматны табып, аларны тиешле урында дөрес итеп кулланырга.*

Төрки телләр арасында телләр:

Укучы өйрәнәчәк:

- сөйләм чарасы буларак тел, татар теле һәм аның төрки телләр арасындагы урынын белү;
- төрки телләргә хас булган үзенчәлекләрне белү;
- Идел-Урал буе регионы, аның халкы, телләре турында мәгълүматлы булу.

Укучы өйрәну мөмкинлеге алачак:

- *сөйләшү, нинди дә булса биремне бергәләшеп үтәү, бәхәс һәм тикшерүләрдә катнашу вакытында әйләнә-тирәдәгеләр белән максатчан рәвештә коммуникатив бәйләнешкә керү;*
- *формаль һәм формаль булмаган шәхесара һәм мәдәниятара аралашуның милли-мәдәни нормаларын үзләштерү.*
- *сүзнең мәгънәсен аңлату өчен, этимологик ягына игътибар итү.*

Фонетика һәм графика.

Укучы өйрәнәчәк:

- фонетик, сүз төзелеше һәм лексик берәмлекләр белән эш итүне ныгыту;
- фонетика буенча алган белемнәрен практик куллану күнекмәләренә ия булу;
- сөйләм авазлары, фонетик иҗек, басым һәм аның үзенчәлекләрен белү. Интонация, алынма сүзләрнең әйтелешен белү;
- аваз һәм хәреф тәңгәллеген белү;
- фонетик анализ ясый белү.

Укучы өйрәну мөмкинлеге алачак:

- *телдән һәм транскрипция элементлары ярдәмендә анализлау һәм характеристика бирү: сөйләмнең аерым авазларын, сүзләрне әйтү һәм язу үзенчәлекләре; сөйләмдә авазлар; иҗекләргә бүлү күзлегеннән сүз; орфографик хаталар табу һәм аларны төзәтү; сүз төркемнәренең синтаксик ролен билгеләү; сүзгә морфологик анализ ясау;*
- *сөйләмдәге аерым авазларга, сүзләрнең әйтелеш һәм язылыш үзенчәлекләренә, сөйләм агымындагы авазларга, иҗекләргә бүлү күзлегеннән чыгып сүзгә телдән һәм транскрипция элементлары ярдәмендә анализ ясау һәм характеристика бирү;*
- *сүзгә тулы фонетик анализ ясау.*

Орфоэпия һәм орфография.

Укучы өйрәнәчәк:

- орфоэпик һәм орфографик кагыйдәрне үзләштерү, гамәли куллана белү;
- сүз төркемнәрен дөрес язу, аларны сөйләмдә дөрес куллану белү күнекмәләрен үстерү;

Укучы өйрәну мөмкинлеге алачак:

- *сөйләмдәге аерым авазларга, сүзләрнең әйтелеш һәм язылыш үзенчәлекләренә, сөйләм агымындагы авазларга, иҗекләргә бүлү күзлегеннән чыгып сүзгә телдән һәм транскрипция элементлары ярдәмендә анализ ясау һәм характеристика бирергә;*
- *акцентлаштыру күзлегеннән кыен булган сүзләрдә һәм аларның формаларында (боерык фигыльләр һ.б.) кабул ителгән басым төшү урынын үзләштерү;*

- *орфографик хаталарны табу һәм төзәтү; сүзгә орфоэпик анализ ясау. Өйрәнелгән орфограммаларга характеристика бирү һәм сүзләрнең язылышын аңлату.*

Лексикология һәм фразеология

Укучы өйрәнәчәк:

- телдән һәм язма сөйләмне синонимнар, фразеологизмнар белән баету, бер мәгънәле һәм күп мәгънәле сүзләрдән дөрес файдалана белү, сүзләрнең туры һәм күчерелмә мәгънәләрен урынлы куллану.
- төрле телләрдән кергән сүзләрнең мәгънәләрен аңлап куллану һәм дөрес әйтү күнекмәләре булдыру;

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

-лексик һәм грамматик синонимиянең коммуникатив-эстетик мөмкинлекләрен аңларга һәм аларны үзеңнең сөйләмеңдә файдалану;

-сүзгә төрле төрдәге анализлар ясау (фонетик, морфемик, сүзьясалыш, лексик, морфологик), сүзтезмә һәм җөмләгә синтаксик анализ; аңа төп билгеләре һәм структурасы, телнең билгеле бер функциональ төрләргә каравы, тел бизәкләрен кулланунуы, телнең тәэсирлелек чараларыннан файдалануы ягыннан күп аспектлы анализ ясау;

-публицистик һәм әдәби жанрдагы текстларда лексик-фразеологик чараларны таный, фәнни һәм махсус эш стилендә кулланыла торган лексик чараларны белү.

Морфемика һәм сүз ясалышы.

Укучы өйрәнәчәк:

- сүзнең мәгънәле кисәкләрен: тамыр һәм кушымчаларны аеру;
- кушымчаларның төрләрен дөрес әйтү;
- тамыр һәм ясалма нигезне аеру;
- ясалышы буенча сүзләрнең төрләрен белү;
- татар һәм рус телләрендәге сүз төзелешенең аермалы якларын билгеләү;
- этимология төшенчәсен аңлату.

Укучы өйрәнәчәк:

- *морфемика һәм сүз ясалышы өлкәсендәге белемнәрне дөрес язу практикасында, шулай ук сүзгә грамматик анализ ясауда куллану.*
- *сүзләргә морфемик һәм сүз ясагыч анализ ясау;*
- *татар телендә сүз ясалышы механизмын үзләштерү, сүз ясалышының төп ысулларын белү;*
- *сүз ясалышы ысулларын тану. Тамыр, ясалма, кушма, парлы, кыскартылма сүзләрнең язылышын үзләштерү;*
- *сүзгә сүзьясалыш анализы ясарга;*
- *сүзнең тамырын табу, мәгънәсен аңлату өчен, этимологик ягына игътибар итәргә;*
- *сүз ясагыч, төрләндергеч, модальлек кушымчаларын белергә.*

Морфология

Укучы өйрәнәчәк:

- сүз төркемнәрен классификацияләү үзенчәлеген аңлата алу;

- мөстәкыйль, модаль, бәйләгеч сүз төркемнәрен һәм хәбәрлек сүзләрне саный белү;
- исем, фигыль, зат алмашлыкларын табарга өйрәтү, аларның морфологик үзенчәлекләрен һәм җөмләдә кулланылышын аңлау;
- сүз төркемнәрен дөрес язу, аларны сөйләмдә дөрес куллана белү күнекмәләрен үстерү;
- грамматиканың бер бүлеге буларак морфология. Сүз төркемнәрен классификацияләү;
- мөстәкыйль сүз төркемнәре: рәвеш, фигыль, аваз ияртемнәре һәм аларның үзенчәлекләрен белү;
- төрләнләндерү. Модаль кисәкләр (кисәкчә, ымлык, предикатив сүзләр);
- хәбәрлек сүз төркеме (бәйлекләр һәм теркәгечләр);
- затланышлы һәм затланышсыз фигыльләр, сыйфат фигыль, хәл фигыль, исем фигыль, инфинитив формаларын белү. Сыйфат фигыль, аның грамматик үзлекләрен, сыйфат фигыльдә фигыль һәм сыйфат билгеләре, хәзерге, үткән һәм киләчәк заман сыйфат фигыль формалары, сыйфат фигыльнең синтаксик функцияләрен белү;
- хәл фигыль, аның грамматик үзлекләрен, хәл фигыльдә рәвеш һәм фигыль билгеләрен, хәл фигыльнең синтаксик функцияләрен белү;
- сүзгә морфологик анализ ясау.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *өстәмә мәгълүмат белән эшләү, төп һәм ярдәмче мәгълүматны билгели белү, алган белемнәрне структуралаштыру;*
- *публицистик һәм әдәби жанрдагы текстларда морфологик берәмлекләрне танырга, фәнни һәм махсус эш стилендә кулланыла торган морфологик формаларны белү.*

Синтаксис һәм пунктуация

Укучы өйрәнәчәк:

- төп синтаксик берәмлекләрне белү;
- сүзтезмәләрнең төрләрен аеру;
- сүзтезмәләрне тикшерү;
- әйтү максаты ягыннан җөмлә төрләрен саный алу;
- җөмләдә сүзләр бәйләнешенең ике төрен аеру;
- ияртүле бәйләнештәге сүзләр арасында урнашкан хәбәрлекле, ачыклаулы, аныклаулы мөнәсәбәтне аңлату;
- сүзләрнең уңай һәм кире тәртибен белү;
- логик басымны дөрес билгеләү;
- ике составлы җөмлә төшенчәсен аңлату. Җыйнак һәм җәенке җөмләләрне аеру;
- гади һәм тезмә ия, гади һәм кушма хәбәрне тану;
- ия белән хәбәр арасына сызык кую очракларын белү;
- җөмләнең иярчен кисәкләрен: аергыч, тәмамлык, аныклагыч, хәлне тексттан таба белү;
- аерымланган хәлләр төшенчәсен аңлата алу;
- аерымланган хәлләр янында тыныш билгеләрен дөрес кую;

- аныклагычларның аерымлануын һәм алар янында тыныш билгеләрен аңлата белү;
- тиңдәш кисәкләр төшенчәсен аңлата белү;
- тиңдәш кисәкләрне бәйләүче чараларны атау;
- тиңдәш кисәкләр янында тыныш билгеләрен дөрес кую. Тиңдәш кисәкләр янында тулы һәм ким җөмләләрне аеру. Ким җөмләләрнең сөйләмдә кулланылышын аңлата белү.Текстган раслау һәм инкарь җөмләләргә мисаллар табып язу;
- бер составлы җөмләләрне тану. Бер составлы исем җөмләнең белдерелү үзенчәлеген атау. Бер составлы фигыль җөмләнең төрләрен аеру. Сөйләмдә бер составлы җөмләләрнең кулланылыш үзенчәлекләрен билгеләү.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- әдәби әсәрләрдән темага туры килгән мисалларны сайлап алу, җавабыңны дәлилли белү;
- синтаксик конструкцияләрне функциональ-стилистик үзенчәлекләре ягыннан тикшерергә, аларның сөйләмне сәнгатьле итү чарасы булуын аңларга.

Стилистика һәм сөйләм культурасы

Укучы өйрәнәчәк:

- мәктәптә татар телен өйрәнү дәверендә үзләштерелгән татар әдәби теленең төп нормаларын белү;
- аларны төрле коммуникатив юнәлешләрдәге телдән һәм язма сөйләмдә саклау;
- культуралы кеше өчен дөрес сөйләшүнең ни дәрәҗәдә әһәмиятле булуын аңлау.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *туган телеңә хөрмәт белән карау;*
- *әдәби телнең төп кагыйдәләре һәм өйрәнелгән сүзлек запасы кысаларында басым куелышын үзләштерү;*
- *телнең төп берәмлекләрен, грамматик категорияләрен танырга һәм анализларга, сөйләм ситуацияләре вакытында тел берәмлекләрен урынлы кулланырга;*
- *сүзгә төрле төрдәге анализлар ясарга (фонетик, морфемик, сүзьясалыш, лексик, морфологик), сүзтезмә һәм җөмләгә синтаксик анализ; аңа төп билгеләре һәм структурасы, телнең билгеле бер функциональ төрләргә каравы, тел бизәкләрен куллануы, телнең тәэсирлелек чараларыннан файдалануы ягыннан күп аспектлы анализ;*
- *лексик һәм грамматик синонимиянең коммуникатив-эстетик мөмкинлекләрен аңларга һәм аларны үзеңнең сөйләмеңдә файдаланырга;*
- *татар теленең эстетик функциясен аңларга, әдәби әсәр текстларын анализлау вакытында сөйләмнең эстетик якларын бәяләү сәләтен үстерергә;*
- *төрле стиль һәм жанрга караган текстлар белән эшли (аларны билгеләнгән максаттан чыгып укый, мәгълүмати яктан кисәкләргә бүлеп эшкәртә) белергә.*

Сөйләм культурасы

Укучы өйрәнәчәк:

- тел материалы белән логик фикерләүне сорый торган эш төрләрен башкару;

- татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерергә; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында кулланырга.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *татар теленең сөйләм этикасын өйрәнү;*
- *коммуникация төренә карап сөйләм этикетының тиешле кагыйдәләрен алачак;*
- *татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерергә; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында кулланырга;*
- *татар халкының әдәби-мәдәни кыйммәтләренең берсе буларак татар телен аңларга; шәхеснең интеллектуаль, иҗади сәләтләрен һәм әхлак сыйфатларын үстерүдә туган телнең мөһим ролен, мәктәптә куллана алу процессында туган теленең әһәмиятен аңларга;*
- *татар сөйләм әдәбе кагыйдәләрен Россиядә яшәүче башка халыкларның сөйләм әдәбе кагыйдәләре белән чагыштырырга, аларга характеристика бирергә.*

Тел һәм мәдәният

Укучы өйрәнәчәк:

- телнең кеше тормышында һәм җәмгыятьтә тоткан урынын билгеләү. Кардәш һәм кардәш булмаган телләрне әйтә белү. Татарлар яши торган төбәкләрне атый алу

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *телнең кеше тормышында һәм җәмгыятьтә тоткан урыны турында;*
- *теләсә нинди жанрдагы иҗат эше башкару;*
- *телнең халык мәдәнияте һәм тарихы белән аерылгысыз бәйләнештә булуын аерым мисаллар ярдәме белән тасвирларга;*
- *тел материалы белән логик фикерләүне сорый торган эш төрләрен башкару.*

8 сыйныф
Шәхескә кагылышлы нәтиҗәләр

Укучыда формалашачак:

- шәхеснең әхлакый-рухи сыйфатларын камилләштерү:
- милли горурлык, гражданлык хисләре формалаштыру;
- әхлак нормаларын, җәмгыятьтә яшәү кагыйдәләрен үзләштерү;
- күршеңә ярдәм итүдә танып-белү инициативасы күрсәтү;
- үз алдыңа максат кую, аңа ирешү юлларын эзләү;
- уңышларыңа яки уңышсызлыкларыңа, аларның сәбәпләренә дөрес бәя бирү;

Укучы формалашу өчен мөмкинлек алачак:

- *индивидуаль эшчәнлек стилен формалаштыру:*
- *төрле мәгълүмат чараларын (сүзлекләр, Интернет ресурслар һ.б.) танып-белү һәм аралашу вакытында куллану;*
- *активлыкка, мөстәкыйль, иҗади фикер йөртергә, фәнни-тикшеренү эшчәнлеген башкару, шәхес буларак формалашуны дәвам итү;*
- *үзең алган белем күнекмәләрен тормышның төрле шартларында куллана белергә өйрәнү.*

Метапредмет нәтиҗәләр

Танып-белү универсаль уку гамәлләре (ТБУУГ):

Укучы өйрәнәчәк:

- танып-белү юнәлешендәге максатларны билгеләү;
- укучының үз эшчәнлеген мөстәкыйль рәвештә оештыра белүе, бәяләве, үзенең кызыксынучанлык өлкәсен билгеләве;
- мөстәкыйль рәвештә теманы, куелган проблеманы ача белү, фикер йөртү;
- уку мәсьәләсе тирәсендә логик фикерләү;

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *фикерләүдә логик чылбыр төзү;*
- *тема тирәсендәге төп билгеләрне аерып алу нигезендә кагыйдә формалаштыру;*
- *төрле мәгълүмат чаралары белән эшли, кирәкле мәгълүматны таба, анализлый һәм үз эшчәнлегендә куллана белү;*

Коммуникатив универсаль уку гамәлләре (КУУГ):

Укучы өйрәнәчәк:

- тыңлый белү;
- диалог төзүдә һәм коллектив фикер алышуда катнашу;
- сыйныфташлары һәм укытучы белән уку эшчәнлеген оештыруда хезмәттәшлек итү;
- төрле фикерләрне исәпкә алып эш итү;
- үз фикерен дәлилле белү, тормыштан мисаллар китерү;
- төрле җавапларны тыңлау, чагыштыру, нәтиҗә ясау;
- үз фикерен тулы һәм төгәл итеп әйтә белү;
- күмәк эш вакытында уртак фикергә килү;
- мәгълүмат туплауда үзара хезмәттәшлек итүдә инициативасы күрсәтү;
- укылган текстлар буенча сораулар бирә алу;
- бирелгән текстларның дәвамын үзлектән сөйләп карау, фикер әйтү автор фикере белән чагыштыру;
- үз эшен контрольдә тоту, сыйныфташларына ярдәм итү;
- коммуникатив күнекмәләрнең кеше тормышындагы ролен билгеләү;

- үз фикерләрен телдән һәм язмача җиткерә белү;
Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:
- *башкаларны тыңлый, киңәш бирә белү;*
- *сыйныфташлары каршында төрле темаларга, башкарылган проектлар буенча чыгыш ясау;*
- *иптәшеңнең гамәлләрен бәяләү, күршең белән хезмәттәшлек итү.*

Регулятив универсаль уку гамәлләре (РУУГ):
Укучы өйрәнәчәк:
- дәреснең проблемасын (тема) һәм максатларын мөстәкыйль формалаштыру;
- проблеманы аңлап гипотеза чыгару, үз фикереңне дәлилләр китереп раслый белү, телдән (диалогик, монологик) һәм язма сөйләмдә сәбәп-нәтиҗә бәйләнешен аерып алу, нәтиҗәләрне формалаштыру;
- максатка ирешү юлларын билгеләү;
- үз эшчәнлегеңнең нәтиҗәле булуына ирешү, үз эшчәнлегеңне контрольгә алу;

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:
- укытучы белән бергәләп, үз эшен, иптәшләренең җавапларын бәяләү;
- кагыйдә, күрсәтмәләрне истә тоту һәм аларга ияреп гамәлләр кылу;
- эшләнгән эшкә бәя бирү, сыйфатын һәм дәрәҗәсен билгеләү.

Предмет нәтиҗәләре

Сөйләм һәм аралашу.
Укучы өйрәнәчәк:
- аралаша белү – кеше мәдәниятнең иң мөһим өлеше икәнен белү;
- текст, стиль һәм сөйләм төрләре турында өйрәнгәнне кабатлау;
- өйрәнгән сөйләм стильләренә хас булган тел-сурәтләү чаралары турындагы күзаллауны киңәйтү;
- текст билгеләрен белү. Тема, төп фикер һәм иң мөһим сүзләрне, җөмләләрнең бәйләнеш төрләрен, текст өлешләре һәм җөмләләр бәйләнешенең мәгънәви, лексик һәм грамматик чараларын билгеләү. Тема бөтенлеге, мәгънәви бөтенлек, сурәтләү эзлеклелеге, лексик һәм грамматик бәйләү чараларының урынлы кулланылыш күзлегеннән чыгып, текстны анализлау һәм характеристика бирү.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:
- *телнең җәмгыять һәм дәүләт тормышындагы ролен аңларга;*
- *татар халкының милли-мәдәни кыйммәтләренең берсе буларак татар телен аңларга; шәхеснең интеллектуаль, иҗади сәләтләрен һәм әхлак сыйфатларын үстерүдә туган телнең мөһим ролен, мәктәптә белем алу процессында ана теленең әһәмиятен аңларга.*

Сөйләм эшчәнлеге.
Укучы өйрәнәчәк:

- сөйләмнең эшчәнлек төре икәнен белү;
- Ссйләм төрләрен белү: тыңлап аңлау, сөйләү, уку, язу;
- тыңлап аңлау төрләрен белү.: сайлап алып, танышу;
- танышу, өйрәнү, эзләү, уку төрләре стратегиясен белү;
- текстның мәгънәсенә төшенеп уку;
- аралашу шартларына туры китереп, укылган, тыңланган текстны тулы, кыскача, сайлап алып язу;
- телнең җәмгыять һәм дәүләт тормышындагы ролен аңларга;
- татар халкының милли-мәдәни кыйммәтләренең берсе буларак татар телен аңларга; шәхеснең интеллектуаль, иҗади сәләтләрен һәм әхлак сыйфатларын үстерүдә туган телнең мөһим ролен, мәктәптә белем алу процессында ана теленең әһәмиятен аңларга.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *иҗади эшчәнлек белән якыннан танышу, кызыксыну.*
- *сөйләшү, нинди дә булса биремне бергәләшеп үтәү, бәхәс һәм тикшерүләрдә катнашу вакытында әйләнә-тирәдәгеләр белән максатчан рәвештә коммуникатив бәйләнешкә керү; формаль һәм формаль булмаган шәхесара һәм мәдәниятара аралашуның милли-мәдәни нормаларын үзләштерү;*
- *татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерү; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында куллану;*
- *төрле белешмәләрдән, чыганаклардан тел турында кирәкле мәгълүматны табып, аларны тиешле урында дөрес итеп куллану;*

Текст.

Укучы өйрәнәчәк:

- тексттагы фикерне дәвам итә алу: җөмләләрнең тезүле һәм ияртүле бәйләнеш ысулларын, бәйләү чарасы - хәл фигыльне кулланып;
- кабатлауның тексттагы ролен аңлау: җөмләләрне бәйләү ысулы, сөйләмнең сәнгатьлелеген камилләштерә торган стилистик чара буларак норматив кабатлау һәм кабатлау – җитешсезлекне аеру;
- текст билгеләрен белү;
- текст темасын, төп мәгънәсен, иң мөһим сүзләрне билгеләү;
- текстның микротемасын билгеләү, аны кызыл юлларга бүлү;
- абзацның һәм текстның композицион элементларын белү.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *текст кисәкләре һәм җөмләләрне бәйләүче лексик һәм грамматик чараларны табу;*
- *тема бердәмлеге, хикәяләү эзлеклегеннән чыгып, текстны анализлау һәм характеристика бирү;*
- *сөйләшү, нинди дә булса биремне бергәләшеп үтәргә, бәхәс һәм тикшерүләрдә катнашу вакытында әйләнә-тирәдәгеләр белән максатчан рәвештә коммуникатив бәйләнешкә керергә; формаль һәм формаль булмаган шәхесара һәм мәдәниятара аралашуның милли-мәдәни нормаларын үзләштерергә;*

- *татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерергә; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында кулланырга;*

Сөйләм стильләре.

Укучы өйрәнәчәк:

- фәнни һәм рәсми стиль төрләрен белү (куллану даирәсе, аралашу максаты, шул стильләргә хас булган тел-сурәтләү чаралары);
- фәнни стильгә хас булган текст фрагментлары белү һәм аеру (фән төшенчәсен аңлату, фәнни төшенчәләрнең классификациясе);
- дефиниция күренешенең тел чаралары һәм структурасын белү;
- рәсми стильгә хас булган композицион формаларны белү (жанрлар) – күрсәтәмә, игълан.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *публицистик һәм әдәби жанрдагы текстларда лексик-фразеологик чараларны танырга, фәнни һәм махсус эш стилендә кулланыла торган лексик чараларны белергә;*
- *төрле стиль һәм жанрга караган текстлар белән эшли белергә (аларны билгеләнгән максаттан чыгып укый, мәгълүмати яктан кисәкләргә бүлеп эшкәртә);*
- *сөйләшү, нинди дә булса биремне бергәләшеп үтәргә, бәхәс һәм тикшерүләрдә катнашу вакытында әйләнә-тирәдәгеләр белән максатчан рәвештә коммуникатив бәйләнешкә керергә; формаль һәм формаль булмаган шәхесара һәм мәдәниятара аралашуның милли-мәдәни нормаларын үзләштерергә;*
- *татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерергә; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында кулланырга;*

Тел – аралашуның иң мөһим чарасы.

Укучы өйрәнәчәк:

- телнең төп аралашу чарасы икәнен;
- татар теле һәм аның башка телләр арасындагы урыны;
- телнең төп функцияләре турында, Татарстан Республикасының дәүләт теле һәм татар халкының милли теле буларак татар теленең әһәмияте турында, тел һәм мәдәният арасындагы бәйләнеш, кеше һәм җәмгыять тормышында туган телнең әһәмияте турында күзалларга;
- туган тел турындагы фәнни белемнәрнең нигезен үзләштерергә; аның баскычлары һәм берәмлекләре арасындагы бәйләнешне аңларга;лингвистиканың төп төшенчәләрен үзләштерергә; телнең төп берәмлекләрен, грамматик категорияләрен танырга һәм анализларга;
- туган телнең гуманитар фәннәр системасындагы урынын һәм гомумән белем бирү өлкәсендәге әһәмиятен аңларга;
- туган тел турындагы фәнни белемнәрнең нигезен үзләштерергә; аның баскычлары һәм берәмлекләре арасындагы бәйләнешне аңларга.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *лингвистиканың төп төшенчәләрен үзләштерергә: лингвистика һәм аның төп бүлекләре; тел һәм сөйләм, аралашу, телдән һәм язмача аралашу; монолог, диалог һәм аларның төрләре; телдән аралашу ситуациясе; сөйләм теле, фәнни, публицистик, рәсми стильләр, әдәби тел; фәнни, публицистик һәм рәсми эш кәгазьләре жанрлары;*

- *сөйләмнең функциональ-мәгънәви төрләре (хикәяләү, сурәтләү, фикерләү); текст, текст төрләре; телнең төп берәмлекләре, аларның билгеләре һәм сөйләмдә куллану үзенчәлекләрен үзләштерергә;*
- *төрле белешмәләрдән, чыганаклардан тел турында кирәкле мәгълүматны табып, аларны тиешле урында дөрес итеп кулланырга.*

Фонетика һәм графика.

Укучы өйрәнәчәк:

- өйрәнү предметы буларак – фонетика турында белү;
- Ссйләм авазларын, фонетик иҗек, фонетик транскрипция элементларын белү;
- татар телендә басым төшү үзенчәлекләрен белү һәм гамәлдә куллану;
- сүзгә фонетик анализ ясау. *е, ё, я, ю* авазларының мәгънәсен белү.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *телдән һәм транскрипция элементлары ярдәмендә анализлау һәм характеристика бирү: сөйләмнең аерым авазларын, сүзләрне әйтү һәм язу үзенчәлекләре; сөйләмдә авазлар; иҗекләргә бүлү күзлегеннән сүз; орфографик хаталар табу һәм аларны төзәтү; сүз төркемнәренең синтаксик ролен билгеләү; сүзгә морфологик анализ ясау;*
- *сөйләмдәге аерым авазларга, сүзләрнең әйтелеш һәм язылыш үзенчәлекләренә, сөйләм агымындагы авазларга, иҗекләргә бүлү күзлегеннән чыгып сүзгә телдән һәм транскрипция элементлары ярдәмендә анализ ясау һәм характеристика бирү;*
- *сүзгә тулы фонетик анализ ясау.*

Орфоэпия һәм орфография.

Укучы өйрәнәчәк:

- орфографик сүзлек һәм аны сөйләм практикасында куллану;
- өйрәнү предметы буларак орфография турында тулы мәгълүматлы булу. Орфограмма төшенчәсен белү, орфограммаларны таба белү, төзәтә белү;
- орфоэпик һәм орфографик кагыйдәрне үзләштерү, гамәли куллана белү;
- сүз төркемнәрен дөрес язу, аларны сөйләмдә дөрес куллану белү күнекмәләрен үстерү.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *сөйләмдәге аерым авазларга, сүзләрнең әйтелеш һәм язылыш үзенчәлекләренә, сөйләм агымындагы авазларга, иҗекләргә бүлү күзлегеннән чыгып сүзгә телдән һәм транскрипция элементлары ярдәмендә анализ ясау һәм характеристика бирергә;*
- *акцентлаштыру күзлегеннән кыен булган сүзләрдә һәм аларның формаларында (боерык фигыльләр һ.б.) кабул ителгән басым төшү урынын үзләштерү;*
- *орфографик хаталарны табу һәм төзәтү; сүзгә орфоэпик анализ ясау. Өйрәнелгән орфограммаларга характеристика бирү һәм сүзләрнең язылышын аңлату.*

Лексикология һәм фразеология.

Укучы өйрәнәчәк:

- әдәби троплар: метафора, җанландыру, эпитет хасил итү ысулы буларак сүзнең күчерелмә мәгънәсен белү;
- синоним, антоним сүзләр, омонимнар турында белү;
- татар теленең сүзлек запасын тутыру ысулларын белү;
- төрки-татар сүзләре һәм алынмаларны белү, аңлау;
- фразеологик әйтелмәләр һәм аларның стилистик үзлекләре, сөйләмдәге төп функцияләрен аңлау, сөйләмдә актив куллану.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

-лексик һәм грамматик синонимиянең коммуникатив-эстетик мөмкинлекләрен аңларга һәм аларны үзеңнең сөйләмеңдә файдалану;

-сүзгә төрле төрдәге анализлар ясау (фонетик, морфемик, сүзьясалыш, лексик, морфологик), сүзтезмә һәм җөмләгә синтаксик анализ; аңа төп билгеләре һәм структурасы, телнең билгеле бер функциональ төрләргә каравы, тел бизәкләрен куллануы, телнең тәэсирлелек чараларыннан файдалануы ягыннан күп аспектлы анализ ясау;

-публицистик һәм әдәби жанрдагы текстларда лексик-фразеологик чараларны таный, фәнни һәм махсус эш стилендә кулланыла торган лексик чараларны белү.

Морфемика һәм сүз ясалышы.

Укучы өйрәнәчәк:

- лингвистиканың бер бүлеге буларак морфемика турында тулы мәгълүматлы булу;
- сүзнең иң кечкенә берәмлеге буларак морфема, сүзнең ясалышы һәм үзгәрешен белү;
- тамырдаш сүзләр, мөстәкыйль сүзләрнең тамыры һәм кушымчаларны белү;
- татар теленең сүзлек запасын тутыру ысулларын белү: сүз ясалыш һәм башка телләрдән кергән алынмалар;
- татар телендә сүз ясалышы механизмы төшенчәсен белү;
- сүз ясалышының төп ысулларын белү;
- сүзгә морфемик һәм сүз ясагыч анализ ясау;
- сүзнең мәгънәле кисәкләрен: тамыр һәм кушымчаларны аеру;
- кушымчаларның төрләрен дөрес әйтү;
- тамырһәмясалма нигезне аеру;
- ясалышы буенча сүзләрнең төрләрен белү;
- татар һәм рус телләрендәге сүз төзелешенең аермалы якларын билгеләү;
- этимология төшенчәсен аңлату.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *морфемика һәм сүз ясалышы өлкәсендәге белемнәрне дөрес язу практикасында, шулай ук сүзгә грамматик анализ ясауда куллану;*
- *сүзләргә морфемик һәм сүз ясагыч анализ ясау;*
- *татар телендә сүз ясалышы механизмын үзләштерү, сүз ясалышының төп ысулларын белү;*
- *сүз ясалышы ысулларын тану. Тамыр, ясалма, кушма, парлы, кыскартылма сүзләрнең язылышын үзләштерү;*
- *сүзгә сүзьясалыш анализы ясарга;*

- *сүзнең тамырын табу, мәгънәсен аңлату өчен, этимологик ягына игътибар итәргә;*
- *сүз ясагыч, төрләндергеч, модальлек кушымчаларын белергә.*

Морфология.

Укучы өйрәнәчәк:

- татар теленең төп морфологик кагыйдәләрен белү;
- сүзләрнең лексик-грамматик төрләре буларак, сүз төркемнәрен белү;
- мөстәкыйль, хәбәрлек һәм модаль сүз төркемнәрен белү;
- хәбәрлек сүз төркеме: бәйлек һәм теркәгечләрне, модаль сүз төркемнәрен белү һәм аеру: ымлык, кисәкчә, предикатив сүзләр. Аларның семантик, морфологик һәм синтаксик үзенчәлекләрен белү;
- төрле сүз төркемнәренә караган сүзләрнең ясалышын, аларның семантикасы һәм кулланылыш үзенчәлекләрен белү;
- сүз төркемнәрен классификацияләү үзенчәлеген аңлата алу;
- мөстәкыйль, модаль, бәйләгечсүз төркемнәрен һәм хәбәрлек сүзләрне саный белү;
- исем, фигыль, зат алмашлыкларын табарга өйрәтү, аларның морфологик үзенчәлекләрен һәм җөмләдә кулланылышын аңлау;
- сүз төркемнәрен дөрес язу, аларны сөйләмдә дөрес куллана белү күнекмәләрен үстерү;
- грамматиканың бер бүлеге буларак морфология. Сүз төркемнәрен классификацияләү;
- мөстәкыйль сүз төркемнәре: рәвеш, фигыль, аваз ияртемнәре һәм аларның үзенчәлекләрен белү.;
- төрләнләндерү. Модаль кисәкләр (кисәкчә, ымлык, предикатив сүзләр);
- хәбәрлек сүз төркеме (бәйлекләр һәм теркәгечләр);
- затланышлы һәм затланышсыз фигыльләр, сыйфат фигыль, хәл фигыль, исем фигыль, инфинитив формаларын белү. Сыйфат фигыль, аның грамматик үзлекләрен, сыйфат фигыльдә фигыль һәм сыйфат билгеләре, хәзерге, үткән һәм киләчәк заман сыйфат фигыль формалары, сыйфат фигыльнең синтаксик функцияләрен белү;
- хәл фигыль, аның грамматик үзлекләрен, хәл фигыльдә рәвеш һәм фигыль билгеләрен, хәл фигыльнең синтаксик функцияләрен белү;
- сүзгә морфологик анализ ясау.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *өстәмә мәгълүмат белән эшләү, төп һәм ярдәмче мәгълүматны билгели белү, алган белемнәрне структуралаштыру;*
- *публицистик һәм әдәби жанрдагы текстларда морфологик берәмлекләрне танырга, фәнни һәм махсус эш стилендә кулланыла торган морфологик формаларны белү.*

Синтаксис һәм пунктуация.

Укучы өйрәнәчәк:

- *туры һәм кыек сөйләм, чит сөйләмне җиткерү ысулларын белү: туры һәм кыек сөйләм. Туры сөйләм белән җөмлә төзелешен белү;*
- *туры сөйләм вакытында тыныш билгеләренең куелышын аңлата алу;*
- *чит сөйләмне җиткерү ысулы буларак цитата. Цитатаны тыныш билгеләре белән билгеләү;*

- *диалог төзү алымнарын, тыныш билгеләре куелышын белү;*
- *кушма җөмлә төшенчәсен, кушма җөмлә төрләрен, тезмә кушма җөмлә төрләрен белү;*
- *теркәгечле һәм теркәгечсез тезмә кушма җөмләләрне аеру, тексттан таба белү;*
- *иярченле кушма җөмлә турында белү;*
- *татар һәм рус телләрендә иярченле кушма җөмлә төзелешен аңлата алу;*
- *синтетик иярченле кушма җөмлә, әлеге төр җөмләдә җөмләләрнең үзара бәйләнешен белү, тыныш билгеләренең куелышын аңлату;*
- *аналитик иярченле кушма җөмлә, әлеге төр җөмләдә җөмләләрнең үзара бәйләнешекүрсәтә алу, тыныш билгеләренең куелышын аңлата алу;*
- *иярчен җөмлә, аның төрләрен белү. Төрле төр бәйләү чаралары булган кушма җөмләләрне аеру;*
- *иярченле кушма җөмләнең төзелеше: баш һәм иярчен җөмлә; иярченле кушма җөмләдә бәйләү чараларын таба белү;*
- *баш һәм иярчен җөмләләр арасында тыныш билгеләренең куелышын белү;*
- *татар телендә тыныш билгеләрен, пунктуацион-мәгънәви өлеш, татар теленең пунктуацион кагыйдәләрен белү.*

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *әдәби әсәрләрдән темага туры килгән мисалларны сайлап алу, җавабыңны дәлилле белү;*
- *синтаксик конструкцияләрне функциональ-стилистик үзенчәлекләре ягыннан тикшерергә, аларның сөйләмне сәнгатьле итү чарасы булуын аңларга.*

Стилистика һәм сөйләм культурасы.

Укучы өйрәнәчәк:

- сөйләмдә, фикерне төгәлрәк җиткерү, бер үк сүзләрне кабатламау өчен, синоним исемнәрне куллана белү;
- сөйләмдә, фикерне төгәлрәк җиткерү, бер үк сүзләрне кабатламау өчен, синоним фигыльләрне куллану;
- төрле жанрдагы һәм стильдәге текстлар белән эшләү;
- текстларны татар теленнән рус теленә тәрҗемә итү;
- мәктәптә татар телен өйрәнү дәверендә үзләштерелгән татар әдәби теленең төп нормаларын белү;
- аларны төрле коммуникатив юнәлешләрдәге телдән һәм язма сөйләмдә саклау;
- культуралы кеше өчен дөрес сөйләшүнең ни дәрәҗәдә әһәмиятле булуын аңлау.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *туган телеңә хөрмәт белән карау;*
- *щдәби телнең төп кагыйдәләре һәм өйрәнелгән сүзлек запасы кысаларында басым куелышын үзләштерү;*
- *телнең төп берәмлекләрен, грамматик категорияләрен танырга һәм анализларга, сөйләм ситуацияләре вакытында тел берәмлекләрен урынлы кулланырга;*
- *сүзгә төрле төрдәге анализлар ясарга (фонетик, морфемик, сүзьясалыш, лексик, морфологик), сүзтезмә һәм җөмләгә синтаксик анализ; аңа төп билгеләре һәм структурасы, телнең билгеле бер функциональ төрләргә каравы, тел бизәкләрен куллануы, телнең тәэсирлелек чараларыннан файдалануы ягыннан күп аспектлы анализ;*

- *лексик һәм грамматик синонимиянең коммуникатив-эстетик мөмкинлекләрен аңларга һәм аларны үзеңнең сөйләмеңдә файдаланырга.*
- *татар теленең эстетик функциясен аңларга, әдәби әсәр текстларын анализлау вакытында сөйләмнең эстетик якларын бәяләү сәләтен үстерергә;*
- *төрле стиль һәм жанрга караган текстлар белән эшли (аларны билгеләнгән максаттан чыгып укый, мәгълүмати яктан кисәкләргә бүлеп эшкәртә) белергә.*

Сөйләм культурасы.

Укучы өйрәнәчәк:

- сөйләмдә рәвешләрнең һәм фигыльләрне дөрес, урынлы куллану;
- әдәби сөйләмдә хәбәрлек һәм модаль сүз төркемнәренең кулланылышын күзәтү;
- хәзерге татар теленең норматив сүзлекләре (орфоэпик, аңлатмалы, орфографик сүзлек), хәзерге татар әдәби телен үзләштерүдә аларның ролен аңлау;
- тел материалы белән логик фикерләүне сорый торган эш төрләрен башкару;
- татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерергә; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында кулланырга.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *татар теленең сөйләм этикасын өйрәнү;*
- *коммуникация төренә карап сөйләм этикетының тиешле кагыйдәләрен алачак;*
- *татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерергә; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында кулланырга;*
- *татар халкының әдәби-мәдәни кыйммәтләренең берсе буларак татар телен аңларга; шәхеснең интеллектуаль, иҗади сәләтләрен һәм әхлак сыйфатларын үстерүдә туган телнең мөһим ролен, мәктәптә куллана алу процессында туган теленең әһәмиятен аңларга;*
- *татар сөйләм әдәбе кагыйдәләрен Россиядә яшәүче башка халыкларның сөйләм әдәбе кагыйдәләре белән чагыштырырга, аларга характеристика бирергә.*

Тел һәм мәдәният.

Укучы өйрәнәчәк:

- телдә татар халкының тарихы һәм мәдәнияте, аның Россиядә яшәүче башка халыклар белән бәйләнешенең чагылышын белү;
- традицион татар көнкүреше предметын атаучы лексика, искергән сүзләр, фольклор лексикасы һәм фразеологик әйтелмәләрне белү һәм урынлы куллану. Татар мәкальләре һәм әйтемнәрен белү һәм урынлы куллану;
- татар телендә татар халкының һәм башка халыкларның материаль һәм рухи кыйммәтләре чагылышын күрү;
- телне өйрәнү ил тарихын һәм мәдәниятен яхшырак белергә ярдәм итә дигән фикерне дәлилли торган мисаллар китерү. Татар сөйләм этикеты үзенчәлекләре турында күзаллау булдыру;
- укуда һәм көндәлек тормышта сөйләм кагыйдәләрен урынлы куллану.

Укучы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- телнең кеше тормышында һәм җәмгыятьтә тоткан урыны турында;
- теләсә нинди жанрдагы иҗат эше башкару;
- мультимедия формасындагы орфоэпик сүзлек һәм белешмә материаллардан кирәкле мәгълүматны эзләп табып, аны үзенә кирәк вакытта файдалана белергә;
- телнең халык мәдәнияте һәм тарихы белән аерылгысыз бәйләнештә булуын аерым мисаллар ярдәме белән тасвирларга;
- тел материалы белән логик фикерләүне сорый торган эш төрләрен башкару;
- татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерү; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында куллану.

9 сыйныф
Шәхескә кагылышлы нәтиҗәләр

Чыгарылыш сыйныф укучысында формалашачак:

-татар халкының милли-мәдәни кыймммәтләренең берсе буларак татар телен аңлау; шәхеснең интеллектуаль, иҗади сәләтләрен һәм әхлак сыйфатларын үстерүдә туган телнең мөһим ролен, мәктәптә белем алу процессында ана теленең әһәмиятен аңлау;

-татар теленең эстетик кыйммәтен аңлау; туган телгә карата хөрмәт, аның белән горурлану; милли мәдәният күренеше буларак татар теленең чисталыгын саклау ихтыяҗы; сөйләм культурасында үзүсешкә омтылу;

-сөйләшү процессында фикер һәм хисләрне иркен белдерү өчен сүзлек запасының һәм үзләштерелгән грамматик чараларның җитәрлек күләмдә булуы.

Чыгарылыш сыйныф укучысы формалашуга мөмкинлек алачак:

- *гаделлек, дөреслек, яхшылык, мәрхәмәтлелек һәм аларның киресе булган сыйфатларны тану, бәяләү;*
- *алган белем һәм осталыкны тормышта максатчан кулланырга өйрәнү.*

Метапредмет нәтиҗәләр

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнәчәк:

-сөйләмнең барлык төрләренә ия булу:

-телдән сөйләшүне һәм язма хәбәрләрне тиешенчә аңлау;

-укуның барлык төрләренә ия булу;

-төрле стиль һәм жанрдагы текстларны тыңлап тиешенчә кабул итү;

-мәгълүматны төрле чыганаклардан, шул исәптән массакүләм мәгълүмат чараларыннан, уку-укыту процессы өчен дип әзерләнгән компакт-дисклардан, Интернет ресурсларыннан таба алу, төрле сүзлекләрдән, әдәбияттан файдалана белү.

-мәгълүматны сайлап алу һәм билгеле бер темаларга аеру, системалаштыру алымнарына ия булу;
-үз фикереңне телдән һәм язма формада иркен һәм дөрес итеп тәкъдим итү;
-монолог һәм диалогның бөтен төрләрен дә үзләштерү;
-сөйләм практикасында хәзерге әдәби татар теленең төп орфоэпик, лексик, грамматик, стилистик нормаларын саклау; язма формада аралашу вакытында төп орфографик кагыйдләрне һәм пунктуация таләпләрен үтәү;
-сөйләм этикетын саклап, телдән аралашуда катанаша алу сәләте;
-үз сөйләмеңне эчтәлек һәм тел бизәкләре ягыннан бәяләү; грамматик һәм сөйләм хаталарын, төгәлсезлекләр табу һәм аларны төзәтү;

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнергә мөмкинлек алачак:

-үзең төзегән текстларны төзәтә һәм камилләштерә белү;
-яшьтәшләрең каршында зур булмаган хәбәр һәм докладлар белән чыгыш ясый алу;
-алган белем-күнекмәләрне көндәлек тормышта кулана һәм башка фәннәрдән белем алганда туган телдән файдалана белү, алган белемнәрне фәнара дәрәҗәдә файдалану (чит тел, әдәбият дәресләре һ.б.);
-сөйләшү, нинди дә булса биремне бергәләшеп үтәү, бәхәс һәм тикшерүләрдә катнашу вакытында әйләнә-тирәдәгеләр белән максатчан рәвештә коммуникатив бәйләнешкә керү; формаль һәм формаль булмаган шәхесара һәм мәдәниятара аралашуның милли-мәдәни нормаларын үзләштерү.

Предмет буенча нәтиҗәләр

Сөйләм һәм аралашу.

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнәчәк:

- аралашу ситуациясе һәм аның компонентлары: катнашучылар һәм аралашу шартлары; шәхси һәм шәхси булмаган сөйләшү, рәсми һәм рәсми булмаган, алдан әзерләнгән һәм әзерләнмәгән аралашу төрләренең үзенчәлекләрен белү;
- типик ситуацияләргә хас булган аралашу кагыйдәләрен үзләштерү;
- аралаша белү – кеше мәдәниятнең иң мөһим өлеше икәнен белү;
- текст, стиль һәм сөйләм төрләре турында өйрәнгәнне кабатлау;
- өйрәнгән сөйләм стильләренә хас булган тел-сурәтләү чаралары турындагы күзаллауны киңәйтү;
- тема, төп фикер һәм иң мөһим сүзләрне, җөмләләрнең бәйләнеш төрләрен, текст өлешләре һәм җөмләләр бәйләнешенең мәгънәви, лексик һәм грамматик чараларын билгеләү.

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *телнең җәмгыять һәм дәүләт тормышындагы ролен аңларга;*
- *татар халкының милли-мәдәни кыйммәтләренең берсе буларак татар телен аңларга; шәхеснең интеллектуаль, иҗади сәләтләрен һәм әхлак сыйфатларын үстерүдә туган телнең мөһим ролен, мәктәптә белем алу процессында ана теленең әһәмиятен аңларга.*

Сөйләм эшчәнлеге.

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнәчәк:

- сөйләм эшчәнлеге төрләре һәм аларның үзенчәлекләрен белү;
- сөйләү, диалогларда катнашу, язу, тыңланган яки укылган мәгълүматның эчтәлеген язма формада тапшыра белү;
- инша, бәяләмә һәм рецензия язу;
- сөйләмнең эшчәнлек төре икәнен белү;
- сөйләм төрләрен белү: тыңлап аңлау, сөйләү, уку, язу;
- тыңлап аңлау төрләрен белү: сайлап алып, танышу;
- танышу, өйрәнү, эзләү, уку төрләре стратегиясен белү;
- текстның мәгънәсенә төшенеп уку;
- аралашу шартларына туры китереп, укылган, тыңланган текстны тулы, кыскача, сайлап алып язу;
- телнең җәмгыять һәм дәүләт тормышындагы ролен аңларга;
- татар халкының милли-мәдәни кыйммәтләренең берсе буларак татар телен аңларга; шәхеснең интеллектуаль, иҗади сәләтләрен һәм әхлак сыйфатларын үстерүдә туган телнең мөһим ролен, мәктәптә белем алу процессында ана теленең әһәмиятен аңлау.

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *иҗади эшчәнлек белән якыннан танышу, кызыксыну;*
- *сөйләшү, нинди дә булса биремне бергәләшеп үтәү, бәхәс һәм тикшерүләрдә катнашу вакытында әйләнә-тирәдәгеләр белән максатчан рәвештә коммуникатив бәйләнешкә керү; формаль һәм формаль булмаган шәхесара һәм мәдәниятара аралашуның милли-мәдәни нормаларын үзләштерү;*
- *татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерү; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында куллану;*
- *төрле белешмәләрдән, чыганаклардан тел турында кирәкле мәгълүматны табып, аларны тиешле урында дөрес итеп куллану.*

Текст.

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнәчәк:

- сөйләм эшчәнлеге нәтиҗәсе буларак текст, аның мәгънәви һәм композицион бөтенлеген белү;
- тема, текстның төп фикерен адлау һәм аңлата алу;
- сөйләм төрләренең функцияләре: сурәтләү, хикәяләү, фикерләүне белү, гамәлдә куллану;
- текстны анализлау (аның темасы, төп фикере, билгеле бер стильгә каравы);
- тексттагы фикерне дәвам итә алу: җөмләләрнең тезүле һәм ияртүле бәйләнеш ысулларын, бәйләү чарасы - хәл фигыльне кулланып.;
- кабатлауның тексттагы ролен аңлау: җөмләләрне бәйләү ысулы, сөйләмнең сәнгатьлелеген камилләштерә торган стилистик чара буларак норматив кабатлау һәм кабатлау – җитешсезлекне аеру;
- текст билгеләрен белү;
- текст темасын, төп мәгънәсен, иң мөһим сүзләрне билгеләү;
- текстның микротемасын билгеләү, аны кызыл юлларга бүлү;
- абзацның һәм текстның композицион элементларын белү.

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнү мөмкинлеге алачак:
- *текст кисәкләре һәм җөмләләрне бәйләүче лексик һәм грамматик чараларны табу;*
- *тема бердәмлеге, хикәяләү эзлеклегеннән чыгып, текстны анализлау һәм характеристика бирү;*
- *сөйләшү, нинди дә булса биремне бергәләшеп үтәргә, бәхәс һәм тикшерүләрдә катнашу вакытында әйләнә-тирәдәгеләр белән максатчан рәвештә коммуникатив бәйләнешкә керергә; формаль һәм формаль булмаган шәхесара һәм мәдәниятара аралашуның милли-мәдәни нормаларын үзләштерергә;*
- *татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерергә; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында кулланырга.*

Телнең функциональ үзенчәлекләре.

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнәчәк:
- телнең функциональ төрлелеге: гади сөйләм, функциональ стильләр һәм аларның жанрларын белү;
- телнең төп аралашу чарасы икәнен белү;
- татар теле һәм аның башка телләр арасындагы урыны;
- телнең төп функцияләре турында, Татарстан Республикасының дәүләт теле һәм татар халкының милли теле буларак татар теленең әһәмияте турында, тел һәм мәдәният арасындагы бәйләнеш, кеше һәм җәмгыять тормышында туган телнең әһәмияте турында күзалларга;
- туган тел турындагы фәнни белемнәрнең нигезен үзләштерергә; аның баскычлары һәм берәмлекләре арасындагы бәйләнешне аңларга;лингвистиканың төп төшенчәләрен үзләштерергә;телнең төп берәмлекләрен, грамматик категорияләрен таныргa һәм анализларга;
- туган телнең гуманитар фәннәр системасындагы урынын һәм гомумән белем бирү өлкәсендәге әһәмиятен аңларга;
- туган тел турындагы фәнни белемнәрнең нигезен үзләштерергә; аның баскычлары һәм берәмлекләре арасындагы бәйләнешне аңларга.

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнү мөмкинлеге алачак:
- *лингвистиканың төп төшенчәләрен үзләштерергә: лингвистика һәм аның төп бүлекләре; тел һәм сөйләм, аралашу, телдән һәм язмача аралашу; монолог, диалог һәм аларның төрләре; телдән аралашу ситуациясе; сөйләм теле, фәнни, публицистик, рәсми стильләр, әдәби тел; фәнни, публицистик һәм рәсми эш кәгазьләре жанрлары;*
- *сөйләмнең функциональ-мәгънәви төрләре (хикәяләү, сурәтләү, фикерләү); текст, текст төрләре; телнең төп берәмлекләре, аларның билгеләре һәм сөйләмдә куллану үзенчәлекләрен үзләштерергә;*
- *төрле белешмәләрдән, чыганаклардан тел турында кирәкле мәгълүматны табып, аларны тиешле урында дөрес итеп кулланырга.*

Тел турында гомуми мәгълүмат.

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнәчәк:
- татар теле — татар әдәби әсәрләр теле икәнен белү;
- татар әдәби теле системасы, тел һәм сөйләм тәңгәллеген белү;
- телнең төп аралашу чарасы икәнен ;
- татар теле һәм аның башка телләр арасындагы урыны;

- телнең төп функцияләре турында, Татарстан Республикасының дәүләт теле һәм татар халкының милли теле буларак татар теленең әһәмияте турында, тел һәм мәдәният арасындагы бәйләнеш, кеше һәм җәмгыять тормышында туган телнең әһәмияте турында күзалларга;
- туган тел турындагы фәнни белемнәрнең нигезен үзләштерергә; аның баскычлары һәм берәмлекләре арасындагы бәйләнешне аңларга;лингвистиканың төп төшенчәләрен үзләштерергә;телнең төп берәмлекләрен, грамматик категорияләрен танырга һәм анализларга;
- туган телнең гуманитар фәннәр системасындагы урынын һәм гомумән белем бирү өлкәсендәге әһәмиятен аңларга;
- туган тел турындагы фәнни белемнәрнең нигезен үзләштерергә; аның баскычлары һәм берәмлекләре арасындагы бәйләнешне аңларга.

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *лингвистиканың төп төшенчәләрен үзләштерергә: лингвистика һәм аның төп бүлекләре; тел һәм сөйләм, аралашу, телдән һәм язмача аралашу; монолог, диалог һәм аларның төрләре; телдән аралашу ситуациясе; сөйләм теле, фәнни, публицистик, рәсми стильләр, әдәби тел; фәнни, публицистик һәм рәсми эш кәгазьләре жанрлары;*
- *сөйләмнең функциональ-мәгънәви төрләре (хикәяләү, сурәтләү, фикерләү); текст, текст төрләре; телнең төп берәмлекләре, аларның билгеләре һәм сөйләмдә куллану үзенчәлекләрен үзләштерергә;*
- *төрле белешмәләрдән, чыганаклардан тел турында кирәкле мәгълүматны табып, аларны тиешле урында дөрес итеп кулланырга.*

Фонетика һәм графика.

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнәчәк:

- лингвистика бүлеге буларак фонетика, тел берәмлеге буларак аваз, авазның мәгънә аеру функциясен ачык күзаллау;
- татар теленең сузык авазлар системасын, тартык авазлар системасын белү;
- шаулы тартыклар (яңгырау һәм саңгырау) һәм сонор тартыкларны аера белү;
- иҗек, басым, интонация төшенчәләрен белү;
- аваз һәм хәреф тәңгәллеген аңлау;
- сөйләм авазларын, фонетик иҗек, фонетик транскрипция элементларын белү;
- сүзгә фонетик анализ ясау. *е, ё, я, ю* авазларының мәгънәсен белү.

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *телдән һәм транскрипция элементлары ярдәмендә анализлау һәм характеристика бирү: сөйләмнең аерым авазларын, сүзләрне әйтү һәм язу үзенчәлекләре; сөйләмдә авазлар; иҗекләргә бүлү күзлегеннән сүз; орфографик хаталар табу һәм аларны төзәтү; сүз төркемнәренең синтаксик ролен билгеләү; сүзгә морфологик анализ ясау;*
- *сөйләмдәге аерым авазларга, сүзләрнең әйтелеш һәм язылыш үзенчәлекләренә, сөйләм агымындагы авазларга, иҗекләргә бүлү күзлегеннән чыгып сүзгә телдән һәм транскрипция элементлары ярдәмендә анализ ясау һәм характеристика бирү;*
- *сүзгә тулы фонетик анализ ясау.*

Орфоэпия һәм орфография.

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнәчәк:

- орфоэпия нормалары төшенчәсен белү;

- лингвистиканың бер бүлеге буларак орфоэпияне өйрәнү;
- орфоэпик кагыйдәләр күзлегеннән карап, үз һәм чит кеше сөйләмен бәяләү;
- орфоэпик сүзлекләр һәм көндәлек тормышта аларның куллану;
- сузыкларның һәм тартыкларның язылышы, ъ һәм ь билгеләренең кулланылышын өйрәнү;
- сүзләрнең бергә, аерым һәм сызыкча аша язылу очракларын өйрәнү;
- өйрәнү предметы буларак орфография турында тулы мәгълүматлы булу. Орфограмма төшенчәсен белү, орфограммаларны таба белү, төзәтә белү;
- орфоэпик һәм орфографик кагыйдәрне үзләштерү, гамәли куллана белү.

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *сөйләмдәге аерым авазларга, сүзләрнең әйтелеш һәм язылыш үзенчәлекләренә, сөйләм агымындагы авазларга, иҗекләргә бүлү күзлегеннән чыгып сүзгә телдән һәм транскрипция элементлары ярдәмендә анализ ясау һәм характеристика бирергә;*
- *акцентлаштыру күзлегеннән кыен булган сүзләрдә һәм аларның формаларында (боерык фигыльләр h.б.) кабул ителгән басым төшү урынын үзләштерү;*
- *орфографик хаталарны табу һәм төзәтү; сүзгә орфоэпик анализ ясау. Өйрәнелгән орфограммаларга характеристика бирү һәм сүзләрнең язылышын аңлату.*

Лексикология һәм фразеология.

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнәчәк:

- лексиканың өйрәнү предметы, лингвистиканың бер бүлеге буларак лексикологияне өйрәнү;
- сүз – телнең төп берәмлеге, сүзнең лексик мәгънәсен, бер һәм күп мәгънәле сүзләр, туры һәм күчерелмә мәгънәле сүзләрне өйрәнү;
- татар теленең аңлатмалы сүзлеген куллану. Туган телнең синоним, антоним һәм омонимнарын белү һәм актив куллану. Синоним, антоним, омонимнар сүзлекләрен куллану;
- татар сүзләре һәм алынмалар, гомумкулланылыш сүзләре һәм кулланылышлары чикләнгән сүзләр, диалектизмнар, һөнәрчелек сүзләре, жаргон сүзләрне белү;
- актив һәм пассив лексика, искергән сүзләр һәм неологизмнарны өйрәнү;
- сүзгә лексик анализ ясау;
- төрки-татар сүзләре һәм алынмаларны белү, аңлау;
- фразеологик әйтелмәләр һәм аларның стилистик үзлекләре, сөйләмдәге төп функцияләрен аңлау, сөйләмдә актив куллану.

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

-лексик һәм грамматик синонимиянең коммуникатив-эстетик мөмкинлекләрен аңларга һәм аларны үзеңнең сөйләмеңдә файдалану;

-сүзгә төрле төрдәге анализлар ясау (фонетик, морфемик, сүзьясалыш, лексик, морфологик), сүзтезмә һәм җөмләгә синтаксик анализ; аңа төп билгеләре һәм структурасы, телнең билгеле бер функциональ төрләргә каравы, тел бизәкләрен куллануы, телнең тәэсирлелек чараларыннан файдалануы ягыннан күп аспектлы анализ ясау;

-публицистик һәм әдәби жанрдагы текстларда лексик-фразеологик чараларны таный, фәнни һәм махсус эш стилендә кулланыла торган лексик чараларны белү.

Морфемика һәм сүз ясалышы.

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнәчәк:

- төрле сүз төркемнәрендә сүз ясалышы үзенчәлекләрен белү;
- сүз ясалышының үзенчәлекле ысуллары: морфемалар ярдәмендә сүз ясалышы, сүзләрне кушу, сүзнең бер сүз төркеменнән икенче сүз төркемнә күчүен өйрәнү;
- төрле сүзлекләр (сүз ясагыч, этимологик) куллану;
- морфемик һәм сүз ясагыч анализ ясау;
- сүзнең иң кечкенә берәмлеге буларак морфема, сүзнең ясалышы һәм үзгәрешен белү;
- тамырдаш сүзләр, мөстәкыйль сүзләрнең тамыры һәм кушымчаларны белү;
- татар теленең сүзлек запасын тутыру ысулларын белү: сүз ясалыш һәм башка телләрдән кергән алынмалар;
- сүзгә морфемик һәм сүз ясагыч анализ ясау;
- сүзнең мәгънәле кисәкләрен: тамыр һәм кушымчаларны аеру;
- ясалышы буенча сүзләрнең төрләрен белү;
- татар һәм рус телләрендәге сүз төзелешенең аермалы якларын билгеләү;
- этимология төшенчәсен аңлату.

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *морфемика һәм сүз ясалышы өлкәсендәге белемнәрне дөрес язу практикасында, шулай ук сүзгә грамматик анализ ясауда куллану.*

Морфология.

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнәчәк:

- татар телендә сүз төркемнәре системасы, сүз төркемнәренең бүленеш принципларын өйрәнү;
- мөстәкыйль сүз төркемнәре: исем, сыйфат, рәвеш, сан, алмашлык, фигыль, аваз ияртемнәрен белү;
- модаль сүз төркемнәре: кисәкчә, ымлык, предикатив сүзләрне, хәбәрлек сүз төркемнәрен: бәйлек һәм теркәгечләрне белү;
- сүзнең лексик-грамматик, морфологик, лексик билгеләр буенча билгеле бер сүз төркеменә каравын белү;
- сүз төркемнәренә морфологик анализ ясау.

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *өстәмә мәгълүмат белән эшләү, төп һәм ярдәмче мәгълүматны билгели белү, алган белемнәрне структуралаштыру;*
- *публицистик һәм әдәби жанрдагы текстларда морфологик берәмлекләрне танырга, фәнни һәм махсус эш стилендә кулланыла торган морфологик формаларны белү.*

Синтаксис һәм пуктуация.

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнәчәк:

- сүзтезмәләрнең төп төрләре, сүзтезмәдә баш һәм иярчен кисәкнең бәйләнеш ысуларын өйрәнү;

- әйтү максаты буенча җөмлә төрләрен, җөмләнең баш һәм иярчен кисәкләрен, аларның бәйләнеш ысулларын белү;
- җөмләдә тиңдәш кисәкләр, аерымланган кисәкләре булган җөмләләрне белү;
- гади җөмлә төрләре: бер составлы һәм ике составлы, җыйнак һәм җәенке, тулы һәм ким, раслау һәм инкарь җөмләләрне белү;
- кушма җөмлә төрләре: тезмә һәм иярченле кушма җөмләләр, теркәгечле һәм теркәгечсез тезмә кушма җөмләләр, күп иярченле кушма җөмләләрне белү;
- структура һәм мәгънә ягыннан иярченле кушма җөмлә төрләрен өйрәнү;
- төрле сүзтезмә һәм җөмләләргә синтаксик анализ ясау, аларны сөйләмдә дөрес куллану;
- сөйләмнең сәнгатьлелеген арттыру максатыннан синтаксик синонимнарны куллану. Татар телендә тыныш билгеләренең куелышын аңлату;
- пунктуацион-мәгънәви өлеш, татар теленең пунктуация кагыйдәләрен белү.

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *әдәби әсәрләрдән темага туры килгән мисалларны сайлап алу, җавабыңны дәлилле белү;*
- *синтаксик конструкцияләрне функциональ-стилистик үзенчәлекләре ягыннан тикшерергә, аларның сөйләмне сәнгатьле итү чарасы булуын аңларга.*

Стилистика һәм сөйләм.

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнәчәк:

- сөйләм стильләрен (фәнни, рәсми, гади, әдәби, публицистик) һәм аларның үзенчәлекләрен белү;
- аудитория каршында чыгыш ясау: тема сайлау, максат һәм бурычны билгеләү, тел-сурәтләү чараларын сайлаганда, тыңлаучыларның кызыксынуларын исәпкә алу;
- фәнни һәм рәсми стиль төрләрен белү (куллану даирәсе, аралашу максаты, шул стильләргә хас булган тел-сурәтләү чаралары);
- фәнни стильгә хас булган текст фрагментлары белү һәм аеру (фән төшенчәсен аңлату, фәнни төшенчәләрнең классификациясе);
- рәсми стильгә хас булган композицион формаларны белү (жанрлар) – күрсәтәмә, игълан.

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *публицистик һәм әдәби жанрдагы текстларда лексик-фразеологик чараларны танырга, фәнни һәм махсус эш стилендә кулланыла торган лексик чараларны белергә;*
- *төрле стиль һәм жанрга караган текстлар белән эшли белергә (аларны билгеләнгән максаттан чыгып укый, мәгълүмати яктан кисәкләргә бүлеп эшкәртә);*
- *сөйләшү, нинди дә булса биремне бергәләшеп үтәргә, бәхәс һәм тикшерүләрдә катнашу вакытында әйләнә-тирәдәгеләр белән максатчан рәвештә коммуникатив бәйләнешкә керергә; формаль һәм формаль булмаган шәхесара һәм мәдәниятара аралашуның милли-мәдәни нормаларын үзләштерергә;*
- *татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерергә; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында кулланырга;*

Сөйләм культурасы.

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнәчәк:

- кыскартылган сүзләрне дөрес әйтү;
- Оофоэпик сүзлекне файдалану;
- сөйләмдә исем, сыйфат һәм фигыльләрне дөрес куллану;
- әдәби сөйләмдә исем, сыйфат һәм фигыльләрнең кулланылышын күзәтү;
- хәзерге татар теленең норматив сүзлекләре (орфоэпическ сүзлек, аңлатмалы сүзлек, орфографик сүзлек), аларның хәзерге татар әдәби телен үзләштерүдәге ролен аңлау, белү;
- сөйләмдә рәвешләрнең һәм фигыльләрне дөрес, урынлы куллану;
- әдәби сөйләмдә хәбәрлек һәм модаль сүз төркемнәренең кулланылышын күзәтү;
- хәзерге татар теленең норматив сүзлекләре (орфоэпик, аңлатмалы, орфографик сүзлек), хәзерге татар әдәби телен үзләштерүдә аларның ролен аңлау;
- тел материалы белән логик фикерләүне сорый торган эш төрләрен башкару;
- татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерергә; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында кулланырга.

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- *татар теленең сөйләм этикасын өйрәнү;*
- *коммуникация төренә карап сөйләм этикетының тиешле кагыйдәләрен алачак;*
- *татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерергә; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында кулланырга;*
- *татар халкының әдәби-мәдәни кыйммәтләренең берсе буларак татар телен аңларга; шәхеснең интеллектуаль, иҗади сәләтләрен һәм әхлак сыйфатларын үстерүдә туган телнең мөһим ролен, мәктәптә куллана алу процессында туган теленең әһәмиятен аңларга;*
- *татар сөйләм әдәбе кагыйдәләрен Россиядә яшәүче башка халыкларның сөйләм әдәбе кагыйдәләре белән чагыштырырга, аларга характеристика бирергә.*

Тел һәм мәдәният

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнәчәк:

татар сөйләм теленең кагыйдәләре һәм үзенчәлекләрен белү;

- татар сөйләм этикеты, фольклор һәм әдәби әсәрләрдә, тарихи текстларда туган телнең милли-мәдәни берәмлеген билгеләү, лингвистик сүзлек ярдәмендә аларның мәгънәсен аңлау;
- татар сөйләмә теле кагыйдәләрен укуда һәм көндәлек тормышта куллану;
- телдә татар халкының тарихы һәм мәдәнияте, аның Россиядә яшәүче башка халыклар белән бәйләнешенең чагылышын белү;
- традицион татар көнкүреше предметын атаучы лексика, искергән сүзләр, фольклор лексикасы һәм фразеологик әйтелмәләрне белү һәм урынлы куллану. Татар мәкальләре һәм әйтемнәрен белү һәм урынлы куллану;
- татар телендә татар халкының һәм башка халыкларның материаль һәм рухи кыйммәтләре чагылышын күрү;

- телне өйрәнү ил тарихын һәм мәдәниятен яхшырак белергә ярдәм итә дигән фикерне дәлилли торган мисаллар китерү;
- укуда һәм көндәлек тормышта сөйләм кагыйдәләрен урынлы куллану.

Чыгарылыш сыйныф укучысы өйрәнү мөмкинлеге алачак:

- теләсә нинди жанрдагы иҗат эше башкару;
- мультимедия формасындагы орфоэпик сүзлек һәм белешмә материаллардан кирәкле мәгълүматны эзләп табып, аны үзенә кирәк вакытта файдалана белергә;
- телнең халык мәдәнияте һәм тарихы белән аерылгысыз бәйләнештә булуын аерым мисаллар ярдәме белән тасвирларга;

-тел материалы белән логик фикерләүне сорый торган эш төрләрен башкару;

- татар теле лексикасы һәм фразеологиясенең төп стилистик чыганакларын, әдәби татар теленең төп нормаларын (орфоэпик, орфографик, пунктуацион), сөйләм этикасы нормаларын үзләштерү; аларны язма һәм телдән сөйләм вакытында куллану.

Уку материалының эчтәлеге
5 сыйныф

№	Бүлекләр исеме	Эчтәлек	Сәгатьләр саны
1.	**Сөйләм һәм аралашу**	Аралаша белү – кеше мәдәниятенең әһәмиятле өлеше. Сөйләм һәм аралашу. Сөйләм ситуациясе. Телдән һәм язма сөйләм. Диалогик һәм монологик сөйләм. Монолог төрләре: хикәяләү, сурәтләү, фикерләү.	2
2.	**Сөйләм эшчәнлеге**	Эшчәнлек төре буларак сөйләм. Сөйләм эшчәнлеге төрләре: тыңлап аңлау, сөйләү, уку, язу. Аралашу шартларына тәңгәл рәвештә укыган, тыңлаган, күргән мәгълүмат эчтәлеген сайлап алып, кыскача һәм җентекләп сөйләү. Дәреслектә күрсәтелгән сылтамалар буенча Интернет челтәрләрендә мәгълүмат эзләү.	4
3.	**Текст**	Сөйләм эшчәнлеге продукты буларак текст. Текст төшенчәсе. Текст темасы, төп мәгънә. Текст микротемасы. Текст кисәкләре һәм җөмләләрне бәйләүче лексик һәм грамматик чаралар. Текст планы (гади). Хикәяләү (хикәя, сөйләү), сурәтләү (предметне, халәтне), фикерләү, аларның төп үзенчәлеге.	3
4	**Сөйләм теле**	Сөйләм телен куллану даирәсе, аралашуның типик ситуацияләре.	1
5	**Татар теле турында гомуми мәгълүмат**	Аралашу чарасы буларак тел. Татар теле — татар әдәби әсәрләр теле. Тел турындагы фән буларак лингвистика. Лингвистиканың төп бүлекләре (гомуми мәгълүмат).	1
6	**Башлангыч**	Аваз. Татар теленең сузык авазлар системасы. Сузыкларның язылышы. Тартыкларның язылышы. Телнең	2

	сыйныфта үткән материалны кабатлау.	орфографик кагыйдәләре. Сүзнең лексик мәгънәсе. Сүз ясалышы һәм сүз формасы үзгәрү. Грамматиканың бер бүлеге буларак морфология. Синтаксис берәмлеге буларак сүзтезмә. Әйтү максаты ягыннан җөмлә төрләре. Аларның интонацион һәм мәгънәви үзенчәлекләре.	
7	**Фонетика һәм графика.**	Лингвистика бүлеге буларак фонетика. Сөйләм органнары, аларның сөйләм авазлары булдыруда катнашуы. Татар теленең сузык авазлар системасы, аларны күләме. Сузык авазларның классификациясе. Татар теленең сузык авазлар системасындагы үзгәрешләр. Сингармонизм законы, аның төрләре. Сузыкларның кыскаруы. Дифтонглар. Татар телендә тартыклар, аларның күләме. Татар теленең тартыклар системасындагы үзгәрешләр. Тартыклар ассимиляциясе, ассимиляция төрләре. Татар һәм рус телләрендә сузык һәм тартык авазлар. Интонация төшенчәсе. Татар телендә басым. Татар теленең үз сүзләрендә һәм алынмаларда басым сакланмау очраклары. Сүз формаларында басым куюның авыр очраклары. Контроль диктант.	6
8	**Орфоэпия һәм орфография.**	Әдәби тел нормалары. Орфоэпия нормалары төшенчәсе. Орфоэпик сүзлек. Фонетик анализ. Графика һәм орфография турында гомуми мәгълүмат. Татар теле алфавиты. Орфография. Сузыкларның язылышы. Тартыкларның язылышы. Ике авазны белдерә торган хәрефләрнең язылышы. “ъ” һәм “ь” билгеләренең язылышы.Орфографик сүзлек. Телнең орфографик нормалары.Кабатлау.	5
9	**Лексикология һәм фразеология**	Лингвистиканың бер бүлеге буларак лексикология. Телнең төп берәмлеге буларак сүз. Сүзнең лексик мәгънәсе. Бер мәгънәле һәм күп мәгънәле сүзләр. Сүзләрнең туры һәм күчерелмә мәгънәсе. Антоним, синоним, пароним, омонимнар һәм аларның төрләре. Татар теленең үз сүзләре һәм алынмалар. Татар теленең сүзлек составы. Актив һәм пассив лексика. Искергән сүзләр һәм неологизмнар. Фразеологизмнар, аларның мәгънәләре. Сөйләмдә фразеологик әйтелмәләрне куллану үзенчәлекләре. Төрле төр сүзлекләр, аларны төрле эшчәнлек вакытында файдалану. Татар теленең төп лексик нормалары. Сүзгә лексик анализ ясау.Мәкальләр, әйтемнәр. Контроль диктант.	10
10	**Морфемика һәм сүз ясалышы.**	Лингвистиканың бер бүлеге буларак морфемика. Морфемика (телнең морфемик төзелеше) һәм сүз ясалышы. Сүз төзелеше һәм ясалышы турында гомуми мәгълүмат. Телнең иң кечкенә берәмлеге буларак морфема. Тамыр һәм аффикс. Тамырдаш сүзләр. Аффикслар ярдәмендә яңа сүзләр ясалышы. Төрле сүз төркеменә караган сүзләр ясалышында аффиксларның роле. Аффикслар, аффикс төрләре: сүз ясагыч, форма ясагыч һәм бәйләгеч аффикслар. Татар телендә сүз ясау формалары. Тамыр сүзләр. Ясалма сүзләр. Кушма сүзләр, кушма сүзләрнең структур төрләре: кушма, тезмә, парлы сүзләр. Татар һәм рус телләрендә сүз төзелешендәге төп аермалар. Морфемик анализ һәм сүз ясагыч анализ. Контроль диктант.	9
11	**Морфология**	Мөстәкыйль сүз төркемнәре: исем, сыйфат, рәвеш, сан, алмашлык, фигыль, аваз ияртемнәре. Сүз	5

		төркеме буларак исем, аның гомуми мәгънәсе, морфологик үзлекләре, синтаксик функцияләре.Уртаклык һәм ялгызлык исемнәр. Сүз төркеме буларак сыйфат, аның гомуми мәгънәсе, морфологик үзлекләре, синтаксик функциясе. Сүз төркеме буларак фигыль, аның гомуми мәгънәсе, синтаксик функцияләре. Фигыльләрнең төрләнеше.Кабатлау. Контроль диктант.	
12	**Синтаксис** һәм **пунктуация**	Грамматиканың бер бүлеге буларак синтаксис. Синтаксик берәмлеге буларак сүзтезмә. Сөйләмнең иң кечкенә берәмлеге буларак җөмлә. Әйтү максаты буенча җөмлә төрләре: хикәя, боерык (тойгылы) һәм сорау җөмләләр. Эндәш сүзләр, аларның функцияләре. Әңгәмәдәшкә йогынты ясау, сөйләмгә бәя бирү чагылышы буларак кереш конструкцияләр (сүзләр, сүзтезмәләр). Җөмлә азагында тыныш билгеләре. Гади җөмләдә тыныш билгеләренең куелышы белән бәйле пунктуация кагыйдәләре. Кабатлау. Контроль эш.	3
13	**Стилистика һәм сөйләм культурасы**	Телдән һәм язма сөйләм турында төшенчә. Сөйләмдә синоним, антоним һ.б. урынлы куллану. Сөйләм культурасы үсеше һәм стильләрне камилләштерүдә синтаксик синомнарның роле.Әдәби тел төшенчәсе. Телдән һәм язма әдәби телгә карата куелган таләпләр турында гомуми төшенчә. Сөйләмдә төрле лексик чараларны (синоним, антоним, калька, фразеологик әйтелмәләр, мәкальләр һәм әйтемнәр) куллану мөмкинлеге. Төрле жанр һәм стильгә караган текстлар белән эшләү. Текстларны татар теленнән рус теленә тәрҗемә итү.	3
14	**Кабатлау. Тест эшләү.**	Кабатлау. Тест эшләү.	1
15	**Сөйләм культурасы**	Лингвистиканың бер бүлеге буларак сөйләм культурасы. Тел нормалары, аның функцияләре. Әдәби телнең төп кагыйдәлере: орфоэпик, лексик, грамматик, дөрес язу кагыйдәләре. Кагыйдә вариантлары. Сөйләм хаталары. Татар теленең һәм сөйләм культурасының лексик байлыгы. Татар теленең сөйләм этикеты. Коммуникация төренә карап сөйләм этикетының тиешле кагыйдәләрен куллану. Татар сөйләм этикеты: исәнләшү, саубуллашу, котлау ситуацияләре этикеты. Диалогларда аралашу – эш-хәрәкәткә өйдәү. Телдә халык мәдәнияте һәм тарихы чагылышы. Фольклор һәм әдәби әсәрләрдә милли-мәдәни компонентлы тел берәмлекләре.	5
16	**Тел һәм мәдәният**	Телдә татар халкының тарихы, мәдәнияте һәм Россиядә яшәүче башка халыклар белән бәйләнешенең чагылышы. Текстта милли-мәдәни компонентлы мәгънәгә ия булган тел берәмлекләрен билгеләү һәм аларның мәгънәләрен аңлатмалы, этимологик, фразеологик әйтелмәләр сүзлеге һ.б. сүзлекләр ярдәмендә аңлата белү.	1
17	**Контроль диктант (4). Изложение (2). Инша (3)**		9
Барысы			**70**

6 сыйныф

№	Бүлекләр исеме	Эчтәлек	Сәгатьләр саны
1	**Сөйләм һәм аралашу.**	Аралашу шартлары. Монолог төрләре: хикәяләү, сурәтләү, фикерләү. Сораштыру диалогы, диалог – эш-хәрәкәткә чакыру, этәргеч. Төрле төр диалоглар тиңдәшлеге	1
2	**Сөйләм эшчәнлеге.**	Сөйләм эшчәнлеге төрләре буларак тыңлап аңлау, уку, язуның төп үзенчәлекләре. Сайлап алу, танышу, детальле тыңлап аңлау. Телдән сөйләнә торган монологны аңлау эффиктивлыгын арттыра торган ысуллар. Уку культурасы. Телдән сөйләүнең төп үзенчәлекләре. Күргән, ишеткән мәгълүматны аралашу шартлары буенча кыскартып, сайлап алып, җентекләп сөйләү. Язма сөйләмнең төп үзенчәлекләре. Укылган, тыңланылган текстны тулы, кыскача, сайлап алып язу.	4
3	**Текст**	Текстның төп үзлекләре. Текст структурасы. Текстның мәгънәви, композицион бөтенлеге һәм төзеклеге. Тема, тексттагы төп фикер. Текстның микротемасы. Текст өлешләрен һәм җөмләләрне үзара бәйли торган лексик, грамматик һәм мәгънәви чаралар. Тексттагы төп һәм өстәмә мәгълүмат. План (катлаулы), аннотация. Сөйләмнең функциональ-мәгънәви тибы буларак сурәтләү, аның үзенчәлекләре (предмет, халәт, процесны сурәтләү); сөйләмнең башка функциональ-мәгънәви кисәкләре белән тиңдәшлеге.	2
4	**Телнең функциональ төрлелеге**	Телнең функциональ төрлелеге: гади сөйләм, рәсми стиль, фәнни стиль, публицистик стиль. Гади сөйләмгә хас булган тел-сурәтләү чаралары, сөйләм максаты, типик сөйләм ситуацияләре, кулланылу даирәсе.Гади сөйләмнең төп жанрлары: хикәя, әңгәмә. Рәсми стильгә хас булган тел-сурәтләү чаралары, сөйләм максаты, типик сөйләм ситуацияләре, кулланылу даирәсе. Рәсми стильнең төп жанрлары: гариза, аның үзенчәлекләре. Фәнни стильнең төп жанрлары: аннотация, аның үзенчәлекләре. Публицистик стильнең төп жанрлары: чыгыш, аның үзенчәлекләре.	2
5	**Тел турында гомуми мәгълүмат**	Хәзерге татар теленең кулланылыш формалары: әдәби тел, территориаль диалектлар, шәһәр гади сөйләме, билгеле бер һөнәр ияләренә хас булган сөйләм, жаргон.	1
6	**Фонетика һәм графика**	Сөйләмдә авазлар үзгәреше. Аваз һәм фонема. Татар теленең сузыклар системасы, аларның күләме. Сузык авазлар классификациясе. Татар теленең тартыклар системасындагы үзгәрешләр. Тартыклар ассимиляциясе, ассимиляция төрләре. Татар һәм рус телләрендә сузык һәм тартык авазлар. Татар телендә басым. Татар теленең үз сүзләрендә һәм алынмаларда басым сакланмый торган очраклар. Интонация төшенчәсе. Фонетик анализ.Кабатлау.Контроль диктант.	4
7	**Орфоэпия**	Орфоэпия нормалары турында төшенчә. Орфоэпик сүзлек.Графика һәм орфография турында төшенчә.	1

	һәм орфография	Телнең орфографик нормалары. Баш һәм юл хәрефләрне куллану. Сүзне юлдан-юлга күчерү кагыйдәләре. Сузыкларның дөрес язылышы. Тартыкларның дөрес язылышы. Сүзләрнең бергә, аерым һәм сызыкча аша язылу очракларына бәйле орфографик кагыйдәләр.Орфографик сүзлек.	
8	**Лексикология һәм фразеология**	Лексикология. Тел берәмлеге буларак сүз. Сүзнең башка тел берәмлекләреннән аермасы. Татар теленең сүзлек составы: искергән сүзләр, тарихи сүзләр, неологизмнар һәм аларның төрләре. Диалекталь сүзләр. Терминнар һәм һөнәрчелек сүзләре. Жаргон лексикасы һәм аларның кулланылыш үзенчәлекләре. Сүзнең стилистик бизәлеше. Фразеологик әйтелмәләр, аларның мәгънәләре. Сөйләмдә фразеологик әйтелмәләрне куллану үзенчәлекләре. Төрле сүзлекләр, аларны төрле эшчәнлектә файдалану. Сүзгә лексик анализ ясау. Кабатлау.Контроль диктант	6
9	**Морфемика һәм сүз ясалышы**	Сүз ясалышы һәм сүз формасы үзгәрү, сүз ясагыч, форма ясагыч һәм бәйләгеч аффикслар. Сүз ясалыш пары, сүз ясалыш чылбыры. Сүз ясалыш оясы.Сүз ясалышының төп ысуллары. Аффикслар ярдәмендә сүз ясалышы. Сүзъясалыш ысулы буларак, сүзләрне кушу. Кушма сүзләр. Сүзләргә морфемик һәм сүз ясагыч анализ ясау.Кабатлау.	5
10	**Морфология**	Грамматиканың бер бүлеге буларак морфология. Сүз төркемнәре классификациясе. Мөстәкыйль, хәбәрлек һәм модаль мәгънәле сүз төркемнәре. Мөстәкыйль сүз төркемнәре: исем, сыйфат, рәвеш, сан, алмашлык, фигыль, аваз ияртемнәре. Сүз төркеме буларак исем (кабатлау). Сан, килеш һәм тартым категорияләре. Сүз төркеме буларак, сыйфат (кабатлау). Асыл һәм нисби сыйфатлар. Сыйфат дәрәҗәләре. Сүз төркеме буларак сан, аның гомумкатегория мәгънәсе, морфологик үзлекләре, синтаксик функцияләре. Саннарның мәгънә ясалыш ягыннан сан төркемчәләре. Микъдар һәм тәртип саннарының грамматик үзлекләре. Сүз төркеме буларак алмашлыклар, аларның гомумкатегория мәгънәләре, морфологик үзлекләре, синтаксик функцияләре. Мәгънә һәм грамматик билгеләр буенча алмашлык төркемнәре. Алмашлыкларның төрләнеше. Сүз төркеме буларак фигыль, аның гомумкатегория мәгънәсе, морфологик үзлекләре, синтаксик функцияләре. Фигыльләрнең төрләнеше. Затланышлы фигыль формалары: хикәя фигыль, боерык фигыль, теләк фигыль, шарт фигыль. Сүз төркемнәренә морфологик анализ ясау. Контроль диктант.	17
11	**Синтаксис һәм пунктуация**	Грамматиканың бер өлеше буларак синтаксис. Сөйләмнең иң кечкенә берәмлеге буларак җөмлә. Эмоциональ бизәлеш ягыннан җөмлә төрләре: тойгысыз һәм тойгылы җөмлә. Аларның интонацион һәм мәгънәви үзенчәлекләре. Җөмләнең грамматик нигезе. Гади һәм кушма җөмләләр. Җөмләнең иярчен кисәкләре: аергыч, тәмамлык, хәл. Җәенке һәм җыйнак җөмләләр. Тиңдәш кисәкле җөмләләр. Тиңдәш кисәкле җөмләләрдә бәйләүче чаралар. Эндәш сүз, аның функцияләре. Эндәш сүзле җөмләнең интонациясе. Татар телендә тыныш билгеләре. Кабатлау.	6

12	**Стилистика һәм сөйләм культурасы**	Сөйләмдә синоним, антонимнарны урынлы куллану. Сөйләм культурасын үстерүдә һәм стильләрне камилләштерүдә синтаксик синонимнарның роле. Сөйләмдә төрле лексик чараларны (синоним, антоним,калька, фразеологик әйтелмә, мәкаль, әйтем) куллану мөмкинлеге. Төрле жанр һәм стильдәге текстлар белән эшләү. Текстларны татар теленнән рус теленә тәрҗемә итү.	3
12	**Кабатлау. Тест.**	Кабатлау.Тест.	1
13	**Сөйләм культурасы**	Лингвистиканың бер өлеше буларак сөйләм культурасы. Телдән аралашу этикасы, эффективлыгы, нормативлыгына ирешүнең мәҗбүри шарты буларак, аралашу шарты һәм даирәсе нигезендә тел-сурәтләү чараларын сайлау. Алмашлык, сан, фигыльләрне куллануның орфоэпик, лексик, грамматик, стилистик кагыйдәләре һәм язылыш нормалары. Кагыйдә вариантлары. Хәзерге татар теленең норматив сүзлекләре (орфоэпик сүзлек, аңлатмалы сүзлек,орфографиянең кыен очраклары сүзлеге, орфографик сүзлек), аларның хәзерге татар әдәби телен үзләштерүдәге роле.	7
14	**Тел һәм мәдәният .**	Тел һәм мәдәниятнең үзара бәйләнеше.	4
15	**Контроль диктант.**		4
Барысы			**70**

7 сыйныф

№	Бүлекләр исеме	Эчтәлек	Сәгатьләр саны
1	**Сөйләм һәм аралашу.**	Сөйләм этикеты һәм аралашу кагыйдәләре. Аралашу чарасы буларак тел. Сөйләм шартлары. Монолог төрләре: хикәяләү, сурәтләү, фикерләү.Сораштыру диалогы, диалог – эш-хәрәкәткә чакыру, этәргеч. Төрле төр диалоглар тыңдәшлеге.	1
2	**Сөйләм эшчәнлеге.**	Сөйләм эшчәнлеге төрләре буларак тыңлап аңлау, уку, язуның төп үзенчәлекләре. Телдән һәм язма сөйләм формалары тәңгәллеге. Телдән сөйләнә торган монологны аңлау эффиктивлыгын арттыра торган ысуллар. Телдән сөйләмнең кötелмәгәнчә килеп чыга алуы. Уку культурасы. Телдән сөйләүнең төп үзенчәлекләре.	1

		Сөйләү – сөйләм этәргече.	
3	**Текст.**	Сөйләм эшчәнлеге нәтиҗәсе буларак текст. Текстның төп билгеләре: кисәкләргә бүленә алу сәләте, мәгънәви бөтенлек, формаль яктан бәйләнгән булу, әйтемнең автономлыгы. Тема, тексттагы төп фикер. Текстның микротемасы, текст планы; текстның абзацларга бүленеше: кереш, төп өлеш, йомгак.	2
4	**Телнең функциональ төрлелеге.**	Сөйләмнең типик ситуацияләре, кулланылу даирәсе, сөйләм максаты, гади сөйләмгә хас булган тел-сурәтләү чаралары. Рәсми стиль сөйләменең типик ситуацияләре, кулланылу даирәсе, сөйләм максаты, рәсми стильгә хас булган тел-сурәтләү чаралары. Рәсми стильнең төп жанрлары: гариза, аның үзенчәлекләре. Фәнни стильнең төп жанрлары: аннотация, аның үзенчәлекләре. Публицистик стильнең төп жанрлары: чыгыш, аның үзенчәлекләре.	1
5	**Төрки телләр арасында татар теле.**	Сөйләм чарасы буларак тел. Татар теле һәм аның төрки телләр арасындагы урыны. Төрки телләргә хас булган үзлекләр. Идел-Урал буе регионы.	1
6	**Фонетика һәм графика.**	Фонетиканың өйрәнү предметы. Сөйләм авазлары. Фонетик иҗек. Басым һәм аның үзенчәлекләре. Интонация төшенчәсе. Алынма сүзләрнең әйтелеше. Аваз һәм хәреф тәңгәллеге. Фонетик анализ.	3
7	**Орфоэпия һәм орфография.**	Орфоэпия нормалары турында төшенчә. Графика һәм орфографика турында төшенчә. Орфографик сүзлек.	1
8	**Лексикология һәм фразеология.**	Лексиканың өйрәнү предметы.Сүз һәм аның лексик мәгънәсе.Сүзнең лексик мәгънәсен аңлатуның төп ысуллары: сүзлектәге кыскача аңлатма; синоним, антоним, тамырдаш сүзләр табу. Үзенчәлекле лексик төркем буларак этикет сүзләре. Аңлатмалы сүзлек белән танышу һәм аны сөйләм практикасында куллану. Сүзнең лексик мәгънәсе, морфемик төзелеше һәм язылышы арасындагы бәйләнеш. Бер мәгънәле һәм күп мәгънәле сүзләр. Сүзләрнең туры һәм күчерелмә мәгънәсе. Әдәби троплар: метафора, җанландыру, эпитет хасил итү ысулы буларак сүзнең күчерелмә мәгънәсе.Фразеологик әйтелмәләр һәм аларның мәгънәсе.Сөйләмдә фразеологик әйтелмәләрнең кулланылыш үзенчәлекләре. Сүзгә лексик анализ ясау. Кабатлау. Контроль эш.	5
9	**Морфемика һәм сүз ясалышы**.	Морфемиканың өйрәнү предметы. Телнең иң кечкенә берәмлеге буларак морфема. Сүз ясагыч, форма ясагыч һәм бәйләгеч аффикслар. Тамыр, тамырдаш сүзләрнең мәгънәви бөтенлеге. Сүз нигезе. Сүз формасын хасил итә торган морфема буларак кушымча. Морфемика һәм орфография арасындагы бәйләнеш. Сүзгә морфемик һәм сүз төзелеше ягыннан анализ ясау.	2
10	**Морфология.**	Грамматиканың бер бүлеге буларак морфология. Сүз төркемнәре классификациясе. Мөстәкыйль сүз төркемнәре: рәвеш, фигыль, аваз ияртемнәре һәм аларның үзенчәлекләре.	13

		Төрләнләндерү. Модаль кисәкләр (кисәкчә, ымлык, предикатив сүзләр). Хәбәрлек сүз төркеме (бәйлекләр һәм теркәгечләр). Затланышлы һәм затланышсыз фигыльләр. Сыйфат фигыль, хәл фигыль, исем фигыль, инфинитив. Сыйфат фигыль, аның грамматик үзлекләре. Сыйфат фигыльдә фигыль һәм сыйфат билгеләре. Хәзерге, үткән һәм киләчәк заман сыйфат фигыль. Сыйфат фигыльнең синтаксик функцияләре. Хәл фигыль, аның грамматик үзлекләре. Хәл фигыльдә рәвеш һәм фигыль билгеләре. Хәл фигыльнең синтаксик функцияләре. Сүзгә морфологик анализ ясау. Кабатлау. Контроль эш.	
11	**Синтаксис һәм пунктуация.**	Грамматиканың бер өлеше буларак синтаксис. Сөйләмнең иң кечкенә берәмлеге буларак җөмлә. Җөмләнең баш кисәкләре буларак, ия һәм хәбәр. Иянең белдерелү ысуллары. Гади һәм тезмә хәбәр. Ия һәм хәбәр арасына сызык куелу. Җөмләнең иярчен кисәкләре буларак аергыч, тәмамлык һәм хәбәр. Иярчен җөмлә төрләре: аергыч, тәмамлык, хәл. Аергыч төрләре. Асыл һәм нисби аергычлар. Хәл төрләре. Аерымлану төшенчәсе. Хәлләрнең аерымлануы. Җөмләнең аныклаучы кисәкләре. Аныклагычлар янында тыныш билгеләре. Иясе генә булган һәм хәбәре генә булган бер составлы җөмләләр. Тулы һәм ким җөмләләр. Атау җөмләләр. Эндәш һәм кереш сүзләр булган җөмләләр. Гади җөмләгә синтаксик анализ ясау. Татар телендә тыныш билгеләре. Пунктуацион-мәгънәви өлеш. Татар теленең пунктуацион кагыйдәләре. Кабатлау. Контроль эш.	18
12	**Стилистика һәм сөйләм культурасы.**	Сөйләмдә синоним, антонимнарны урынлы куллану. Сөйләм культурасын үстерүдә һәм стильләрне камилләштерүдә синтаксик синонимнарның роле. Сөйләмдә төрле лексик чараларны (синоним, антоним, калька, фразеологик әйтелмә, мәкаль, әйтем) куллану мөмкинлеге. Төрле жанр һәм стильдәге текстлар белән эшләү. Текстларны татар теленнән рус теленә тәрҗемә итү.	3
13	**Кабатлау. Тест эшләү. Контроль эш.**	Кабатлау. Тест эшләү. Контроль эш.	3
14	**Сөйләм культурасы**.	Кыскартылма сүзләрне дөрес куллану.Сөйләмдә исем, сыйфат һәм фигыльләрне дөрес һәм сәнгатьле әйтү.Әдәби әсәрләрдә исем, сыйфат һәм фигыльләрнең кулланылышын күзәтү. Хәзерге татар теленең норматив сүзлекләре (орфоэпик, аңлатмалы, орфографик, грамматик бәхәс уята торган мәсьәләрне хәл итә торган сүзлек), аларның хәзерге татар әдәби теле нормаларын үзләштерүдәге роле.	3
15	**Тел һәм мәдәният.**	Мәдәният көзгесе буларак тел. Тел һәм мәдәният арасындагы бәйләнеш. Мәдәният һәм милли тел үзенчәлекләре.	1
16	**Контроль диктант (4). Изложение (4). Инша (4)**		12
Барысы			**70**

8 сыйныф

№	Бүлекләр исеме	Эчтәлек	Сәгатьләр саны
1	**Сөйләм һәм аралашу.**	Аралаша белү – кеше мәдәниятнең иң мөһим өлеше. Текст, стиль һәм сөйләм төрләре турында өйрәнгәнне кабатлау; өйрәнгән сөйләм стильләренә хас булган тел-сурәтләү чаралары турындагы күзаллауны киңәйтү.	1
2	**Сөйләм эшчәнлеге**	Эшчәнлек төре буларак сөйләм. Сөйләм төрләре: тыңлап аңлау, сөйләү, уку, язу. Тыңлап аңлау төрләре: сайлап алып, танышу. Танышу, өйрәнү, эзләү, уку төрләре стратегиясе. Текстның мәгънәсенә төшенеп уку. Аралашу шартларына туры китереп, укылган, тыңланган текстны тулы, кыскача, сайлап алып язу.	2
3	**Текст.**	Тексттагы фикерне дәвам итү: җөмләләрнең тезүле һәм ияртүле бәйләнеш ысуллары, бәйләү чарасы - хәл фигыль. Кабатлауның тексттагы роле: җөмләләрне бәйләү ысулы, сөйләмнең сәнгатьлелеген камилләштерә торган стилистик чара буларак норматив кабатлау һәм кабатлау – җитешсезлек.	2
4	**Сөйләм стильләре.**	Фәнни һәм рәсми стиль (куллану даирәсе, аралашу максаты, шул стильләргә хас булган тел-сурәтләү чаралары).Фәнни стильгә хас булган текст фрагментлары (фән төшенчәсен аңлату, фәнни төшенчәләрнең классификациясе), дефиниция күренешенең тел чаралары һәм структурасы. Рәсми стильгә хас булган композицион формалар (жанрлар) – күрсәтәмә, игълан.	2
5	**Тел – аралашуның иң мөһим чарасы.**	Аралашу чарасы буларак тел. Татар теле һәм аның башка телләр арасындагы урыны.	1
6	**Фонетика һәм графика.**	Фонетиканың өйрәнү предметы. Сөйләм авазлары. Фонетик иҗек. Фонетик транскрипция элементлары. Татар телендә басым төшү үзенчәлекләре. Сүзгә фонетик анализ ясау. *е, ё, я, ю* авазларының мәгънәсе. Кабатлау.	3
7	**Орфоэпия һәм орфография.**	Орфографик сүзлек һәм аны сөйләм практикасында куллану. Орфографиянең өйрәнү предметы. Орфограмма төшенчәсе.	2
8	**Лексикология һәм фразеология**	Әдәби троплар: метафора, җанландыру, эпитет хасил итү ысулы буларак сүзнең күчерелмә мәгънәсе. Синоним, антоним сүзләр. Омонимнар. Татар теленең сүзлек запасын тутыру ысуллары. Төрки-татар сүзләре һәм алынмалар. Фразеологик әйтелмәләр һәм аларның стилистик үзлекләре, сөйләмдәге төп функцияләре. Кабатлау.	5
9	**Морфемика**	Лингвистиканың бер бүлеге буларак морфемика. Сүзнең иң кечкенә берәмлеге буларак морфема. Сүзнең	2

	һәм сүз ясалышы.	ясалышы һәм үзгәреше. Тамырдаш сүзләр. Мөстәкыйль сүзләрнең тамыры һәм кушымча.Татар теленең сүзлек запасын тутыру ысуллары: сүз ясалыш һәм башка телләрдән кергән алынмалар.Татар телендә сүз ясалышы механизмы төшенчәсе. Сүз ясалышының төп ысуллары. Сүзгә морфемик һәм сүз ясагыч анализ. Кабатлау.	
10	**Морфология .**	Татар теленең төп морфологик кагыйдәләре. Сүзләрнең лексик-грамматик төрләре буларак, сүз төркемнәре. Мөстәкыйль, хәбәрлек һәм модаль сүз төркемнәр. Хәбәрлек сүз төркеме: бәйлек һәм теркәгечләр. Модаль сүз төркемнәре: ымлык, кисәкчә, предикатив сүзләр. Аларның семантик, морфологик һәм синтаксик үзенчәлекләре. Төрле сүз төркемнәренә караган сүзләрнең ясалышы, аларның семантикасы һәм кулланылыш үзенчәлекләре. Сүзгә морфологик анализ ясау.	14
11	**Синтаксис һәм пунктуация.**	Туры һәм кыек сөйләм. Чит сөйләмне җиткерү ысуллары: туры һәм кыек сөйләм. Туры сөйләм белән җөмлә төзелеше. Туры сөйләм вакытында тыныш билгеләренең куелышы. Чит сөйләмне җиткерү ысулы буларак цитата. Цитатаны тыныш билгеләре белән билгеләү. Диалог. Кушма җөмлә төшенчәсе. Кушма җөмлә төрләре. Тезмә кушма җөмлә. Теркәгечле һәм теркәгечсез тезмә кушма җөмләләр. Иярченле кушма җөмлә. Татар һәм рус телләрендә иярченле кушма җөмлә төзелеше. Синтетик иярченле кушма җөмлә, әлеге төр җөмләдә җөмләләрнең үзара бәйләнеше, тыныш билгеләре. Аналитик иярченле кушма җөмлә, әлеге төр җөмләдә җөмләләрнең үзара бәйләнеше, тыныш билгеләре. Иярчен җөмлә, аның төрләре. Төрле төр бәйләү чаралары булган кушма җөмләләр. Иярченле кушма җөмләнең төзелеше: баш һәм иярчен җөмлә; иярченле кушма җөмләдә бәйләү чаралары. Баш һәм иярчен җөмләләр арасында тыныш билгеләре. Татар телендә тыныш билгеләре. Пунктуацион-мәгънәви өлеш. Татар теленең пунктуацион кагыйдәләре. Кабатлау.	18
12	**Стилистика һәм сөйләм культурасы.**	Сөйләмдә, фикерне төгәлрәк җиткерү, бер үк сүзләрне кабатламау өчен, синоним исемнәрне куллана белү сәләте. Сөйләмдә, фикерне төгәлрәк җиткерү, бер үк сүзләрне кабатламау өчен, синоним фигыльләрне куллану. Төрле жанрдагы һәм стильдәге текстлар белән эшләү. Текстларны татар теленнән рус теленә тәрҗемә итү.	2
13	**Кабатлау. Тест эшләү.**	Кабатлау. Тест эшләү.	2
14	**Сөйләм культурасы**	Сөйләмдә рәвешләрнең һәм фигыльләрне дөрес, урынлы куллану. Әдәби сөйләмдә хәбәрлек һәм модаль сүз төркемнәренең кулланылышын күзәтү. Хәзерге татар теленең норматив сүзлекләре (орфоэпик, аңлатмалы, орфографик сүзлек), хәзерге татар әдәби телен үзләштерүдә аларның роле.	2
15	**Тел һәм мәдәният.**	Телдә татар халкының тарихы һәм мәдәнияте, аның Россиядә яшәүче башка халыклар белән бәйләнешенең чагылышы. Традицион татар көнкүреше предметын атаучы лексика, искергән сүзләр, фольклор лексикасы һәм фразеологик әйтелмәләр. Татар мәкальләре һәм әйтемнәре.Татар телендә татар халкының һәм башка халыкларның материаль һәм рухи кыйммәтләре чагылышы.	2

16	**Контроль диктант (3). Изложение (3). Инша (4)**	10
Барысы:		**70**

9 сыйныф

№	Бүлекләр исеме	Эчтәлек	Сәгатьләр саны
1	**Сөйләм һәм аралашу.**	Аралашу ситуациясе һәм аның компонентлары: катнашучылар һәм аралашу шартлары; шәхси һәм шәхси булмаган сөйләшү, рәсми һәм рәсми булмаган, алдан әзерләнгән һәм әзерләнмәгән аралашу. Типик ситуацияләргә хас булган аралашу кагыйдәләрен үзләштерү.	1
2	**Сөйләм эшчәнлеге.**	Сөйләм эшчәнлеге төрләре һәм аларның үзенчәлекләре. Уку: китап һәм башка чыганаклар (шул исәптән ММЧ, Интернет чыганаклары) белән эшләү культурасы, алар белән эшләү үрнәкләре. Сөйләүченең коммуникатив максатларын тыңлап аңлау, төрле текстларны тыңлап аңлау, текстның мәгънәви кисәкләрен билгеләү һәм алар арасындагы бәйләнешне табу. Сөйләү. Диалогларда катнашу. Язу. Тыңланган яки укылган мәгълүматның эчтәлеген язма формада тапшыра белү. Инша, бәяләмә һәм рецензия язу.	2
3	**Текст.**	Сөйләм эшчәнлеге нәтиҗәсе буларак текст. Аның мәгънәви һәм композицион бөтенлеге. Тема, текстның төп фикере. Сөйләм төрләренең функцияләре: сурәтләү, хикәяләү, фикерләү. Текст анализы (аның темасы, төп фикере, билгеле бер стильгә каравы)	1
4	**Телнең функциональ үзенчәлекләре.**	Телнең функциональ төрлелеге: гади сөйләм, функциональ стильләр һәм аларның жанрлары.	1
5	**Тел турында гомуми мәгълүмат.**	Аралашу чарасы буларак тел. Татар теле — татар әдәби әсәрләр теле. Тел турындагы фән буларак лингвистика. Лингвистиканың төп бүлекләре (гомуми мәгълүмат). Татар әдәби теле системасы. Тел һәм сөйләм тәңгәллеге.	1
6	**Фонетика һәм графика.**	Лингвистика бүлеге буларак фонетика. Тел берәмлеге буларак аваз.Авазның мәгънә аеру функциясе.Татар теленең сузык авазлар системасы.Татар теленең тартык авазлар системасы. Шаулы тартыклар (яңгырау һәм саңгырау) һәм сонор тартыклар. Иҗек. Басым. Интонация. Аваз һәм хәреф тәңгәллеге.	5
7	**Орфоэпия һәм**	Орфоэпия нормалары төшенчәсе. Лингвистиканың бер бүлеге буларак орфоэпия. Әйтү вариантлары һәм басым. Орфоэпик кагыйдәләр күзлегеннән караганда, үз һәм чит кеше сөйләмен бәяләү. Орфоэпик	3

	орфография.	сүзлекләр һәм көндәлек тормышта аларның кулланылышы. Дөрес язу кагыйдәләре системасы буларак орфография. Сузыкларның һәм тартыкларның язылышы, ъ һәм ь билгеләренең кулланылышы.Сүзләрнең бергә, аерым һәм сызыкча аша язылу очраклары. Баш һәм юл хәрефләренең кулланылышы. Юлдан-юлга күчерү кагыйдәләре. Орфографик сүзлекләрне куллану очраклары.	
8	**Лексикологи я һәм фразеология.**	Лексиканың өйрәнү предметы. Лингвистиканың бер бүлеге буларак лексикология. Сүз – телнең төп берәмлеге. Сүзнең лексик мәгънәсе. Бер һәм күп мәгънәле сүзләр. Туры һәм күчерелмә мәгънәле сүзләр.Татар теленең аңлатмалы сүзлеге. Туган телнең синоним, антоним һәм омонимнары. Синоним, антоним, омонимнар сүзлеге. Татар сүзләре һәм алынмалар. Гомумкулланылыш сүзләре һәм кулланылышлары чикләнгән сүзләр. Диалектизмнар, һөнәрчелек сүзләре, жаргоннар. Актив һәм пассив лексика. Искергән сүзләр һәм неологизмнар. Тел гыйлеме фәненең бер бүлеге буларак фразеология. Фразеологик әйтелмәләр. Фразеологик әйтелмәләр сүзлеге. Сүзгә лексик анализ ясау. Кабатлау. Контроль эш.	7
9	**Морфемика һәм сүз ясалышы.**	Морфемиканың өйрәнү предметы. Тел турындагы фәннең бүлекләре буларак морфемика һәм сүз ясалышы. Сүзнең тамыры. Тамырдаш сүзләр. Төрле сүз төркемнәрендә сүз ясалышы үзенчәлекләре. Сүз ясалышының үзенчәлекле ысуллары: морфемалар ярдәмендә сүз ясалышы, сүзләрне кушу, сүзнең бер сүз төркеменнән икенче сүз төркемнә күчүе һ.б. Телнең иң кечкенә мәгънәле кисәге буларак морфеманы үзләштерү, аның мәгънәсе һәм яңа сүзләр, яңа сүз формасы ясалышындагы роле. Сүз ясалыш ысуллары төшенчәсе.Төрле сүзлекләр (сүз ясагыч, этимологик) куллану.Морфемик һәм сүз ясагыч анализ.Кабатлау.	4
10	**Морфология .**	Грамматиканың бер бүлеге буларак морфология. Татар телендә сүз төркемнәре системасы. Сүз төркемнәренең бүленеш принциплары. Мөстәкыйль сүз төркемнәре: исем, сыйфат, рәвеш, сан, алмашлык, фигыль, аваз ияртемнәре. Модаль сүз төркемнәр: кисәкчә, ымлык, предикатив сүзләр. Хәбәрлек сүз төркемнәре: бәйлек һәм теркәгеч. Сүзнең лексик-грамматик, морфологик, лексик билгеләр буенча билгеле бер сүз төркеменә каравы. Сүз төркемнәренә морфологик анализ. Кабатлау. Контроль эш.	12
11	**Синтаксис һәм пуктуация.**	Тел гыйлеме фәненең бер бүлеге буларак синтаксис. Синтаксик берәмлекләр буларак сүзтезмә һәм җөмлә. Сүзтезмәләрнең төп төрләре, сүзтезмәдә баш һәм иярчен кисәкнең бәйләнеш ысулы. Әйтү максаты буенча җөмлә төрләре. Җөмләдә баш һәм иярчен кисәкләр, аларның бәйләнеш ысуллары. Җөмләдә тиңдәш кисәкләр. Аерымланган кисәкләре булган җөмләләр. Гади җөмлә төрләре: бер составлы һәм ике составлы, җыйнак һәм җәенке, тулы һәм ким, раслау һәм инкарь җөмләләр. Кушма җөмлә төрләре: тезмә һәм иярченле кушма җөмләләр. Теркәгечле һәм теркәгечсез тезмә кушма җөмләләр. Күп иярченле кушма җөмлә. Структура һәм мәгънә ягыннан иярченле кушма җөмлә төрләре.Туры һәм кыек сөйләм. Төрле сүзтезмә һәм җөмләләргә синтаксик анализ, аларны сөйләмдә дөрес куллану. Сөйләмнең сәнгатьлелеген арттыру максатыннан синтаксик синонимнарны куллану. Татар телендә	12

		тыныш билгеләре. Пунктуацион-мәгънәви өлеш. Татар теленең пунктуация кагыйдәләре. Кабатлау. Контроль эш.	
12	**Стилистика һәм сөйләм**.	Сөйләм стильләре (фәнни, рәсми, гади, әдәби, публицистик) һәм аларның үзенчәлекләре. Аудитория каршында чыгыш ясау: тема сайлау, максат һәм бурычны билгеләү, тел-сурәтләү чараларын сайлаганда, тыңлаучыларның кызыксынуларын исәпкә алу.Телдән һәм язма сөйләм үзенчәлекләре. Төрле жанр һәм стильдәге текстлар белән эшләү.Текстларны татар теленнән рус теленә тәрҗемә итү.	3
13	**Кабатлау. Тест эшләү.**	Кабатлау. Контроль тестирование	3
14	**Сөйләм культурасы**.	Кыскартылган сүзләрне дөрес әйтү. Орфоэпик сүзлекне файдалану. Сөйләмдә исем, сыйфат һәм фигыльләрне дөрес куллану. Әдәби сөйләмдә исем, сыйфат һәм фигыльләрнең кулланылышын күзәтү. Хәзерге татар теленең норматив сүзлекләре (орфоэпическ сүзлек, аңлатмалы сүзлек, орфографик сүзлек), аларның хәзерге татар әдәби телен үзләштерүдәге роле.	3
15	**Тел һәм мәдәният**.	Татар халкының тарихы һәм мәдәниятенең, Россиядә яшәүче башка халыклар белән бәйләнешенең һәм урынының телдә чагылышы. Татар сөйләм теленең кагыйдәләре һәм үзенчәлекләре. Татар сөйләм этикеты. Фольклор һәм әдәби әсәрләрдә, тарихи текстларда туган телнең милли-мәдәни берәмлеген билгеләү, лингвистик сүзлек ярдәмендә аларның мәгънәсен аңлату.Татар сөйләмә теле кагыйдәләрен укуда һәм көндәлек тормышта куллану.	2
16	**Контроль диктант (1). Изложение (3). Инша (4)**		8
Барлыгы			**68**

Тематик планлаштыру
5 сыйныф

№	Бүлекләр	Дәрес темалары
1нче чирек (16 сәг.) **Сөйләм һәм аралашу - 2сәг. Сөйләм эшчәнлеге – 4 сәг. Текст – 3 сәг. Сөйләм теле – 1 сәг. Татар теле турында гомуми мәгълүмат – 1 сәг. Башлангыч сыйныфта үткән материалны кабатлау – 2 сәг. +3 язма эш**		
1.	**Сөйләм һәм аралашу - 2 сәг.**	Аралаша белү – кеше мәдәниятенең әһәмиятле өлеше. Сөйләм һәм аралашу. Сөйләм ситуациясе. Телдән һәм язма сөйләм.

2		Диалогик һәм монологик сөйләм. Монолог төрләре: хикәяләү, сурәтләү, фикерләү.
3		**Кереш контроль диктант № 1**
4	**Сөйләм эшчәнлеге – 4 сәг.**	Эшчәнлек төре буларак сөйләм. Сөйләм эшчәнлеге төрләре: тыңлап аңлау, сөйләү, уку, язу.
5		Аралашу шартларына тәңгәл рәвештә укыган, тыңлаган, күргән мәгълүмат эчтәлеген сайлап алып, кыскача сөйләү.
6		Аралашу шартларына тәңгәл рәвештә укыган, тыңлаган, күргән мәгълүмат эчтәлеген сайлап алып, җентекләп сөйләү.
7		Дәреслектә күрсәтелгән сылтамалар буенча Интернет челтәрләрендә мәгълүмат эзләү.
8		**Сочинение № 1 “Җәй нәрсәсе белән матур?”**
9	**Текст – 3 сәг.**	Сөйләм эшчәнлеге продукты буларак текст. Текст төшенчәсе. Текст темасы, төп мәгънә. Текст микротемасы.
10		Текст кисәкләре һәм җөмләләрне бәйләүче лексик һәм грамматик чаралар. Текст планы (гади).
11		Хикәяләү (хикәя, сөйләү), сурәтләү (предметне, халәтне), фикерләү, аларның төп үзенчәлеге.
12	**Сөйләм теле – 1 сәг.**	Сөйләм теле. Сөйләм телен куллану даирәсе. Сөйләм теле. Аралашуның типик ситуацияләре.
13	**Татар теле турында гомуми мәгълүмат – 1 сәг.**	Аралашу чарасы буларак тел. Татар теле — татар әдәби әсәрләр теле. Тел турындагы фән буларак лингвистика. Лингвистиканың төп бүлекләре (гомуми мәгълүмат).
14		**Изложение № 1** .(аудиоязма буенча)
15	**Башлангыч сыйныфта үткән материалны кабатлау – 2 сәг.**	Башлангыч сыйныфта үткән материалны кабатлау. Аваз. Татар теленең сузык авазлар системасы. Сузыкларның язылышы. Тартыкларның язылышы. Телнең орфографик кагыйдәләре.
16		Сүзнең лексик мәгънәсе. Сүз ясалышы һәм сүз формасы үзгәрү. Грамматиканың бер бүлеге буларак морфология. Синтаксис берәмлеге буларак сүзтезмә. Әйтү максаты ягыннан җөмлә төрләре. Аларның интонацион һәм мәгънәви үзенчәлекләре.

2нче чирек (14 сәг.) **Фонетика һәм графика – 6 сәг. Орфоэпия һәм орфография - 5 сәг. Лексикология һәм фразеология (2 сәг.) +1 язма эш**		
17	**Фонетика һәм графика – 6 сәг.**	Лингвистика бүлеге буларак фонетика.
18		Сөйләм органнары, аларның сөйләм авазлары булдыруда катнашуы. Татар теленең сузык авазлар системасы, аларны күләме.
19		Сузык авазларның классификациясе. Татар теленең сузык авазлар системасындагы үзгәрешләр. Сингармонизм законы, аның төрләре. Сузыкларның кыскаруы. Дифтонглар.
20		Татар телендә тартыклар, аларның күләме. Татар теленең тартыклар системасындагы үзгәрешләр. Тартыклар ассимиляциясе, ассимиляция төрләре. Татар һәм рус телләрендә сузык һәм тартык авазлар.
21		Интонация төшенчәсе. Татар телендә басым. Татар теленең үз сүзләрендә һәм алынмаларда басым сакланмау очраклары. Сүз формаларында басым куюның авыр очраклары.
22		**Изложение № 2**
23	**Орфоэпия һәм орфография – 5 сәг.**	Хаталар өстендә эш .Орфоэпия һәм орфография. Әдәби тел нормалары. Орфоэпия нормалары төшенчәсе.
24		Орфоэпик сүзлек. Фонетик анализ.
25		Графика һәм орфография турында гомуми мәгълүмат. Татар теле алфавиты.
26		Орфография. Сузыкларның язылышы. Тартыкларның язылышы. Ике авазны белдерә торган хәрефләрнең язылышы. “ъ” һәм “ь” билгеләренең язылышы. Орфографик сүзлек. Телнең орфографик нормалары.
27		**Кабатлау. Сочинение № 2**

28	**Лексикология һәм фразеология – 1 сәг.**	Лингвистиканың бер бүлеге буларак лексикология. Телнең төп берәмлеге буларак сүз. Сүзнең лексик мәгънәсе. Бер мәгънәле һәм күп мәгънәле сүзләр.
29		**Контроль диктант № 2**
30	**Лексикология һәм фразеология – 1 сәг.**	Хаталар өстендә эш. Сүзләрнең туры һәм күчерелмә мәгънәсе. Антоним һәм аларның төрләре. Синоним һәм аларның төрләре
3нче чирек (21 сәг.) Лексикология һәм фразеология - 8 сәг. Морфемика һәм сүзъясалышы -9 сәг. Морфология -3 сәг. +1 язма эш		
31	**Лексикология һәм фразеология – 8 сәг.**	Пароним һәм аларның төрләре Омонимнар һәм аларның төрләре
32		Татар теленең үз сүзләре һәм алынмалар. Татар теленең сүзлек составы. Актив һәм пассив лексика. Искергән сүзләр һәм неологизмнар.
33		**Изложение № 3**
34		Фразеологизмнар, аларның мәгънәләре. Сөйләмдә фразеологик әйтелмәләрне куллану үзенчәлекләре.
35		Төрле төр сүзлекләр, аларны төрле эшчәнлек вакытында файдалану.
36		Татар теленең төп лексик нормалары.
37		Сүзгә лексик анализ ясау.
38		Мәкальләр, әйтемнәр.
39	**Морфемика һәм сүз ясалышы – 9 сәг.**	Морфемика һәм сүз ясалышы. Лингвистиканың бер бүлеге буларак морфемика.
40		Морфемика (телнең морфемик төзелеше) һәм сүз ясалышы. Сүз төзелеше һәм ясалышы турында гомуми мәгълүмат. Телнең иң кечкенә берәмлеге буларак морфема.
41		Тамыр һәм аффикс. Тамырдаш сүзләр.
42		**Изложение № 4**
43		Аффикслар ярдәмендә яңа сүзләр ясалышы. Төрле сүз төркеменә караган сүзләр ясалышында аффиксларның роле. Аффикслар, аффикс төрләре: сүз ясагыч, форма ясагыч һәм бәйләгеч аффикслар.

44		Татар телендә сүз ясау формалары. Тамыр сүзләр. Ясалма сүзләр.
45		Кушма сүзләр, кушма сүзләрнең структур төрләре: кушма, тезмә, парлы сүзләр.
46		Татар һәм рус телләрендә сүз төзелешендәге төп аермалар.
47		Морфемик анализ һәм сүз ясагыч анализ.Кабатлау.
48		**Контроль диктант № 3**
49	**Морфология – 3 сәг.**	Хаталар өстендә эш Мөстәкыйль сүз төркемнәре: исем, сыйфат, рәвеш, сан, алмашлык, фигыль, аваз ияртемнәре. Сүз төркеме буларак исем, аның гомуми мәгънәсе, морфологик үзлекләре, синтаксик функцияләре. Уртаклык һәм ялгызлык исемнәр.
50		**Сочинение № 3**
51		Хаталар өстендә эш. Сүз төркеме буларак сыйфат, аның гомуми мәгънәсе, морфологик үзлекләре, синтаксик функциясе.
4 нче чирек (19 сәг.) Морфология -2 сәг. Синтаксис һәм пунктуация -3 сәг. Стилистика һәм сөйләм культурасы -3 сәг. Тел һәм мәдәният – 1 сәг. Сөйләм теле – 5 сәг. Кабатлау – 1+4 язма эш		
52	**Морфология -2 сәг.**	Сүз төркеме буларак фигыль, аның гомуми мәгънәсе, синтаксик функцияләре. Фигыльләрнең төрләнеше.
53		Морфологияне кабатлау.
54		**Сочинение № 4 “Туган телем –иркә гөлем”**
55	**Синтаксис һәм пунктуация- 3 сәг.**	Грамматиканың бер бүлеге буларак синтаксис. Синтаксик берәмлеге буларак сүзтезмә. Сөйләмнең иң кечкенә берәмлеге буларак җөмлә. Әйтү максаты буенча җөмлә төрләре: хикәя, боерык (тойгылы) һәм сорау җөмләләр.
56		Эндәш сүзләр, аларның функцияләре. Әңгәмәдәшкә йогынты ясау, сөйләмгә бәя бирү чагылышы буларак кереш конструкцияләр (сүзләр, сүзтезмәләр).
57		Җөмлә азагында тыныш билгеләре. Гади җөмләдә тыныш билгеләренең куелышы белән бәйле пунктуация кагыйдәләре.

58		Кабатлау. **Сочинение № 5**
59	**Стилистика һәм сөйләм культурасы – 3 сәг.**	Хаталар өстендә эш.Телдән һәм язма сөйләм турында төшенчә. Сөйләмдә синоним, антоним һ.б. урынлы куллану. Сөйләм культурасы үсеше һәм стильләрне камилләштерүдә синтаксик синомнарның роле.
60		Әдәби тел төшенчәсе. Телдән һәм язма әдәби телгә карата куелган таләпләр турында гомуми төшенчә. Сөйләмдә төрле лексик чараларны (синоним, антоним, калька, фразеологик әйтелмәләр, мәкальләр һәм әйтемнәр) куллану мөмкинлеге.
61		Төрле жанр һәм стильгә караган текстлар белән эшләү. Текстларны татар теленнән рус теленә тәрҗемә итү.
62	**Кабатлау – 1 сәг.**	Кабатлау. Фонетика һәм графика. Орфоэпия һәм орфография. Лексикология һәм фразеология Кабатлау. Морфемика һәм сүз ясалышы. Морфология. Синтаксис һәм пунктуация Тест эшләү.
63		**Изложение № 5**
64	**Сөйләм культурасы - 5 сәг.**	Лингвистиканың бер бүлеге буларак сөйләм культурасы. Тел нормалары, аның функцияләре.
65		Әдәби телнең төп кагыйдәлере: орфоэпик, лексик, грамматик, дөрес язу кагыйдәләре. Кагыйдә вариантлары.
66		Сөйләм хаталары. Татар теленең һәм сөйләм культурасының лексик байлыгы.
67		Татар теленең сөйләм этикеты. Коммуникация төренә карап сөйләм этикетының тиешле кагыйдәләрен куллану. Татар сөйләм этикеты: исәнләшү, саубуллашу, котлау ситуацияләре этикеты. Диалогларда аралашу – эш-хәрәкәткә өйдәү.
68		Телдә халык мәдәнияте һәм тарихы чагылышы. Фольклор һәм әдәби әсәрләрдә милли-мәдәни компонентлы тел берәмлекләре.
69	**Тел һәм мәдәният - 1 сәг.**	Телдә татар халкының тарихы, мәдәнияте һәм Россиядә яшәүче башка халыклар белән бәйләнешенең чагылышы. Текстта милли-мәдәни компонентлы мәгънәгә ия булган тел берәмлекләрен билгеләү. Текстта милли-мәдәни компонентлы мәгънәгә ия булган тел берәмлекләренең мәгънәләрен аңлатмалы, этимологик, фразеологик әйтелмәләр сүзлеге һ.б. сүзлекләр ярдәмендә аңлата белү.
70		**Контроль диктант № 4**

6 сыйныф

№	Бүлекләр	Дәрес темалары
	1 нче чирек (17 сәг.)	

	Тел турында гомуми мәгълүмат(1сәг.). Фонетика һәм графика (4сәг) +кереш контроль диктант (1 сәг.) Сөйләм һәм аралашу (1 сәг.) Сөйләм эшчәнлеге (4 сәг.) Телнең функциональ төрлелеге (2сәг.) Текст (2сәг.) Орфоэпия һәм орфография (1сәг.) Морфемика һәм сүз ясалышы(1сәг.)	
1	**Тел турында гомуми мәгълүмат (1сәг.)**	Хәзерге татар теленең кулланылыш формалары: әдәби тел, территориаль диалектлар, шәһәр гади сөйләме, билгеле бер һөнәр ияләренә хас булган сөйләм, жаргон
2	**Фонетика һәм графика (4 сәг.)**	Сөйләмдә авазлар үзгәреше. Аваз һәм фонема.
3		Татар теленең сузыклар системасы, аларның күләме. Сузык авазлар классификациясе. Татар теленең тартыклар системасындагы үзгәрешләр. Тартыклар ассимиляциясе, ассимиляция төрләре. Татар һәм рус телләрендә сузык һәм тартык авазлар.
4		Татар телендә басым. Татар теленең үз сүзләрендә һәм алынмаларда басым сакланмый торган очраклар. Интонация төшенчәсе.
5		Фонетик анализ. «Фонетика һәм графика»темасын кабатлау.
6		**Кереш контроль диктант№1**
7	**Сөйләм һәм аралашу (1 сәг.)**	Сөйләм һәм аралашу . Аралашу шартлары. Монолог төрләре: хикәяләү, сурәтләү, фикерләү. Сораштыру диалогы, диалог – эш-хәрәкәткә чакыру, этәргеч. Төрле төр диалоглар тиңдәшлеге.
8	**Сөйләм эшчәнлеге (4 сәг.)**	Сөйләм эшчәнлеге төрләре буларак тыңлап аңлау, уку, язуның төп үзенчәлекләре. Сайлап алу, танышу, детальле тыңлап аңлау.
9		Телдән сөйләнә торган монологны аңлау эффиктивлыгын арттыра торган ысуллар.
10		Уку культурасы. Телдән сөйләүнең төп үзенчәлекләре. Күргән, ишеткән мәгълүматны аралашу шартлары буенча кыскартып, сайлап алып, җентекләп сөйләү.
11		Язма сөйләмнең төп үзенчәлекләре. Укылган, тыңланылган текстны тулы, кыскача, сайлап алып язу. **“Сөйләм эшчәнлеге”темасына изложение№ 1**
12	**Телнең функциональ төрлелеге (2 сәг.)**	Телнең функциональ төрлелеге: гади сөйләм, рәсми стиль, фәнни стиль, публицистик стиль. Гади сөйләмгә хас булган тел-сурәтләү чаралары, сөйләм максаты, типик сөйләм ситуацияләре, кулланылу даирәсе.Гади сөйләмнең төп жанрлары: хикәя, әңгәмә.
13		Рәсми стильгә хас булган тел-сурәтләү чаралары, сөйләм максаты, типик сөйләм ситуацияләре, кулланылу даирәсе. Рәсми стильнең төп жанрлары: гариза, аның үзенчәлекләре. Фәнни стильнең төп жанрлары: аннотация, аның үзенчәлекләре. Публицистик стильнең төп жанрлары: чыгыш, аның үзенчәлекләре.

14	**Текст 2 (сәг.)**	Текстның төп үзлекләре. Текст структурасы. Текстның мәгънәви, композицион бөтенлеге һәм төзеклеге. Тема, тексттагы төп фикер. Текстның микротемасы. Текст өлешләрен һәм җөмләләрне үзара бәйли торган лексик, грамматик һәм мәгънәви чаралар. Тексттагы төп һәм өстәмә мәгълүмат.
15		План (катлаулы), аннотация. Сөйләмнең функциональ-мәгънәви тибы буларак сурәтләү, аның үзенчәлекләре (предмет, халәт, процесны сурәтләү); сөйләмнең башка функциональ-мәгънәви кисәкләре белән тиңдәшлеге. **“Текст” темасына буенча инша.”Көзге урман”№1**
16	**Орфоэпия һәм орфография (1 сәг.)**	Орфоэпия нормалары турында төшенчә. Орфоэпик сүзлек. Графика һәм орфографика турында төшенчә. Телнең орфографик нормалары.Баш һәм юл хәрефләрне куллану. Сүзне юлдан-юлга күчерү кагыйдәләре. Сузыкларның дөрес язылышы.Тартыкларның дөрес язылышы. Сүзләрнең бергә, аерым һәм сызыкча аша язылу очракларына бәйле орфографик кагыйдәләр.Орфографик сүзлек.
17	**Морфемика һәм сүз ясалышы (1сәг.)**	Сүз ясалышы һәм сүз формасы үзгәрү, сүз ясагыч, форма ясагыч һәм бәйләгеч аффикслар
2нче чирек (14 сәг.) **Морфемика һәм сүз ясалышы (4 сәг.) Лексикология һәм фразология (6 сәг.)+контроль диктант(1сәг.) Морфология (3 сәг.)**		
18	**Морфемика һәм сүз ясалышы (4 с)**	Сүз ясалыш пары, сүз ясалыш чылбыры. Сүз ясалыш оясы
19		Сүз ясалышының төп ысуллары. Аффикслар ярдәмендә сүз ясалышы. Сүзъясалыш ысулы буларак, сүзләрне кушу. Кушма сүзләр.
20		Сүзләргә морфемик һәм сүз ясагыч анализ ясау.Кабатлау.
21		**«Морфемика һәм сүз ясалышы» темасы буенча изложение №2**
22	**Лексикология һәм фразеология (6 сәг.)**	Лексикология. Тел берәмлеге буларак сүз. Сүзнең башка тел берәмлекләреннән аермасы.
23		Татар теленең сүзлек составы: искергән сүзләр, тарихи сүзләр, неологизмнар һәм аларның төрләре. Диалекталь сүзләр. Терминнар һәм һөнәрчелек сүзләре.Жаргон лексикасы һәм аларның кулланылыш үзенчәлекләре.
24		**Сүзнең стилистик бизәлеше.”Лексикология һәм фразеология” темасы буенча инша № 2 “Әгәр мин тылсымчы булсам”**
25		Фразеологик әйтелмәләр, аларның мәгънәләре. Сөйләмдә фразеологик әйтелмәләрне куллану үзенчәлекләре.

26		Төрле сүзлекләр, аларны төрле эшчәнлектә файдалану.
27		Сүзгә лексик анализ ясау. Лексикология һәм фразеология темасын кабатлау.
28		**Лексикология һәм фразеология" темасы буенча контроль диктант №2**
29	**Морфология (3 сәг)**	Грамматиканың бер бүлеге буларак морфология. Сүз төркемнәре классификациясе. Мөстәкыйль, хәбәрлек һәм модаль мәгънәле сүз төркемнәре.
30		Мөстәкыйль, хәбәрлек һәм модаль мәгънәле сүз төркемнәре. Мөстәкыйль сүз төркемнәре: исем, сыйфат, рәвеш, сан, алмашлык, фигыль, аваз ияртемнәре.
31		Сүз төркеме буларак исем (кабатлау). Сан, килеш һәм тартым категорияләре. Сүз төркеме буларак, сыйфат (кабатлау).
3 нче чирек (20 сәг.) Морфология (14сәг.)+1 контроль диктант Синтаксис һәм пунктуация (5 сәг.)		
32	**Морфология (14 сәг.)**	Асыл һәм нисби сыйфатлар. Сыйфат дәрәҗәләре.
33		Сүз төркеме буларак сан, аның гомумкатегория мәгънәсе, морфологик үзлекләре, синтаксик функцияләре.
34		Саннарның мәгънә ясалыш ягыннан сан төркемчәләре. Микъдар һәм тәртип саннарының грамматик үзлекләре.
35		Сан темасына морфологик анализ
36		**"Сан"темасы буенча изложение №3**
37		Сүз төркеме буларак алмашлыклар, аларның гомумкатегория мәгънәләре, морфологик үзлекләре, синтаксик функцияләре Мәгънә һәм грамматик билгеләр буенча алмашлык төркемнәре.
38		Алмашлыкларның төрләнеше. "Алмашлык" сүз төркеменә морфологик анализ
39		Сүз төркеме буларак фигыль, аның гомумкатегория мәгънәсе, морфологик үзлекләре, синтаксик функцияләре.
40		Фигыльләрнең төрләнеше. "Фигыль" сүз төркеменә морфологик анализ
41		**«Фигыль» темасы буенча инша №3. "Кешелек дуслык белән көчле"**
42		Затланышлы фигыль формалары: хикәя фигыль, боерык фигыль, теләк фигыль, шарт фигыль.

43		Затланышлы фигыль формалары: хикәя фигыль, Затланышлы фигыль формалары: боерык фигыль
44		Затланышлы фигыль формалары: теләк фигыль. Затланышлы фигыль формалары: шарт фигыль.
45		Сүз төркемнәренә морфологик анализ ясау.
46		**“Морфология” темасы буенча контроль диктант №3**
47	**Синтаксис һәм пунктуация (5 сәг.)**	Грамматиканың бер өлеше буларак синтаксис. Сөйләмнең иң кечкенә берәмлеге буларак җөмлә.
48		Эмоциональ бизәлеш ягыннан җөмлә төрләре: тойгысыз һәм тойгылы җөмлә. Аларның интонацион һәм мәгънәви үзенчәлекләре. Җөмләнең грамматик нигезе. Гади һәм кушма җөмләләр.
49		Җөмләнең иярчен кисәкләре: аергыч, тәмамлык, хәл. Җәенке һәм җыйнак җөмләләр.
50		**«Җәенке һәм җыйнак җөмләләр» темасы буенча изложение №4**
51		Тиңдәш кисәкле җөмләләр. Тиңдәш кисәкле җөмләләрдә бәйләүче чаралар. Эндәш сүз, аның функцияләре. Эндәш сүзле җөмләнең интонациясе. Татар телендә тыныш билгеләре. Кабатлау.
4 нче чирек (17 сәг.) Синтаксис һәм пунктуация (1сәг.) Стилистика һәм сөйләм культурасы (3сәг.) Сөйләм культурасы (7 сәг.) Тел һәм мәдәният (5сәг.) +1 контроль диктант		
52	**Синтаксис һәм пунктуация (1сәг.)**	**Синтаксис һәм пунктуация темасы буенча инша №4 “Кошлар- канатлы дусларыбыз”**

53	**Стилистика һәм сөйләм культурасы (3сәг.)**	Сөйләмдә синоним, антонимнарны урынлы куллану. Сөйләм культурасын үстерүдә һәм стильләрне камилләштерүдә синтаксик синонимнарның роле.
54		Сөйләмдә төрле лексик чараларны (синоним, антоним,калька, фразеологик әйтелмә, мәкаль, әйтем) куллану мөмкинлеге.
55		Төрле жанр һәм стильдәге текстслар белән эшләү. Текстларны татар теленнән рус теленә тәрҗемә итү.
56	**Сөйләм культурасы 7 сәг.)**	Лингвистиканың бер өлеше буларак сөйләм культурасы.
57		Телдән аралашу этикасы, эффективлыгы, нормативлыгына ирешүнең мәҗбүри шарты буларак, аралашу шарты һәм даирәсе нигезендә тел-сурәтләү чараларын сайлау.
58		**“Сөйләм культурасы”темасы буенча инша №5 “Безнең гаилә”**
59		Алмашлык, сан, фигыльләрне куллануның орфоэпик, лексик, грамматик, стилистик кагыйдәләре һәм язылыш нормалары. Кагыйдә вариантлары.
60		Хәзерге татар теленең норматив сүзлекләре (орфоэпик сүзлек, аңлатмалы сүзлек,орфографиянең кыен очраклары сүзлеге, орфографик сүзлек), аларның хәзерге татар әдәби телен үзләштерүдәге роле.
61		**“Сөйләм культурасы” темасына изложение №5**
62		Сүзлекләрнең хәзерге татар әдәби телен үзләштерүдәге роле. Төрле төр сүзлекләр белән эшләү күнегүләре
63		**Үтелгәннәрне кабатлауга тест**
64	**Тел һәм мәдәният (5 сәг.)**	Тел һәм мәдәниятнең үзара бәйләнеше.
65		Тел һәм мәдәниятнең үзара бәйләнеше.Татар теленең мәдәният һәм тарих белән бәйләнеше.
66		**Ел буена үтелгән материал буенча контроль диктант №4**
67		Тел һәм мәдәниятнең үзара бәйләнеше.Татар теленең мәдәният һәм тарих белән бәйләнеше. Телне өйрәнү ил тарихын һәм мәдәниятен яхшырак белергә ярдәм итә дигән фикерне дәлилли торган мисаллар китерү.
68		Тел һәм мәдәниятнең үзара бәйләнеше. Шәхескә хөрмәт, әйләнә-тирәдәгеләргә дустанә мөнәсәбәт, иҗтимагый танылуга ихтыяҗ нигезендә сөйләм кагыйдәләрен уку-укыту эшчәнлегендә һәм көндәлек тормышта урынлы куллану.
69		**“Тел һәм мәдәният” темасы буенча инша №6 “Тел –милләт сакчысы”**
70	**Кабатлау**	**Ел буена үтелгән материалны кабатлау.**

7 сыйныф

№	Бүлекләр	Дәрес темалары

1нче чирек (16 сәг.) Сөйләм һәм аралашу (1 сәг.) Сөйләм эшчәнлеге (1 сәг.) Текст (2 сәг.) Телнең функциональ төрлелеге (1 сәг.) Төрки телләр арасында татар теле (1 сәг.) Фонетика һәм графика (3 сәг.) Орфоэпия һәм орфография (1 сәг.) Лексикология һәм фразеология (3 сәг.) + 3 язма эш		
1	**Сөйләм һәм аралашу (1 сәг.)**	Сөйләм һәм аралашу. Сөйләм этикеты һәм аралашу кагыйдәләре. Аралашу чарасы буларак тел. Сөйләм шартлары. Монолог төрләре: хикәяләү, сурәтләү, фикерләү. Сораштыру диалогы, диалог – эш-хәрәкәткә чакыру, этәргеч. Төрле төр диалоглар тыңдәшлеге.
2	**Сөйләм эшчәнлеге (1 сәг.)**	Сөйләм эшчәнлеге төрләре буларак тыңлап аңлау, уку, язуның төп үзенчәлекләре. Телдән һәм язма сөйләм формалары тәңгәллеге. Телдән сөйләнә торган монологны аңлау эффективлыгын арттыра торган ысуллар. Телдән сөйләмнең көтелмәгәнчә килеп чыга алуы. Уку культурасы. Телдән сөйләүнең төп үзенчәлекләре. Сөйләү – сөйләм этәргече.
3	**Текст (2 сәг.)**	Сөйләм эшчәнлеге нәтиҗәсе буларак текст. Текстның төп билгеләре: кисәкләргә бүленә алу сәләте, мәгънәви бөтенлек, формаль яктан бәйләнгән булу, әйтемнең автономлыгы.
4		Тема, тексттагы төп фикер. Текстның микротемасы, текст планы; текстның абзацларга бүленеше: кереш, төп өлеш, йомгак.
5		**Кереш контроль диктант №1**
6	**Телнең функциональ төрлелеге (1 сәг.)**	Сөйләмнең типик ситуацияләре, кулланылу даирәсе, сөйләм максаты, гади сөйләмгә хас булган тел-сурәтләү чаралары. Рәсми стиль сөйләменең типик ситуацияләре, кулланылу даирәсе, сөйләм максаты, рәсми стильгә хас булган тел-сурәтләү чаралары. Рәсми стильнең төп жанрлары: гариза, аның үзенчәлекләре. Фәнни стильнең төп жанрлары: аннотация, аның үзенчәлекләре. Публицистик стильнең төп жанрлары: чыгыш, аның үзенчәлекләре. Сөйләм чарасы буларак тел. Татар теле һәм аның төрки телләр арасындагы урыны. Төрки телләргә хас булган үзлекләр. Идел-Урал буе регионы.
7	**Төрки телләр арасында татар теле (1 сәг.)**	Сөйләм чарасы буларак тел. Татар теле һәм аның төрки телләр арасындагы урыны. Төрки телләргә хас булган үзлекләр. Идел-Урал буе регионы.
8		**Инша №1**
9	**Фонетика һәм графика (3 сәг.)**	Фонетиканың өйрәнү предметы. Сөйләм авазлары.
10		Фонетик иҗек. Басым һәм аның үзенчәлекләре. Интонация төшенчәсе. Алынма сүзләрнең әйтелеше.
11		Аваз һәм хәреф тәңгәллеге. Фонетик анализ.
12	**Орфоэпия һәм орфография(1**	Орфоэпия нормалары турында төшенчә. Графика һәм орфография турында төшенчә. Орфографик сүзлек.

	сәг.)	
13	**Лексикология һәм фразеология (3 сәг.)**	Лексиканың өйрәнү предметы.Сүз һәм аның лексик мәгънәсе.
14		Сүзнең лексик мәгънәсен аңлатуның төп ысуллары: сүзлектәге кыскача аңлатма; синоним, антоним, тамырдаш сүзләр табу.Үзенчәлекле лексик төркем буларак этикет сүзләре.
15		Аңлатмалы сүзлек белән танышу һәм аны сөйләм практикасында куллану. Сүзнең лексик мәгънәсе, морфемик төзелеше һәм язылышы арасындагы бәйләнеш.
16		**Изложение №1**
2 нче чирек (15 сәг.) Лексикология һәм фразеология (2 сәг.) Морфемика һәм сүз ясалышы (2 сәг.) Морфология (7 сәг.)+ 3 язма эш		
17	**Лексикология һәм фразеология (2 сәг.)**	Бер мәгънәле һәм күп мәгънәле сүзләр. Сүзләрнең туры һәм күчерелмә мәгънәсе. Әдәби троплар: метафора, җанландыру, эпитет хасил итү ысулы буларак сүзнең күчерелмә мәгънәсе.
18		Фразеологик әйтелмәләр һәм аларның мәгънәсе.Сөйләмдә фразеологик әйтелмәләрнең кулланылыш үзенчәлекләре. Сүзгә лексик анализ ясау. Кабатлау.
19		**Инша №2**
20	**Морфемика һәм сүз ясалышы (2 сәг.)**	Морфемиканың өйрәнү предметы. Телнең иң кечкенә берәмлеге буларак морфема. Сүз ясагыч, форма ясагыч һәм бәйләгеч аффикслар. Тамыр, тамырдаш сүзләрнең мәгънәви бөтенлеге. Сүз нигезе.
21		Сүз формасын хасил итә торган морфема буларак кушымча. Морфемика һәм орфография арасындагы бәйләнеш. Сүзгә морфемик һәм сүз төзелеше ягыннан анализ ясау.
22		**Изложение №2**
23	**Морфология (7 сәг.)**	Грамматиканың бер бүлеге буларак морфология. Сүз төркемнәре классификациясе. Исем, алмашлык.
24		Сүз төркемнәре классификациясе. Сан. Мөстәкыйль сүз төркемнәре: рәвеш һәм аның үзенчәлекләре.
25		Мөстәкыйль сүз төркемнәре: фигыль һәм аның үзенчәлекләре. Затланышлы һәм затланышсыз фигыльләр.
26		Сыйфат фигыль, хәл фигыль, исем фигыль, инфинитив.
27		Мөстәкыйль сүз төркемнәре: аваз ияртемнәре һәм аларның үзенчәлекләре. Мөстәкыйль сүз төркемнәренең төрләнеше.
28		Модаль кисәкләр (кисәкчә, ымлык, предикатив сүзләр).
29		Хәбәрлек сүз төркеме (бәйлекләр һәм теркәгечләр).
30		**Контроль диктант №2**
31		Сыйфат фигыль, аның грамматик үзлекләре. Сыйфат фигыльдә фигыль һәм сыйфат билгеләре.
3 чирек (22 сәг.) Морфология (5 сәг.) Синтаксис һәм пунктуация (14 сәг.) + 3 язма эш		
32	**Морфология (5**	Сыйфат фигыльнең синтаксик функцияләре.

33	сәг.)	Хәл фигыль, аның грамматик үзлекләре.
34		Хәл фигыльдә рәвеш һәм фигыль билгеләре.
35		Хәл фигыльнең синтаксик функцияләре.
36		Кабатлау. Сүзгә морфологик анализ ясау.
37		**Изложение №3**
38	**Синтаксис һәм пунктуация (13 сәг.)**	Грамматиканың бер өлеше буларак синтаксис. Сөйләмнең иң кечкенә берәмлеге буларак җөмлә.
39		Җөмләнең баш кисәкләре буларак, ия һәм хәбәр. Иянең белдерелү ысуллары.
40		Гади һәм тезмә хәбәр.
41		Ия һәм хәбәр арасына сызык куелу.
42		**Инша №3**
43		Җөмләнең иярчен кисәге буларак, аергыч. Аергыч төрләре.
44		Җөмләнең иярчен кисәге буларак, тәмамлык.
45		Җөмләнең иярчен кисәге буларак, хәл. Хәл төрләре.
46		Аерымлану төшенчәсе. Хәлләрнең аерымлануы.
47		Иярчен җөмлә төрләре: аергыч, тәмамлык, хәл.
48		Җөмләнең аныклаучы кисәкләре. Аныклагычлар янында тыныш билгеләре.
49		Иясе генә булган һәм хәбәре генә булган бер составлы җөмләләр. Тулы һәм ким җөмләләр. Атау җөмләләр.
50		Эндәш һәм кереш сүзләр булган җөмләләр.
51		Гади җөмләгә синтаксик анализ ясау.
52		**Контроль диктант №3**
53	**Синтаксис һәм пунктуация (1сәг.)**	Синтаксис һәм пунктуация (1сәг.)
4 нче чирек (19 сәг.) Синтаксис һәм пунктуация (4 сәг.) Стилистика һәм сөйләм культурасы (3 сәг.) Кабатлау. (3 сәг.) Сөйләм культурасы (3 сәг.) Тел һәм мәдәният (3 сәг.) + 3 язма эш		
54		**Инша №4**
55	**Синтаксис һәм пунктуация (4сәг.)**	Татар телендә тыныш билгеләре: нокта, сорау, өндәү.
56		Татар телендә тыныш билгеләре: ике нокта, сызык, күп нокталар.
57		Татар телендә тыныш билгеләре: кызыл юл, җәяләр, куштырнаклар.
58		Пунктуацион-мәгънәви өлеш. Татар теленең пунктуацион кагыйдәләре. Кабатлау.
59		**Изложение №4**

60	**Стилистика һәм сөйләм культурасы (3 сәг.)**	Сөйләмдә синоним, антонимнарны урынлы куллану.
61		Сөйләмдә төрле лексик чараларны (синоним, антоним, калька, фразеологик әйтелмә, мәкаль, әйтем) куллану мөмкинлеге.
62		Төрле жанр һәм стильдәге текстлар белән эшләү. Текстларны татар теленнән рус теленә тәрҗемә итү.
63	**Сөйләм культурасы (3 сәг.)**	Кыскартылма сүзләрне дөрес куллану. Сөйләмдә исем, сыйфат һәм фигыльләрне дөрес һәм сәнгатьле әйтү. Әдәби әсәрләрдә исем, сыйфат һәм фигыльләрнең кулланылышын күзәтү.
64		Хәзерге татар теленең норматив сүзлекләре (орфоэпик, аңлатмалы, орфографик, грамматик бәхәс уята торган мәсьәләрне хәл итә торган сүзлек)
65		Хәзерге татар теленең норматив сүзлекләре, аларның хәзерге татар әдәби теле нормаларын үзләштерүдәге роле.
66	**Кабатлау. Тест эшләү. Контроль эш (3 сәг.)**	Кабатлау. Морфология.
67		Кабатлау. Синтаксис һәм пунктуация.
68		Тест эшләү.
69		**Контроль диктант №4**
70	**Тел һәм мәдәният (1 сәг.)**	Мәдәният көзгесе буларак тел. Тел һәм мәдәният арасындагы бәйләнеш. Мәдәният һәм милли тел үзенчәлекләре.

8 сыйныф

№	Бүлекләр	Дәрес темалары
1нче чирек (16 сәг.) Тел – аралашуның иң мөһим чарасы (1 сәг.) Фонетика һәм графика (3сәг.) Сөйләм һәм аралашу (1 сәг.) Орфоэпия һәм орфография (2 сәг.) Лексикология һәм фразеология (5 сәг.) Сөйләм эшчәнлеге (2 сәг.) + 2 язма эш		
1	**Тел – аралашуның иң мөһим чарасы (1 сәг.)**	Аралашу чарасы буларак тел. Татар теле һәм аның башка телләр арасындагы урыны.
2	**Фонетика һәм графика (3сәг.)**	Фонетиканың өйрәнү предметы. Сөйләм авазлары. Фонетик иҗек.
3		Фонетик транскрипция элементлары. Татар телендә басым төшү үзенчәлекләре.

4		Сүзгә фонетик анализ ясау. *е, ё, я, ю* авазларының мәгънәсе. Кабатлау.
5		**Кереш контроль диктант №1**
6	**Сөйләм һәм аралашу (1 сәг.)**	Аралаша белү – кеше мәдәниятнең иң мөһим өлеше. Текст, стиль һәм сөйләм төрләре турында өйрәнгәнне кабатлау; өйрәнгән сөйләм стильләренә хас булган тел-сурәтләү чаралары турындагы күзаллауны киңәйтү.
7	**Орфоэпия һәм орфография (2 сәг.)**	Орфографик сүзлек һәм аны сөйләм практикасында куллану.
8		Орфографиянең өйрәнү предметы. Орфограмма төшенчәсе. Сүзлек диктанты.
9	**Лексикология һәм фразеология (5 сәг.)**	Әдәби троплар: метафора, җанландыру, эпитет хасил итү ысулы буларак сүзнең күчерелмә мәгънәсе.
10		Синоним, антоним сүзләр. Омонимнар.
11		Татар теленең сүзлек запасын тутыру ысуллары. Төрки-татар сүзләре һәм алынмалар.
12		Фразеологик әйтелмәләр һәм аларның стилистик үзлекләре, сөйләмдәге төп функцияләре.
13		Кабатлау.
14	**Сөйләм эшчәнлеге (2 сәг.)**	Эшчәнлек төре буларак сөйләм. Сөйләм төрләре: тыңлап аңлау, сөйләү, уку, язу. Тыңлап аңлау төрләре: сайлап алып, танышу. Танышу, өйрәнү, эзләү, уку төрләре стратегиясе.
15		Текстның мәгънәсенә төшенеп уку. Аралашу шартларына туры китереп, укылган, тыңланган текстны тулы, кыскача, сайлап алып язу.
16		**“Көзге муллык” темасына инша язу №1**
2нче чирек (15 сәг.) **Морфемика һәм сүз ясалышы (2 сәг.) Морфология (12 сәг.) + 1 язма эш**		
17	**Морфемика һәм сүз ясалышы (2 сәг.)**	Лингвистиканың бер бүлеге буларак морфемика. Сүзнең иң кечкенә берәмлеге буларак морфема. Сүзнең ясалышы һәм үзгәреше. Тамырдаш сүзләр. Мөстәкыйль сүзләрнең тамыры һәм кушымча.
18		Татар теленең сүзлек запасын тутыру ысуллары: сүз ясалыш һәм башка телләрдән кергән алынмалар. Татар телендә сүз ясалышы механизмы төшенчәсе. Сүз ясалышының төп ысуллары. Сүзгә морфемик һәм сүз ясагыч анализ. Кабатлау.
19	**Морфология (12 сәг.)**	Татар теленең төп морфологик кагыйдәләре.
20		Сүзләрнең лексик-грамматик төрләре буларак, сүз төркемнәре. Исем.
21		Сүзләрнең лексик-грамматик төрләре буларак, сүз төркемнәре. Сыйфат.
22		Сүзләрнең лексик-грамматик төрләре буларак, сүз төркемнәре. Алмашлык.

23		Сүзләрнең лексик-грамматик төрләре буларак, сүз төркемнәре. Сан.
24		Сүзләрнең лексик-грамматик төрләре буларак, сүз төркемнәре.Фигыль.
25		Сүзләрнең лексик-грамматик төрләре буларак, сүз төркемнәре. Рәвеш.
26		Мөстәкыйль, хәбәрлек һәм модаль сүз төркемнәре.
27		Хәбәрлек сүз төркеме: бәйлек һәм теркәгечләр.
28		Модаль сүз төркемнәре: ымлык, кисәкчә, предикатив сүзләр.
29		Модаль сүз төркемнәре. Аларның семантик, морфологик һәм синтаксик үзенчәлекләре.
30		**Морфология бүлеге буенча контроль диктант №2**
31		Сүзгә морфологик анализ ясау.
3нче чирек (21 сәг.) Морфология (2 сәг.) Синтаксис һәм пунктуация (16 сәг.) + 3 язма эш		
32	**Морфология (2 сәг.)**	Төрле сүз төркемнәренә караган сүзләрнең ясалышы.
33		Төрле сүз төркемнәренә караган сүзләрнең семантикасы һәм кулланылыш үзенчәлекләре.
34	**Синтаксис һәм пунктуация (3сәг.)**	Хаталар өстендә эш. Туры һәм кыек сөйләм. Чит сөйләмне җиткерү ысуллары: туры һәм кыек сөйләм. Туры сөйләм белән җөмлә төзелеше.
35		Туры сөйләм вакытында тыныш билгеләренең куелышы. Чит сөйләмне җиткерү ысулы буларак цитата. Цитатаны тыныш билгеләре белән билгеләү.
36		Диалог.
37		**Изложение язу №1**
38	**Синтаксис һәм пунктуация (4 сәг.)**	Кушма җөмлә төшенчәсе. Кушма җөмлә төрләре. Тезмә кушма җөмлә. Теркәгечле һәм теркәгечсез тезмә кушма җөмләләр.
39		Иярченле кушма җөмлә. Татар һәм рус телләрендә иярченле кушма җөмлә төзелеше.
40		Синтетик иярченле кушма җөмлә, әлеге төр җөмләдә җөмләләрнең үзара бәйләнеше, тыныш билгеләре.
41		Аналитик иярченле кушма җөмлә, әлеге төр җөмләдә җөмләләрнең үзара бәйләнеше, тыныш билгеләре.
42		**Картина буенча инша язу. (А.М.Родионовның “Икмәк” картинасы) №2**
43	**Синтаксис һәм пунктуация (4сәг.)**	Иярченле кушма җөмләнең төзелеше: баш һәм иярчен җөмлә; иярченле кушма җөмләдә бәйләү чаралары.
44		Иярчен җөмлә, аның төрләре. Иярчен ия һәм иярчен хәбәр җөмләләр.

45		Иярчен җөмлә, аның төрләре. Иярчен тәмамлык һәм иярчен аергыч җөмләләр.
46		Иярчен җөмлә, аның төрләре. Иярчен вакыт һәм иярчен урын җөмләләр.
47		**“Кышкы бизәкләр” темасына инша язу. №3**
48	**Синтаксис һәм пунктуация (5сәг.)**	Иярчен җөмлә, аның төрләре. Иярчен рәвеш һәм иярчен күләм җөмләләр.
49		Иярчен җөмлә, аның төрләре. Иярчен сәбәп һәм иярчен максат җөмләләр.
50		Иярчен җөмлә, аның төрләре. Иярчен шарт һәм иярчен кире җөмләләр.
51		Иярчен җөмлә, аның төрләре. Иярчен аныклагыч җөмлә.
52		Татар телендә тыныш билгеләре. Пунктуацион-мәгънәви өлеш. Татар теленең пунктуацион кагыйдәләре. Баш һәм иярчен җөмләләр арасында тыныш билгеләре.
4нче чирек (18 сәг.) Синтаксис һәм пунктуация (2 сәг.) Текст (2 сәг.) Сөйләм стильләре (2 сәг.) Стилистика һәм сөйләм культурасы (2 сәг.) Сөйләм культурасы (2 сәг.) Тел һәм мәдәният (2 сәг.) Кабатлау. Тест эшләү (2 сәг.)+ 4 язма эш		
53		**Изложение язу. (№2)**
54	**Синтаксис һәм пунктуация (2 сәг.)**	Төрле төр бәйләү чаралары булган кушма җөмләләр.
55		Кабатлау.
56	**Текст (2 сәг.)**	Тексттагы фикерне дәвам итү: җөмләләрнең тезүле һәм ияртүле бәйләнеш ысуллары, бәйләү чарасы - хәл фигыль.
57		Кабатлауның тексттагы роле: җөмләләрне бәйләү ысулы, сөйләмнең сәнгатьлелеген камилләштерә торган стилистик чара буларак норматив кабатлау һәм кабатлау – җитешсезлек.
58		**Инша язу. “Туган ягым” (“Туган ягым табигате”) №4**
59	**Сөйләм стильләре (2 сәг.)**	Фәнни һәм рәсми стиль (куллану даирәсе, аралашу максаты, шул стильләргә хас булган тел-сурәтләү чаралары). Фәнни стильгә хас булган текст фрагментлары (фән төшенчәсен аңлату, фәнни төшенчәләрнең классификациясе), дефиниция күренешенең тел чаралары һәм структурасы
60		Рәсми стильгә хас булган композицион формалар (жанрлар) – күрсәтмә, игълан.
61	**Стилистика һәм сөйләм культурасы (2 сәг.)**	Сөйләмдә, фикерне төгәлрәк җиткерү, бер үк сүзләрне кабатламау өчен, синоним исемнәрне куллана белү сәләте.
62		Сөйләмдә, фикерне төгәлрәк җиткерү, бер үк сүзләрне кабатламау өчен, синоним фигыльләрне куллану. Төрле жанрдагы һәм стильдәге текстлар белән эшләү. Текстларны татар теленнән рус теленә тәрҗемә итү.
63		**Изложение язу. №3**

64	**Сөйләм культурасы (2 сәг.)**	Сөйләмдә рәвешләрнең һәм фигыльләрне дөрес, урынлы куллану. Әдәби сөйләмдә хәбәрлек һәм модаль сүз төркемнәренең кулланылышын күзәтү.
65		Хәзерге татар теленең норматив сүзлекләре (орфоэпик, аңлатмалы, орфографик сүзлек), хәзерге татар әдәби телен үзләштерүдә аларның роле.
66	**Тел һәм мәдәният (2 сәг.)**	Телдә татар халкының тарихы һәм мәдәнияте, аның Россиядә яшәүче башка халыклар белән бәйләнешенең чагылышы. Традицион татар көнкүреше предметын атаучы лексика, искергән сүзләр, фольклор лексикасы һәм фразеологик әйтелмәләр.
67		Татар мәкальләре һәм әйтемнәре. Татар телендә татар халкының һәм башка халыкларның материаль һәм рухи кыйммәтләре чагылышы.
68		**Йомгаклау контроль диктанты. №3**
69	**Кабатлау. Тест эшләү (2 сәг.)**	Ел буена үтелгәннәрне кабатлау. Тест эшләү.
70		Ел буена үтелгәннәрне кабатлау. Йомгаклау.

9 сыйныф

№	Бүлекләр	Дәрес темалары
1нче чирек (17 сәг.) **Сөйләм һәм аралашу (1 сәг.) Сөйләм эшчәнлеге (2 сәг.) Текст (1сәг.) Телнең функциональ үзенчәлекләре (1 сәг.) Тел турында гомуми мәгълүмат (1 сәг.) Фонетика һәм графика (5 сәг.) Орфоэпия һәм орфография (3 сәг.)+ 3 язма эш**		
1	**Сөйләм һәм аралашу (1сәг.)**	Аралашу ситуациясе һәм аның компонентлары: катнашучылар һәм аралашу шартлары; шәхси һәм шәхси булмаган сөйләшү, рәсми һәм рәсми булмаган, алдан әзерләнгән һәм әзерләнмәгән аралашу. Типик ситуацияләргә хас булган аралашу кагыйдәләрен үзләштерү.
2	**Сөйләм эшчәнлеге (2сәг.)**	Сөйләм эшчәнлеге төрләре һәм аларның үзенчәлекләре. Уку: китап һәм башка чыганаклар (шул исәптән ММЧ, Интернет чыганаклары) белән эшләү культурасы, алар белән эшләү үрнәкләре. Сөйләүченең коммуникатив максатларын тыңлап аңлау, төрле текстларны тыңлап аңлау, текстның мәгънәви кисәкләрен билгеләү һәм алар арасындагы бәйләнешне табу.
3		Сөйләү. Диалогларда катнашу. Язу. Тыңланган яки укылган мәгълүматның эчтәлеген язма формада тапшыра белү. Инша, бәяләмә һәм рецензия язу.
4	**Текст (1сәг.)**	Сөйләм эшчәнлеге нәтиҗәсе буларак текст. Аның мәгънәви һәм композицион бөтенлеге. Тема, текстның төп фикере. Сөйләм төрләренең функцияләре: сурәтләү, хикәяләү, фикерләү. Текст анализы (аның темасы, төп фикере,

		билгеле бер стильгә каравы)
5	**Телнең функциональ үзенчәлекләре (1 сәг.)**	Телнең функциональ төрлелеге: гади сөйләм, функциональ стильләр һәм аларның жанрлары.
6	**Тел турында гомуми мәгълүмат (1сәг.)**	Аралашу чарасы буларак тел. Татар теле — татар әдәби әсәрләр теле. Тел турындагы фән буларак лингвистика. Лингвистиканың төп бүлекләре (гомуми мәгълүмат). Татар әдәби теле системасы. Тел һәм сөйләм тәңгәллеге.
7		**Кереш контроль диктант №1**
8	**Фонетика һәм графика (5сәг.)**	Лингвистика бүлеге буларак фонетика. Тел берәмлеге буларак аваз.
9		Авазның мәгънә аеру функциясе. Татар теленең сузык авазлар системасы.
10		Татар теленең тартык авазлар системасы. Шаулы тартыклар (яңгырау һәм саңгырау) һәм сонор тартыклар.
11		Иҗек. Басым. Интонация.
12		Аваз һәм хәреф тәңгәллеге.
13		**Изложение №1**
14	**Орфоэпия һәм орфография (3 сәг.)**	Орфоэпия нормалары төшенчәсе. Лингвистиканың бер бүлеге буларак орфоэпия. Әйтү вариантлары һәм басым.
15		Орфоэпик кагыйдәләр күзлегеннән караганда, үз һәм чит кеше сөйләмен бәяләү. Орфоэпик сүзлекләр һәм көндәлек тормышта аларның кулланылышы. Дөрес язу кагыйдәләре системасы буларак орфография. Сузыкларның һәм тартыкларның язылышы, ъ һәм ь билгеләренең кулланылышы.
16		**Инша №1**
17		Сүзләрнең бергә, аерым һәм сызыкча аша язылу очраклары.Баш һәм юл хәрефләренең кулланылышы. Юлдан-юлга күчерү кагыйдәләре. Орфографик сүзлекләрне куллану очраклары.
2 чирек (14 сәг.) Лексикология һәм фразеология (7 сәг.) Морфемика һәм сүз ясалышы (4 сәг.) Морфология (4 сәг.) + 2 язма эш		
18	**Лексикология һәм фразеология (7 сәг.)**	Лексиканың өйрәнү предметы. Лингвистиканың бер бүлеге буларак лексикология. Сүз – телнең төп берәмлеге. Сүзнең лексик мәгънәсе.
19		Бер һәм күп мәгънәле сүзләр. Туры һәм күчерелмә мәгънәле сүзләр. Татар теленең аңлатмалы сүзлеге.
20		Туган телнең синоним, антоним һәм омонимнары. Синоним, антоним, омонимнар сүзлеге.
21		Татар сүзләре һәм алынмалар. Гомумкулланылыш сүзләре һәм кулланылышлары чикләнгән сүзләр.
22		Диалектизмнар, һөнәрчелек сүзләре, жаргоннар. Актив һәм пассив лексика. Искергән сүзләр һәм неологизмнар.
23		Тел гыйлеме фәненең бер бүлеге буларак фразеология. Фразеологик әйтелмәләр сүзлеге. Кабатлау. Сүзгә лексик

		анализ ясау
24		Контроль диктант №2
25	**Морфемика һәм сүз ясалышы (4 сәг.)**	Морфемиканың өйрәнү предметы. Тел турындагы фәннең бүлекләре буларак морфемика һәм сүз ясалышы.
26		Сүзнең тамыры. Тамырдаш сүзләр. Төрле сүз төркемнәрендә сүз ясалышы үзенчәлекләре. Сүз ясалышының үзенчәлекле ысуллары: морфемалар ярдәмендә сүз ясалышы, сүзләрне кушу, сүзнең бер сүз төркеменнән икенче сүз төркемнә күчүе һ.б.
27		Телнең иң кечкенә мәгънәле кисәге буларак морфеманы үзләштерү, аның мәгънәсе һәм яңа сүзләр, яңа сүз формасы ясалышындагы роле.
28		Сүз ясалыш ысуллары төшенчәсе.Төрле сүзлекләр (сүз ясагыч, этимологик) куллану. Морфемик һәм сүз ясагыч анализ.Кабатлау.
29		**Инша №2**
30	**Морфология (2 сәг.)**	Грамматиканың бер бүлеге буларак морфология. Татар телендә сүз төркемнәре системасы.
31		Сүз төркемнәренең бүленеш принциплары. Мөстәкыйль сүз төркемнәре: исем.
32		**Инша №3**
33	**Морфология (2 сәг.)**	Мөстәкыйль сүз төркемнәре: сыйфат.
34		Мөстәкыйль сүз төркемнәре: рәвеш.
3нче чирек (22 сәг.) Морфология (8 сәг.) Синтаксис һәм пуктуация (8 сәг.) +2 язма эш		
35	**Морфология (8 сәг.)**	Мөстәкыйль сүз төркемнәре: сан.
36		Мөстәкыйль сүз төркемнәре: алмашлык.
37		Мөстәкыйль сүз төркемнәре: фигыль.
38		Мөстәкыйль сүз төркемнәре: аваз ияртемнәре.
39		Модаль сүз төркемнәр: кисәкчә, ымлык, предикатив сүзләр.
40		Хәбәрлек сүз төркемнәре: бәйлек һәм теркәгеч.
41		Сүзнең лексик-грамматик, морфологик, лексик билгеләр буенча билгеле бер сүз төркеменә каравы. Сүз төркемнәренә морфологик анализ.
42		Кабатлау. Контроль диктант №3.
43	**Синтаксис һәм пунктуация (8 сәг.)**	Тел гыйлеме фәненең бер бүлеге буларак синтаксис. Синтаксик берәмлекләр буларак сүзтезмә һәм җөмлә. Сүзтезмәләрнең төп төрләре, сүзтезмәдә баш һәм иярчен кисәкнең бәйләнеш ысулы.
44		Әйтү максаты буенча җөмлә төрләре. Җөмләдә баш һәм иярчен кисәкләр. Җөмләдә баш һәм иярчен кисәкләр, аларның бәйләнеш ысуллары.
45		Җөмләдә тиңдәш кисәкләр.

46		Аерымланган кисәкләре булган җөмләләр. Аерымланган вакыт, рәвеш, күләм, максат хәлләре.
47		Аерымланган кисәкләре булган җөмләләр. Аерымланган сәбәп, шарт, кире хәлләр.
48		Гади җөмлә төрләре: бер составлы һәм ике составлы җөмләләр. Гади җөмлә төрләре: җыйнак һәм җәенке җөмләләр. Гади җөмлә төрләре: тулы һәм ким җөмләләр. Гади җөмлә төрләре: раслау һәм инкарь җөмләләр.
49		Кушма җөмлә төрләре: тезмә һәм иярченле кушма җөмләләр. Теркәгечле һәм теркәгечсез тезмә кушма җөмләләр.
50		Күп иярченле кушма җөмлә. Структура һәм мәгънә ягыннан иярченле кушма җөмлә төрләре.
51		**Изложение №2**
52	**Синтаксис һәм пуктуация (4 сәг.)**	Туры һәм кыек сөйләм. Төрле сүзтезмә һәм җөмләләргә синтаксик анализ, аларны сөйләмдә дөрес куллану.
53		Сөйләмнең сәнгатьлелеген арттыру максатыннан синтаксик синонимнарны куллану.
54		Татар телендә тыныш билгеләре. Ике нокта, күп нокталар, сызык куелу очраклары. Кызыл юл, нокталы өтер, куштырнаклар, җәяләр.
55		Пунктуацион-мәгънәви өлеш.Татар теленең пунктуация кагыйдәләре. Татар теленең пунктуация кагыйдәләре. Кабатлау.
4 нче чирек (13 сәг.) Стилистика һәм сөйләм (3 сәг.) Кабатлау. Тест эшләү (3 сәг.) Сөйләм культурасы (3 сәг.) Тел һәм мәдәният (2 сәг.)+2 язма эш		
56		**Изложение №3**
57	**Стилистика һәм сөйләм культурасы (3 сәг.)**	Сөйләм стильләре (фәнни, рәсми, гади, әдәби, публицистик) һәм аларның үзенчәлекләре.
58		Аудитория каршында чыгыш ясау: тема сайлау, максат һәм бурычны билгеләү, тел-сурәтләү чараларын сайлаганда, тыңлаучыларның кызыксынуларын исәпкә алу.
59		Телдән һәм язма сөйләм үзенчәлекләре. Төрле жанр һәм стильдәге текстлар белән эшләү. Текстларны татар теленнән рус теленә тәрҗемә итү.
60	**Кабатлау. (3 сәг.)**	Кабатлау. Сузыкларның һәм тартыкларның язылышы, ъ һәм ь билгеләренең кулланылышы.Сүзләрнең бергә, аерым һәм сызыкча аша язылу очраклары.
61		Кабатлау. Морфемик һәм сүз ясагыч анализ. Татар телендә тыныш билгеләре Кабатлау.
62		Контроль тест эшләү
63	**Сөйләм культурасы (3 сәг.)**	Кыскартылган сүзләрне дөрес әйтү. Орфоэпик сүзлекне файдалану.
64		Сөйләмдә исем, сыйфат һәм фигыльләрне дөрес куллану. Әдәби сөйләмдә исем, сыйфат һәм фигыльләрнең кулланылышын күзәтү.
65		Хәзерге татар теленең норматив сүзлекләре (орфоэпик сүзлек, аңлатмалы сүзлек, орфографик сүзлек), аларның хәзерге татар әдәби телен үзләштерүдәге роле.
66		**Инша №4**
67	**Тел һәм**	Татар халкының тарихы һәм мәдәниятенең, Россиядә яшәүче башка халыклар белән бәйләнешенең һәм

	мәдәният	урынының телдә чагылышы. Татар сөйләм теленең кагыйдәләре һәм үзенчәлекләре.
68	**(2 сәг.)**	Татар сөйләм этикеты. Фольклор һәм әдәби әсәрләрдә, тарихи текстларда туган телнең милли-мәдәни берәмлеген билгеләү, лингвистик сүзлек ярдәмендә аларның мәгънәсен аңлату.Татар сөйләмә теле кагыйдәләрен укуда һәм көндәлек тормышта куллану.

Татар телендә белем бирү оешмалары өчен
туган телдән (татар теленнән) эш программасына аннотация

Программаның исеме	Туган телдән (татар теленнән) эш программасы
Программаны эшләүче	Гуманитар цикл МБ укытучылары
Программа кемгә адреслана	5-9 нчы сыйныф укучыларына
УМК	1) М.Харисова, Н.В.Максимов, Р.Р.Сәйфетдинов. Татар теле 5 нче сыйныф, Казан: Татар. кит. нәшр., 2015 2) Ф.Ю.Юсупов,Ч.М..Харисова,Р.Р.Сәйфетдинов.Татар теле. 6 нчы сыйныф, Казан: Татар. кит. нәшр., 2014 3) Н.М.Максимов, Г.Ә.Нәбиуллина. Татар теле. 7 нче сыйныф, Казан: Татар. кит. нәшр., 2014 4) М.З.Зәкиев, Н.В.Максимов. Татар теле. 8 нче сыйныф, Казан: Татар. кит. нәшр., 2015 5) М.З.Зәкиев, С.М. Ибрагимов. Татар теле. 9 нчы сыйныф, Казан: Татар. кит. нәшр., 2015
Программаның нигезе	- 5-9 нчы сыйныф өчен туган телдән (тат.) эш программасы Федераль дәүләт белем бирү стандартларының таләпләренә туры китереп, Татарстан Республикасы Мәгариф һәм фән министрлыгы тарафыннан расланган үрнәк программага «Татар телендә төп гомуми һәм урта белем бирү мәктәпләре өчен ана теленнән программа” 5-11нче сыйныфлар өчен, Г.Р.Галиуллина, М.М.Шәкүровалар авторлыгында, Казан. 2017, “Одобрено решением федерального учебно- методического объединения по общему образованию (протокол от 16 мая 2017г. № 2/17)”нигезләнеп төзелде
Программаның максаты	-укучыларда ана телен өйрәнүгә кызыксыну, омтылыш, эзләнергә теләк уяту; - үз милләтеңә, телеңә мәхәббәт тәрбияләү кебек уңай сыйфатлар булдыру; -укучыларны ана телендә иркен сөйләшергә һәм аралашырга, логик эзлекле итеп уйлый белергә, фикерне төгәл, ачык итеп җиткерә белергә өйрәтү; - туган телнең аралашуда, рухи-әхлакый нормалар формалашуда һәм дөньяны танып белүдә төп чара булуын, аның эстетик кыйммәтен аңлату.
Төп бурычлар	- фонетика, лексика, грамматика, синтаксис, стилистикага караган мәгълүмат бирү;

	-телебезнең орфографиясе, орфоэпиясе, лексикасы, грамматикасы, пунктуациясе буенча күнекмәләр булдыру; - укучыларны дөрес һәм матур итеп укырга, укыганның эчтәлеген сөйләргә, аерым темалар буенча әңгәмәләр кора белергә, аралашканда тел чараларыннан урынлы файдаланырга өйрәтү; -телдән һәм язма сөйләм осталыгы һәм күнекмәләре булдыру; - укучыларда татар мәдәниятенә караган мәгълүматлылыкны үстерү.
Тормышка ашыру вакыты	5 ел
Сәгатьләр саны	Барлыгы: 418 сәгать (5 нче сыйныф – 105с., 6 нчы сыйныф – 105с., 7 нче сыйныф – 70с., 8 нче сыйныф – 70с., 9 нчы сыйныф – 68 с.)